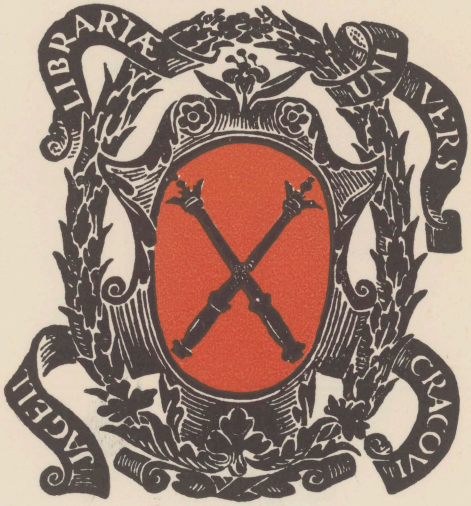
Libri de anima Aristotelis philosophorum Peripatetice familię principis sub gemina translatiõe.

AD LECTOREM RVDOLphus Vasserburgensis.

Si tibi cũcta placet phisicos archana latentis
Noscere philosophi quae docuere senes.
Consule Aristotelis praeclara volũina magni
Quo vir in terris doctior alter erat.
Et hȝuis lacer ante fuit/ mendosus ⁊ asper/
Jam tamẽ hic phoebi clarior orbe nitet.
Hũc lege sub gemino pcussum interprete nup.
Hic vbi Croca suos tendit ad astra lares.

Bibl. Jag.



4150

CIMELIA

Libri de aīa Aristotelis phi
LOSOPHORVM PERIPATETICE FAMILIE PRINcipis sub gemina translatione.

¶ Prohemium habet duo capitula. In primo alliciens auditores ad amorem hui⁹ scientie reddit eos attentos: benivolos: & dociles.

OVm oēm scientiam rem esse bonam arbitremur ac honorabilem, & aliā alia magis ex eo talē esse putemus, qa vel exactior est, vel rerū est earū quę magis prestabiles magisq; sunt admirabiles, scientiā aīme nimirū ob hec vtraq; nō iniuria ponendā in primis esse censemus. 1.

2. ¶ Videt aūt & ad veritatē omnē ipsius anie cognitio vehemēt cōferre, & maxime ad ipsius nature scientiā. Est ēm ania quasi principiū omniū animaliū. 3. ¶ Atq; pspicere cognoscereq; naturam eī⁹ & substantiā querimus, deinde ea que circa ipsam accidunt. Quorū qdam affectus ipsius esse proprij. qdam aīalib⁹ etiā p ipsam ineſſe cōpetereq; vidēt. 4. ¶ Verū ēm omni ex parte atq; oīno difficillimū est, fidē aliquā de ipsa tandē accipe. Nam cū hæc questio cōnis sit, etiam cū alijs rebus cōpluribus, de substātia dico & qd est, vnus cuipiā fortasse modus vna via quedā esse videt, qua cognoscere quidnā sit vnaquecq; possumus rerū, quarū substantiam pcipere volumus, & perinde atq; modus vnus est hisce, quo proprij rerū demonstrant affectus. Quapropter querendū est, quæ nam sit illa via, qs ille modus vnus quo rerum substantię pcipi possunt. 5. Q; si nō vnus qdam atq; 5.

cõmunis sit ille modus. Longe difficilior ipsa ptractatio sit. Oportebit em̃ de vnaquaq; rerũ accipe, qs ad vnã q̃q; modus accomodabit. Si vero pateat illum demõstratione vel diuisione vel etiã quẽdam aliũ modũ esse. Complures insuper difficultates erroresq; emergũt; in ijs exqrendis e qbus vniuscuiusq; cõficienda est diffinitio. Aliarũ nãq; rerũ alia
6. principia sunt, vt numerorũ superficierũq;. 6. ¶Primũ aũt fortasse necessariũ est diuidere atq; accipere, in quonã generũ colloceť quidq; sit anima. Vtrũ sit substantia an in qualitate vel in quãtitate vel in alio quodã predicamẽtorũ gñe collocetur. Deide pueſtigandũ est, vtrũ eorũ subeat rationẽ, que potentia sunt, an potius qdam sit actus. Non em̃ parũ inter
7. esse videtnr. 7. ¶Considerandũ est preťea, si partibilis sit nec ne. Et vtrũ eiusdẽ sit anima speciei omis vtrũ specie tm̃ an etiã genere differat. Nec etiã ij q dicunt atq; querunt de
8. anima, de humana tm̃ querere pscrutariq; videnť. 8. ¶At caueudũ est ne nos pretereat, vrrũ vna sit eius ratio vt animalis an vniuscuiusq; sit alia ratio, vt equi, canis, homis dei. Animal aũt vniuersale aut nihil est, aut posterius est, & qc-
9. quid itidem aliud cõiter predicať. 9. ¶Preterea si nõ plures sint anime, sed partes, vtrũ animã totam, an partes querere prius oporteat. Difficile aũt est id quoq; determinare,
10. que nam inquã partes a qbus diuerse sint. 10. ¶Et vtrũ ipsas partes an ipsarũ partiũ opatiões prius querere pscrutariq; oporteat ceu intelligere an itellectiuũ, & sentire an sensitiuũ, & eodẽ modo de ceteris. Q; si opationes sint exqrende prius, rursus, pfecto quispiam dubitabit si obiecta prius

sint ingrenda vt sensibile prius q̄ sensitiuū & intelligibile q̄ intellectiuū. 11. ¶Non solū aūt ipsius qd est cognitio con- 11.
ferre videt ad ꝓspiciendas eoꝝ causas accidentiū, quæ ꝑ se substantijs, vt in mathematicis cōfert. Quid est rectū & qd curuū, vel qd linea, qd superficies ad cognoscēdū q̄ rectis an guli triāguli sunt equales; Nam ipsum qd est, omīs est prin cipium demonstratiōis, sed ecōuerso etiam accidentia ma gnam afferūt opem ad illud ꝓcipiendū. Nam cū ꝑ imagina tionem de accidentibus aut oīibus aut pluribus reddere possumus, tū aliqd etiā de substantia dicere poterimus op time. Quare patet eas oīs diffinitiōes differēdi modo va neq̄ dictas & assignatas esse, qbus nō fit, vt accidētia ꝓcipi antur, aut de ipsis cōiectura facilis habeat. 12. ¶Est etiā de 12.
affectibus anime dubitatio, vtrū oīes cōnes sint cū eo qđ habet animā an sit & ipsius anime ꝓprius aliqs, hoc em̄ ip sum accipere qdem necessariū est nō tñ accipi facile potest. Atq̄ plurimi sunt. Quorum sine corpore nullum aut age re, aut pati videtur vt irasci. Considere, cupere, oīno sen tire, maxime aūt ipsum itelligere, ꝓprio simile est. Q̄ si hoc etiam imaginatio sit quedā aut sine imaginatiōe nō sit, nec istud esse sine corpore potest. 13. ¶Si igitur opationū ani- 13.
me vl affectuū aliqs ꝓprius sit ipsius, fieri potest vt ipsa ani ma separet. Sin vero nullus sit eius ꝓprius nō separabilis est. Sed est de ipsa pinde atq̄ de recto, cui multa qdem vt rectū est cōpetunt, velut i puncto pilam eneam tangere, nō tñ ip sum vnq̄ sepatū tanget. Est em̄ insepabile quippe, cū semp aliquo cū corpe sit. 14. ¶Vident aūt & oīes affectus ani- 14.

me cũ corpe esse, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, gaudiũ, odium deniq, atq amor. Nam vna cũ his ipsum corpus aliqd patit. Quod quidẽ ita esse ex eo patet, Interdũ em nõ irascunt neq timent, etiã si se vehemẽtes ipsis manifesteue cause offerant. Interdũ a paruis qbusdã mouent atq exiguis, si feruet concitat q corpus & pinde se habet atq cũ afficit ira. Hoc magis ex eo patet, qa nõnulli nulla re penitus accidẽte, que qdem possit terrere, nulloq imminẽte piculo, vt ñ q metuũt pturbant ac afficiunt timore.

15. 15. ¶Que si ita sint, patet affectus ratiões esse materiales. Quare & diffinitiões ipsoꝝ sunt tales, irasci nanq motus q dam talis est corpis aut partis, aut potentie; ob hoc huiꝰ gratia. Idcirco naturalis est de anima vel oñi vt tali cõsiderare.

ANTIQVÆ TRANSLATIONIS

1. Onorũ honorabiliũ noticiam opinantes, magis aũt alterã altera, aut secundũ certitudinem, aut ex eo q meliorum quidẽ & mirabiliũ est, propter vtraq hec anime historiã rationabiliter vtiq in primis ponemus. 2. ¶Videt autẽ & ad veritatem omnẽ cognitio ipsius multum pficere, maxime aũt ad naturam. Est em tanq principiũ animaliũ. 3. ¶Inqrimus aũt cõsiderare & cognoscere naturã ipsius, & substantiam, postea qnecũq accidũt circa ipsam. Quoꝝ alie pprię passiones vident, alie autẽ ppter ipsam cõmunes & animalibus ineſſe. 4. ¶Omnino aũt & penitus difficillimoꝝ est accipe

aliquam fidē de ipsa cū em̄ sit cōmunis questio multis alijs Dico aūt eam quę circa substantiā, & eam quequid est. Fortassis alicui videbit esse vna quedā methodus de omnibus de qbus volumus cognoscere substantiā, sicut & eorū que scdm accidēs sunt, pprioꝝ demōstrationē. 5. ¶Quare que 5
rendum vtiq; erit methodū istam. Si aūt non est vna quedā & cōis methodus de eo qđ qđ est, amplius difficilius est ne gociari. Oportebit em̄ circa vnūquodq; accipe qs modus. Si aūt manifestū sit vtrū demonstratio aliqua sit aut diuisio, aut etiā aliqua alia methodus, adhuc habet multas dubitationes & errores ex qbus oportet querere. Alia em̄ aliorū principia sunt sicut numeroꝝ & planoꝝ. 6. ¶Primum aūt 6.
fortassis necessariū est diuidere in quo generū & qd sit. Dico aūt vtrū hoc aliqd & substantia sit, aut qualitas, aut quantitas, aut etiā quoddā aliud diuersoꝝ predicamētoꝝ, adhuc aūt vtrū eorū q̄ sunt in potentia, aut magis endelechia quedam sit. Differūt aūt nō parū potentia & actus. 7. ¶Con- 7.
siderandū aūt & si partibilis sit aut impartibilis. Et vtrū sit similis speciei omis anima an nō. Si aūt nō sit similis speciei, vtrum specie differant aut gñe. Nunc qdam querentes & dicentes de anima, de humana qd sit solū intendere videnē. 8. ¶Formidandū aūt quatenus nō lateat vtrū vna ratio ip- 8.
sius anime est sicut animalis, aut scdm vnūquodq; altera. vt hominis, equi, canis, & dei. Animal aūt vniuersale aut nihil est aut posterius. similiter aūt & si aliqd cōmune aliud predicetur. 9. ¶Amplius aūt & si nō multe sint anime sed par- 9.
tes, vtrū oportet prius querere totā animā aut partes. Diffi

cile aũt de his determinare,& harũ quales apte nate sint al
10. tere abinuicem esse. 10. ¶Et vtrũ partes oportet querere
prius aut ipsaꝝ opera vt intelligere aut intellectiuũ,sentire
aut sensitiuũ, similiter autẽ & in alijs.Si aũt opa prius vtiq;
dubitabit iterũ aliqs si obiecta horꝝ prius his querẽda sunt
vt sensibile sensitiuo,intelligibile intellectiuo. 11. ¶Viden
11. tur aũt nõ solũ quod qd est cognoscere vtile esse ad cogno
scendũ causas accidentiũ in substaucijs, sicut in mathemati
cis qd rectũ aut obliquũ, qd linea qd planũ, ad cognoscen-
dum ꝙ duobꝰ rectis trianguli anguli sunt equales.Sed ecõ
uerso accidentia magnã partem conferũt ad cognoscendũ
quod qd est. Cum eñ habemus tradere scdm fantasias de
accidentibus,aut oñibus aut pluribus, tũc & de substantia
habemus dicere aliqd optimũ,oñis eñ demõstratiõis prin
cipium est quod qd est.Quare secundũ quascũq; diffinitio
nes nõ cõtingit accidentia cognoscere sed neq; cõiecturari
de ipsis facile. manifestũ aũt est ꝙ dyalecticę dictę difficiles
sunt &vane omnes. 12. ¶Dubitationẽ autẽ hñt & passio-
12. nes anime vtrũ sint oñes cõmunes & habẽtis, an sit aliqua
anime ꝓpria ipsius,Hoc eñ accipe qdem necessariũ est,nõ
aũt leue. Videt aũt plurimorũ qdem nullũ sine corpe pati,
neq; facere,vt irasci,confidere,desiderare &oñino sentire.
Maxime aũt assimilaꝫ ꝓprio intelligere.Si aũt est &hoc fan
tasia quedã aut nõ sine fantasia, nõ cõtingit vtiq; neq; hoc si
corpore esse. 13. ¶Si qdem igiꝫ anime est operũ aliqd aut
13. passionũ ꝓpria,cõtingit vtiq; ipsam separari.Si vero nullũ
est ꝓprium ipsius,nõ erit vtiq; sepabilis.Sed sicut recto in-

quantū recto multa accidūt, vt tangere eneam ſperā ſcdm punctū; nō tñ tanget ab hoc ſeparatū rectū. Inſepabile em̄, ſiqdem ſemp cū quodā corpore eſt. 14. ¶Vident aūt & ani 14.
me paſſiones om̄es eſſe cū corpore, ira, manſuetudo, timor miſericordia, confidentia, adhuc gaudiū, & amare & odire. Simul em̄ patitur aliqd corpus. Indicat aūt hoc aliqñ quidē duris & manifeſtis paſſiōibus cōcidentibus nihil exacerbari, aut timere. Aliqñ & a paruis & debilib⁹ moueri cū accendatur corpus, & ſic habeat, ſicut cum iraſcit. Adhuc aūt magis hoc manifeſtū. Nullo em̄ terribili imminēte in paſſionibus fiūt his aliqui timentes. 15. ¶Si aūt ſic ſe habet manife 15.
ſtum qm̄ paſſionū ratiōes in materia ſunt. Quare termini tales, vt iraſci; motus qdem talis corpis aut partis aut potencie ab hoc, & gratia huius. Et ꝓpter hoc igit iam phiſici eſt conſiderare de anima, aut om̄i, aut huiuſmodi.

¶Capitulum ſecundū, in quo philoſophus diſtinguit phiſicū ab aliis artificibus. ¶Noue. 16.



Iuerſo aūt modo naturalis & diſſerēdi artifex vnūquodq; ipſoꝝ diffiniet, nam alter iram appetitionē eē dicet doloris vicissim aduerſario inferendi, aut aliqd tale. alter ſanguinis aut caloris eius qui circa cor eſt feruorem ebulitionēue, atq; alter materiā, alter formā hoc pacto reddit & rationē. Hec em̄ eſt ratio rei quā neceſſe eſt ſi fuerit in tali materia eſſe. Sic em̄ & domus aſſignari diffinitio ſolet, nam qdam talē eius ratioue aſſignat eſſe, dicens tegmentū quod quidē, phibere, ꝓpulſareq; poteſt incomo

ditates eas, quę tum a ventis tũ ab imbribus; tũ etiã ab estu fieri euenire ępsolent. Quidã dicit lapides esse lateres atq; ligna, at alius formã in hisce ponit horũ dicẽdo gratia. Quis igit̃ istoꝝ est naturalis? Is ne q materiã assignat & rationem ignorat, an is q solam rationẽ reddit & materiã ipsam ammittit, an is potius q vtrãq; cõplectit̃. At illoꝝ vterq; qs est.

17 17. ¶At em̃ cõstat neminẽ esse, q circa materię verset̃ affectus nõ sepabiles, & vt nõ sepabiles sunt preter ipsum philosophũ naturalẽ. Etem̃ naturalis circa omia ea versat̃, que talis corpis talisq; materiei sunt opatiões atq; affectus. Circa aũt ea que talia nõ sunt non naturalis, sed alius solet versari. Atq; de nõnullis qdem cõsiderat, si forte fuerit artifex faber inquã, vl̃ medicus. De his aũt que sepabilia quidẽ nõ sunt, attamẽ nõ vt affectus corpis talis, sed abstractione sumunt̃, mathematicus. At ea que sunt sepata, & vt talia sunt

18 ipse primus philosophus cõtemplat̃. 18. ¶Sed eo redeundum est, vnde nostra defluxit oratio. Dicebamus aũt affectus anime esse insepabiles ab animalium naturali materia vt tales sunt, & nõ vt separetur linea superficiesq;, sic iram & metũ a subiecta sibi materia separi. ¶Antique trã,

16. lferenter aũt diffiniet physicus & dyalecticus vnũquodq; ipsorũ, vt iram qd est. Hic qdem em̃ appetitũ, contristatiõis, aut aliqd hmõi. Ille aũt feruorẽ sanguinis aut calidi circa cor. Horũ aũt alius qdem assignat materiã, alius vero speciẽ & rationẽ. Ratio qdem em̃ hec spẽs rei. Necesse est aũt hanc esse i materia hmõi si erit,

ſicut domus. Ratio quidē talis quedā, qa operimentū, phibens corruptiões a ventis & imbribus & caumatibus. Hec aūt dicit & lapides & lateres & ligna, alia vero in his ſpeciē propter iſta. Quę igitur naturalis harū, vtrū quę circa materiam, rationē aūt ignorans, aut que circa rationem ſolū, aut magis que eſt ex vtriſq. 17. ¶Illorū aūt qs vterq. At vero 17. non eſt aliqs qui circa paſſiões materie nō ſepabiles, ſed circa oēs phyſicus quecūq talis corpis & huiꝰ materie opera & paſſiones ſunt. Et circa quaſcūq aūt nō inquantū huiꝰ alius, vt de qbuſdā qdā eſt artifex, ſi contingat vt inſtructor aut medicus. Nō ſepabiliū quidē inquantū aūt nō talis corporis paſſiões, ſed ex remotiõe mathematicus, ſcdm aūt q ſepate primus phūs. 18. ¶Sed redeūdū eſt vnde venit ſermo. Dicebamus aūt q paſſiones anime nō ſepabiles a phyſica materia animaliū inquantū tales exiſtunt, vt furor & timor, & non ſicut linea & planum. ¶Noue tranſ. 18

affectiones animæ sunt inseparabiles à corpore.

SECVNDVS TRACTATVS, IN QVO PHILOSOphus inciptens pſequi intentū ſuū narrat & ꝓfutat opiniões antiquoꝝ de nacura anime. ¶Et habet quatuoꝝ capitula. In ꝓmo recitat opiniones illoꝝ q inueſtigabant naturaz anime p ſenſuz & motū.

Erūemuero neceſſe eſt cōſiderātes de ani 19
ma, & de his dubitantes ac ambigentes q̄
nos oportet ꝓcedentes inuenire atq; ꝓcipere in mediū eorū antiquoꝝ afferamus opiniões, q de anima tractarūt aliqd atq; dixerunt, vt ea quidē accipiamus que bñ ſunt dicta, ab his aūt caueamus q̄ nō bene rectecq; dicta fuere. Initiū aūt inqſitionis hoc erit, ꝓfecto cōgruū, ſi prius poſuerimus ea quę

maxime videñ anime cõpetere ſuapte natura. Animantiũ
ítaq; duobus his ab inanímato maxime differre videñ mo
tu ac ſenſu. A maioríbus etiã noſtris hec duo fere de anima
20. accípimus. 20 ¶Inquiũt eñ nõnulli animã id eſſe, q; maxí
me primoq; mouet. Atq; exiſtímantes fieri non poſſe vt id
aliud qcq̃ moueat qđ nõ moueaẽ, animã vnũ, qd eoꝝ eſſe
putarũt q̃ motu cieñ. Quocírca Democritus ígnem atq; ca
lorem ípſam cenſuit eſſe, nam cũ ſint infiníte figure ac indi
uídua corpora rotunda dícit ígnẽ & animã eſſe. Hec indíui
dua corpa ſímilia corpuſculís íjs eſſe q̃ in aere fieri videñ,
in ípſis inquã radíjs que p feneſtrã ingrediunt, & rerũ ele
menta generandaꝝ ſeminaq; totius eſſe nature díxit. Eadẽ
& Leucíppus ílle cenſebat. Horꝝ ígiẽ corporũ & ea q̃ ſunt
rotunda ignẽ ac animã aſſerũt eſſe, ꝓpterea quod maxime
omniũ figure tales totũ corpus ígredí penetrareq; poſſunt,
atq; cetera mouere cũ moueañ & ipſa. Arbítramur eñ ani
21. mam id eſſe qđ motũ animalíbus prebet. 21. ¶Quaprop
ter & reſpiratiõnẽ víuendi ratiõnemq; atq; cauſam eſſe pu
tant. Nam eo qđ continet cõtrahente corpa cõprimenteue
ac extrudente figuras eas q̃ prebent animalíbus motũ, qa
nec ípſe vnq̃ quieſcũt ſuccurſum auxíliũq; reſpiratíone fie
rí dicũt ingredientíbus alíjs figurís ſimílibus, q̃ quidẽ egre
di, phibent ípſas q̃ animalíbus inſunt; id repellendo qđ cõ
trahit atq; premit, & eouſq; víuere animalía quouſq; id fa
22. cere pñt. 22. ¶Videñ aũt & id qđ a nõnullís pythagoricís
dicíñ eandẽ habere ſententíã. Quidã eñ ipſoꝝ ea corpuſcu
la que agitañ in aere, quidã id qđ ílla mouet ac agítat ani-

mam esse dixerũt, ꝓpterea, ꝙ continue moueri videnť, etiã si nullus ventus ꝓnitus afflet. Eodẽ ferunť & ij q dicũt animam id esse qd' seipsum agitat motu. Etẽm oẽs ij motum videuť putasse maxime ꝓpriũ esse anime; & alia quidẽ vniuersa ꝓ animam, hanc aũt a seipsa moueri, qa nihil videbãt mouere qd' nõ moueať & ipsum. 23. ¶Similiter & Anaxagoras id qd' mouet animã esse dicit. Et si qs alius censuit vniuersum mentẽ mouisse. nõ tñ ꝓinde penitus atq; Democritus, is ẽm animã & intellectũ simpliciter idẽ esse putauit etẽm id qd' videť ver; esse dicebat. Quocirca recte dixisse inquit homerũ hectora iacere alia sapientẽ. Non igiť vt potentia quadã circa veritatem vtitur mente ac intellectu, sed idem esse animã dicit & intellectũ. Anaxagoras aũt minus de ipsis explanat. Multis ẽm in locis boni rectiq; mentẽ cautam esse dicit. Alibi autẽ anima in ipsam mentẽ esse asserit, nam animalibus vniuersis tã paruis q; magnis, tam prestabilibus q; minus etiã prestabilibus mentẽ inesse dicit. At ea mens tñ & intellectus cui prudentia tribuiť nõ vniuersis similiter anialibꝫ, quin etiã neq; cũctis hominibꝫ inesse videť. 24. 14. ¶Omnes igiť ij qui ad animantis respexere motũ maxime motiuum animam esse putarũt.

¶Capitulũ scdm, in q recitat opiniões philosopho



rum q inuestigabãt alaꝫ ex pte tensus a cognitiõis.

T qui cognitionẽ aiaduerterũt ipsius ac sensum qbus res cognoscit & sentit ij dicunt animã ipsam principia rerũ esse. At qui plura principia faciũt hec ipsa, q vero

Anima q̄s elemēt

vnum idipſum animā eſſe cenſent, Empedocles em̄ ex elementis qdē vniuerſis ipſam conſtare cenſet, tñ & vnūq̄dq̄ ſtor̄ animā eſſe putat. Dicit em̄, terrā nam terra limpha cognoſcimus aquā. Etheraq̄ etherę ſane, ignis dinoſcit igne,
26 Sic & amore amor ac triſti diſcordia lite. 26. ¶Eodē & plato modo animā in thimeo ex elemētis cōſtare cenſet. Similiā q̄ eiꝰ quoq̄ ſentētia cognoſcit ſimile, & res ipſe ex principijs ſunt. Similit̄ determinatū eſt ab eodē & in hiſce que de philoſophia dicunt̄. Animal quidē ipſum ex ipſius vniꝰ idea formaue, & ex longitudine prima & latitudine ꝓfun-
27. ditateue conſtare. Cetera vero ſimili modo. 27. ¶Inſuꝑ & alio pacto, intellectū quidē eſſe vnū ipſum. Ipſa ẏo duo ſcientiam. Eſt em̄ ipſa tm̄ ad vnū ꝓceſſio. Supficiei preterea numerū. Opinionē ſolidi ſenſum, nā numeri quidē forme ipſe & pricipia dicebant̄. Sunt aūt ex elemētis. Res vero partim intellectu partim ſciētia ꝑtim opiniōe, partim ſenſu di-
28. iudicant̄ ac diſcernunt̄. Atq̄ hi nūeri formę ſunt rerū. 28. ¶Cū aūt ania motiuū & cognitiuū ſit quida vtrūq̄ cōplexi ſunt atq̄ animā numer̄ eſſe ſeipſum mouentē aſſeruerūt. Oēs tm̄ de principijs que & quot ſeſe ſunt, inter ſe diſſentire vident̄, atq̄ maxime quidē ij q corporea putāt eſſe, ab hiſce diſſentiūt q incorporea ponūt. Minus aūt ab ijs q cōpoſuerūt, & ex vtriſq̄ principia rerū aſſignauerūt, Diſſentiunt etiā & de multitudine eorūdē. Quidā em̄ vnū quidā
29. plura principia dicūt eſſe. 29 ¶Atq̄ vt de principijs ſenſerunt, ſic de anima etiā determinauerūt. Non em̄ abeſt a ratione, in primor̄ natura mouendi cauſam collocare. Qua-

propter ignis quibusdã esse videt. Is em̃ subtilissimarũ est partiũ, & longe magis q̃ elemẽta cetera in corporibus, mouetur insup, & cetera primo mouet. 30. ¶Democrit⁹ aũt & subtilius dixit, cũ assignauerit cur est istoꝝ vtrũq;. Dixit em̃ animam quidẽ mentẽq; idẽ esse, hoc aũt ex ipsis primis atq; indiuisibilibus corpibus esse. Atq; ob partiũ quidẽ subtilitatem mouere, ob figuram vero moueri. Figurarũ autẽ omniũ nobilissimã figuram rotundã Anaxagoras asserit talemq; esse intellectũ & ignẽ. 31. ¶At Anaxagoras videt q̃ dem aliud animã, aliud intellectũ mentemue dicere, quem admodũ & antea diximus. Vtitur tñ vtrisq; pinde atq; vna natura, verũ mentẽ principiũ maxime omniũ ponit. Solam itaq; rerũ omniũ ipsam simplicẽ & nõ mixtã & puram esse sincerãq; dixit, atq; eidẽ principio hec vtraq; tribuit, cognitionem inquã & motũ dicens vniuersum mentẽ esse. 32. ¶Thales etiã videt ex hisce qne tradita memorię sunt motiuum quoddã animã ipsam esse putasse, siquidẽ dixit magnetem habere animã, qa mouet trahitq; ferrũ. Diogenes aũt sicut & alij quidã aerẽ ipsam censuit esse, hũc subtilissime substantię rerũq; principiũ esse putans. Idcirco cognoscere atq; mouere animã dicit, hoc quidẽ cognoscere, quo primũ est, & ex hoc ipso cetera constant, hoc aũt esse motiuum, quo subtilissimũ est. Heraclitus q̃q; principiũ ait animam esse. Quippe cũ exaltationẽ esse, ex qua cetera dicit constare, & maxime incorporeũ esse & semp fluere dicat, atq; id qđ mouet ab eo quo motu cietur cognosci constat. Moueri aũt res vniuersas & ipe & alij cõplures arbitrabant

30. 31. 32.

Simili modo,& Almeon de anima putasse videt. Dicit em̃ ipsam immortalẽ esse ex eo.qa similis ip̃is imortalibus est. Quod quidẽ ideo dixit ipsi cõpetere,qa semp̃ mouet.Mouent em̃ & res omnes diuine cõtinue semp̃ luna inquã,sol, stelle,totũq̃ cœlũ. Quidã & magis importuni animã aquã esse dixerũt, vt Hippo q̃ quidẽ ad hanc sententiã ratiõe seminis videt esse compulsus,qa omniũ semẽ humidũ est,etem̃ redarguit eos qui sanguinẽ animã asserũt qa semen sanguis non est.Sunt & q̃ sanguinẽ ipsam esse dixerũt,vt Crytias.Sentire ipsum maxime,ppriũ anime esse putantes, qđ quidẽ cõpetere,ppter naturã sanguinis credíderũt.Ita omnia elementa preter terrã iudicẽ habuerũt.Hanc aũt nemo tribuit anie nisi quispiam dixerit ex oĩbus elemẽtis constare aut oĩa esse. 33. ¶Vtigit̃ in summã oĩa redigam⁹, trib⁹ his oĩes animã,motu,sensu,incorporeoq̃ diffiniunt, quoq̃ vnũquodq̃ reducit̃ ad pricipia rerũ;vt patuit.Quopropter & ij qui cognitiõe diffiniũt aimã,aut elementũ,aut ex elementis faciũt ipsam,similiter oĩes preter vnũ dicentes. Inqunt em̃ simile simili sibi cognosci. Atq̃ cũ vniuersa cognoscat ac pcipiat anima,ex vniuersis rerũ principijs ipsam constare dicũt. 34. ¶Quibus igit̃ placuit vnã causam elementũq̃ vnũ ponere rerũ, ij animã etiã vnũ velut ignẽ, aut aerẽ esse ponũt.Qui vero plura reb⁹ principia tribuũt, ij plura quoq̃ dicunt auimã esse. Solus autẽ Anaxagoras mentẽ passione vacare dicit, & nihil prorsus cũ ceteris habere cõune. Vtrũ cũ talis sit,quonã pacto cognoscet,& quã ob causam. Neq̃ ille dixit,neq̃ ex dictis perspici potest.

35. ¶At vero qui cõtrarietates in principijs faciũt, ij cõficiunt animã etiã ex cõtrarijs. Qui vero tm alterũ ponũt contrariorũ, calidũ inquã aut frigidũ aut aliquid aliud huiuscemodi, ij similtter & animã vnũ istorũ asserũt esse. Quapropter & nomina ipsa sequunt. Nam ij q calidũ esse dicũt, inde inquiũt ipsum viuere ductum nominatũq; fuisse. Et ij rursus qui frigidũ esse censent, animã inde nũcupatã ob respiratione & refrigeratione asserũt esse. Hec igit sunt que de anima tradita sunt a maioribus nostris, & hec sunt cause ob quas illi talia de ipsa dixerunt. 35.

¶Capitulũ terciũ, in quo reprobat opiniões, & primo illas que inuestigabant aiam p motũ,

36. COnsiderandũ est aũt primũ de motu. Nam fortasse non solum falsum est substantiam anime talẽ esse qualẽ ij dicũt, qui animã id asserũt esse qd seipsum mouet aut mouere potest, sed etiã vnũ id esse quoddã videtur eorũ que nequeũt esse, motũ inquã ipsi inesse atq; cõpetere. Non necessariũ igit esse, id om̃e moueri quod mouet, olim iam diximus & ꝓbauimus. 37. ¶Cum aũt omne qd motu cietur duplíciter moueat, aut em̃ p aliud aut p se mouetur, p aliud aũt id omne moueri dicimus, quod est in eo quod motu cietur vt nauigãtes, hi nãq; nõ pinde atq; nauis mouent; hec em̃ p se mouent, illi motu cient, qa sunt in eo qd motu cietur qd quidẽ ita esse patet in partibus, motus em̃ ꝓprius pedum est ambulatio qua mouent & hoies, tũc aũt hisce motus nõ inest, vt patet in nauigantibus. 38. ¶Cũ 36. 37. 38.

igitur id qđ mouet, vt dixim⁹, bifariam dicat moueri. Consideremus nũc optet de anima, si p se moueat motusq; particeps sit. Cum igit qnatuor sint motus. Latio, alteratio, accretio, atq; decretio, aut istorũ vno, aut pluri⁹ aut oĩbus, vt patet mouebit. Quod si nõ p accns moueat, natura sane motus inerit ipsi. At si hoc sit locus etiã eidẽ idẽtidem cõpe
39. tet. Omnes eĩ iam dicti motus in loco sunt. 39. ¶Quod si substantię sit anime se ipsam motu ciere, nõ p accns inerit ipsi motui vt inest albedini aut tricubito. Mouent eĩ & ipsa, verũ p accidẽs, qppe cũ corpus id moueat cui res tales insunt. Quapropter & locus nullus ipsor⁹ est. At erit anime si
40. ne controuersia locus, si natura motus particeps est. 40. ¶Preterea si natura motu cietur, vi quoq; moueri põt, & si mouet, & natura moueri potest. Eodẽ modo de qete quoq; dicere possumus, in hoc eĩ natura res qescere solet, in qđ suapte natura mouet. In hoc parí mõ ví plane qescit, in qđ ví pulsa mouet. At q motus erũt anie violẽti qetesue. Neq; si fingere volum⁹, assignare facile possumus. At vero si sursum mouebit, ignis, si deorsum terra, hisce nãq; corporibus hi motus cõpetunt. eadẽ est & de medijs corporibus ratio.
4. 41. ¶Preterea cũ videat anima corpus mouere, ratiõi consentaneũ est ijs motibus ipsum mouere quibus & ipsa mouent. Qđ si id sit cõuertendo vere quoq; dicere possumus; eo ipsam motu cieri quo mouet & corpus at latiõe corpus mouet. Quare mutabit & anima pinde atq; corpus & aut tota aut ptibus locũ mutabit, qđ si id fieri potest, fieri quoq; põt vt egressa rursus corpus ingrediat. Ex quo fiet vt ani-

malium ea que mortẽ obierũt reſurgant. 42. ¶At eñ motum ꝑ accidens ab alia quoq; mouebiť. Animal eñ vi pelli poteſt nõ aũt oportet cuius in ſubſtãtia ineſt a ſeipſo moueri, id ab alio motu cieri, niſi ꝑ accidẽs quẽadmodũ neq; qđ ꝑ ſe vel ꝓpter ſe bonũ eſt id per aliud oportet aut gratia cuiuſpiam eſſe. 42.

43. ¶Animã aũt ſi mouet a ſenſibilibus maxime quiſpiã dicet moueri. At vero ſi mouet ſe ipſa anima, & ipſa quoq; mouet. Quare cũ oñis motus exitus atq; remotio ſit eius qđ motu cietur, ea ratõe qua motũ ſubijt anima nimirũ ex ſubſtãtia dimouet & exit, niſi ſe ipſam ꝑ accidens moueat, at motus vt inquntſubſtantie eſt ipſius per ſe. 43.

44. ¶Quidã aũt aſſerũt animã id corpus in quo eſt eodẽ mane re modo quo & ipſa mouet. vt Demo:q quidẽ ꝑinde atq; philipus comicus dicit ille nãq; dedalũ ait ligneam venerẽ cõfeciſſe que motu mouebat argenti viui, qđ i illã infundi & Demo:parimõ pilas indiuiſibiles ſecum trahere corpus vtrum atq; mouere dicit ex eo qa nunq̃ ipſe qeſcunt ſuapte natura deſinũtq; moueri. Nos aũt ipſum interrogabimus, ſi quietẽ etiã idipſum faciat nunq̃. At quo nã pacto quietẽ faciet, difficile eſt dictu vel potius dici nõ poteſt. Oñino aũt anima nõ ſic mouere videt anial vt inquiũt ipſi, ſed electione quadã intellectiõeue. 44.

45. ¶Eodẽ aũt modo Thimus etiam animã corpus mouere dicit. Mouere enim ipſam ex eo cenſet atq; aſſerit corpus, qa mouet ꝓpterea qđ ad ipſum connexa eſt, opifex eñ dicit ex elementis ipſam iam cõſtitutam, numeriſq; diſtinctam ſonoris, vt inſitum ſonoritatis atq; concentus habeat ſenſum, & vniuerſum ferat cõſonis

latiõibus rectitudinẽ coegit atq; flexit in circulũ. Et cũ vnũ in duos diuisisset circulos duobus in pũctis cõiunctos, rursus, vnũ in septẽ orbes diuisit, qm̃ latiões ipsius celi motiões
46. sunt anime qbus ipsa mouet. 46. ¶Primũ igit nõ recte dicitur animã magnitudinẽ esse. Nam animã vniuersi talẽ ipse vult esse, qualis est ea que mens & intellectus vocat. Nõ qualis est sensitiua, nec qualis est ea que est principiũ cupi-
47. endi, quippe cũ harũ motus nõ sit vt patet conuersio. 47. ¶Intellectus aũt vnus est & continuus pinde ac intellectio. Intellectio vero est ipsius intellectus cõceptio. Sed hi nimirum vnũ hoc sunt, quod alius deinceps post aliũ est, vti numerus, sed nõ vti magnitudo. Quocirca nec intellect⁹ hoc pacto cõtinuus est, sed aut partibus penitus vacat aut non est vt magnitudo cõtinuus. Atq; si magnitudo sit quo nam pacto quãcunq; suarũ intelliget partiũ siue ille sint magnitudines, siue etiã puncta si hec quoq; partes appellare oportet. Nam si puncto puncta vero sunt infinita, nunq; ptransibit vt patet in magnitudine sepius vel infinities idẽ intelli-
get. At videt & semel intelligere posse. Q; si sat est quãuis partiũ tangere. Quid oportet aut orbe versari aut omnino
48. magnitudinẽ ipsum habere. 48. ¶Quod si necesse est ipsum intelligere toto tangentẽ circulo, qs est ipsarũ partiũ tactus. Preterea quonã pacto vel impartibili partibile vel impartibile partibili ipse intelliget. Necesse est autẽ intellectũ esse circulũ hũc. Intellectus nanq; motus intellectio est, circuli vero conuersio. Si igit intellectio cõuersio est, & circulus is intellectus erit, pfecto cui⁹ talis cõuersio itellectio est.

Quid preterea ſemp intelliget; Oportet em̃ ipſum aliqd intelligere ſemp quippe cũ cõuerſio ſit phennis atq; ppetua, nam cõſtat intellectionũ rerũ earũ q̃ cadũt ſub actionẽ terminos eſſe ac fines, omes em̃ alicuius ſunt gratia, cõtemplatiue quoq; ratiõibus idẽtidẽ animant̃. Et rationũ aliã diffinitionẽ aliã demonſtrationẽ eſſe patet, demõſtratiões autẽ & ex principio ſunt & finẽ habẽt quodãmodo rationationẽ, aut cõcluſionẽ. Quod ſi nõ terminant̃, at ſaltem nõ ad prin cipium redeũt. Sed mediũ extremũq; ſemp ſumẽtes recta proficiſcunt̃. At cõuerſio rurſus vt patet ad principiũ redit atq; reflectit̃, diffinitiões etiã finite ſunt omes ac terminate. Preterea ſi ſepius eadẽ cõuerſio fit idem ſepius intelligere oportebit. Preterea intellectio q̃ti magis & ſtatui q̃ motui ſimilis eſſe videt̃. Eodẽ modo & ipſa etiã ratiocinatio. 49. 49.

¶At qui neq; beatũ ideſt, qd̃ nõ eſt facile ſed violentũ vt patet. Quod ſi motus nõ ſit ipſius ſubſtantia, preter naturã fane mouebit̃. Laborioſum eſt etiã cõiunctũ eſſe cũ corpore, neq; abſolui ab eo poſſe, & inſup maximope fugiendum. Quippe cũ melius ſit intellectui nõ eſſe cũ corpore, quẽad modũ & dici ſolet & cõplures plane cõſentiũt. 50. ¶Cauſa 50. preterea qua celũ conuertit̃ nõ videt̃ ex dictis illis emergere. Neq; em̃ anime ſubſtantia cauſa eſt conuerſiõis ſed p accidens hoc modo mouet̃, neq; etiã corpus, ſed anima corpori potius cauſa eſt motiõis. At ỹo neq; dicit̃ ita melius eſſe & tamen oportebat ideo deũ animam orbe verſari facere. Quia melius eſt ipſi moueri q̃ ſtare, & hoc pacto moueri q̃ alio modo. 51. ¶Verũ em̃ cũ huiuſcemodi cõſideratio ma 51.

gis alijs accomodet sermonibus, eam nũc omittamus. Illud aũt absurdũ euenire videt tam huic sententie q̃ etiã cõpluribus alijs que dicunt de anima. Etem̃ cõiungũt quidã animam cũ corpe, ponũtq; ipsam in eo, & tñ nihil prorsus de-
52. terminant, quã ob causam & quo mõ sese hñte corpe. 52. ¶Quod tñ necessariũ esse videt. Nam ob ꝓpinqtatẽ hoc q dem agit, illud patit & hoc rursus mouet, illud aũt mouet.
53. Quor̃ nihil sane q̃busuis inter sese cõpetit. 53. ¶At illi dicere quidẽ quale q̃d sit ipsa ania enitunt, de susceptiuo vero corpe nihil penitus dicũt atq; determinant, ꝓinde quasi fieri possit vt queuis ania sine vllo discrimie q̃d uis corpus ingrediat, vt pithagoricor̃ fabule dicunt, animantis em̃ cuiusq; ꝓpriam speciẽ habere formãq; videt, ꝓinde igit dicũt atq; si q̃spiam artẽ fabrilem fistulas ingredi dicat. Et em̃ ars quidẽ instrumẽtis, anima vero corpore vtat oportet, videt
54. em̃ vnũquodq; ꝓpriam habere speciẽ & formã. 54. ¶Est autẽ & alia quedã opinio de anima tradita ꝓbabilis quidẽ cõpluribus & nulla earũ inferior q̃ de ipsa dicunt. Reprobata tñ & hisce ratiõibns, quę in cõibus sermonib⁹ fiũt. Animam enim harmoniã quandã inquiũt esse; harmoniã nãq; temperationẽ esse cõpositionẽq; cõtrariorũ dicunt corpus
55 ex cõtrarijs cõpositũ esse. 55. ¶Verũ em̃ harmonia quidẽ ratio quedã eor̃ est q̃ sunt ꝓmixta, vl etiã cõpositio. Anima aũt neutr̃ istor̃ esse potest vt patet. Preterea harmonię nõ
56. est mouere, anie aũt id omes maxime tribuũt. 56. ¶Accomodatius aũt harmonia de sanitate atq; omnino de virtutibus corporis, q̃ de anima dici potest, atq; manifestissimũ id

erit,pfecto.ſi quiſpiã opatiões atq; affectus anime in aliquã harmoniã reducere enitat, accomodare nãq; pdifficile eſt. 57. ¶Preterea in duo reſpiciẽtes harmoniã dicere cõſueui- 57.
mus,& ,ppriſſime quidẽ eorũ magnitudinũ cõpoſitionẽ q̃ motũ habet poſitionẽue,cũ adeo ſunt coniuncte vt nihil e- iuſdem gñis inter ſeſe ſuſcipe poſſint.Hinc aũt & rerũ ratio nem mixtarũ.At neutro ,pfecto modo cõſentaneũ eſt ratio ni,harmoniã animã appellare, atq; partiũ corpis, cõpoſitio facilis eſt admodũ inq̃ſitiõis, cõplures nãq; cõpoſitões ſunt vt patet & varie partiũ, cuius igit aut quonã pacto,intelle- ctum aũt etiã ſenſitiuũ aut appetitiuũ cõpoſitionẽ eſſe puta re oportet. 58. ¶Similiter abſurdũ eſt ſane mixtiõis quoq; 58. ex d ea elem
ratione animã eſſe putare.Non em̃ elemẽtorũ mixtio ratio fib conſtat aia
nem habet eandẽ in carne & oſſe ceteriſq; corpis partibus. Fient igit vt cõplures habeat animas p totũq; corpus,ſi par tes quidẽ vniuerſe corpis ex elementis conſtent p̃mixtis,ra tio vero mixtiõis harmonia ſit vt inquntanimaq;. 59. ¶Id 59.
etiã quiſpiã & ab Empedocle nõ iniuria patet. Vnamquãq; nãq; partiũ aliqua ratiõe dicit eſſe confectam. Vtrũ igit ip- ſa ratio ſit anima,an potius ſit aliq̃d aliud ania,& ipſis mem bris aduenĩat. Preterea vtrũ cuiuſuis mixtiõis ſine vllo di- ſcrimine cauſa ſit ipſa concordia,an eius q̃ ratione conficit. Et hec vtrũ ſit ipſa anima an aliq̃d diuerſum a ratione. 60. 60.
¶Hec igit tales dubitatiões habere videnť. Verũ ſi ania di- uerſum a mixtiõe ſit vt diximus, cur vna cũ ratione carnis & ceterarũ etiã animaliũ partiũ tollit. Inſup ſi nõ vnaquaq; partiũ animã habeat,ſi non ſit anima ratio mixtionis;q̃d eſt

61. quod decedẽte corrumpíť anima. 61. ¶Ex his igíť que dícta ſunt patet animam nec animã nec harmoniã eſſe poſſe, nec orbe verſarí, ꝑ accidens tñ vt dixímus moueri poteſt & ſeipſam mouere, moueť nãq; corpus in quo eſt, moueť aũt vt patet ab anima, alio vero modo fieri nequit vt ípſa mo-

mouet anima nõ mouetur

62. ueatur motu ad locũ accomodato. 62. ¶At eñ rectius de hac ípſa qſpiã ad talia reſpiciens dubitabit, putabitq; ípſam moueri. Dolere nãq; dicímus auimã gaudere confidere timere ínſup iraſci ſentire ratiocinari, q̃ quidẽ omnia motus eſſe videnť. Quapropter ípſam qſpiã exiſtimabit moueri.

obiectio

Verũ id non neceſſariũ eſt. Nam & ſi q̃ maxíme dolere vel gaudere vel ratiocínari motus ſunt vel potius moueri, tñ ípſum moueri ab anima eſt. Iraſcí nãq; aut timere eſt hoc modo moueri cor. Ratiocínari aũt aut tale forſitan eſt, aut etiã aliud. Atq; quedã iſtorũ fiunt, cũ aliqua latiõe mouenť; quedam cũ aliqua alteranť. Quę nam vero ſint ílla & quo mo-

64. do fiant, alia ratio eſt. 64. ¶Dícere aũt animam iraſcí vel timere ſimíle atq; ſi quiſpiã animã texere; dícat vel edíficare. Nam melius eſt fortaſſe dícere nõ animã, ſed hominẽ ania míſereri, vel diſcere vel ratiocínari. Idq; nõ qa motus in ílla ſit, ſed qa nõnunq̃ qdem vſq; ad íllam, nõnunq̃ vero ab ílla, veluti ſenſus quidẽ ex híſce, recordatio autẽ ab ílla ad eos

65. motus vel ſtatus qui ſint in ípſorũ ſenſuũ inſtrumentis. 65. ¶Intellectus aũt aduenire videť, & ſtantia quedã eſſe ac nõ corrumpí. Nam ab ea maxime que in ſenectute fit obfuſcatione corrumpereť. Nunc aũt ꝓinde fit atq; in ſenſuũ inſtrumentis. Etẽm ſi ſenex talẽ accepit oculũ videret ſicut & iu-

uenis. Quare ſenectus nō qa anima qcq̄ eſt paſſa, ſed qa id in quo eſt aliqd paſſum eſt, quēadmodū in ebrietatibus & in morbis fieri ſolet. 66. ¶Et ipſum igit intellige accōtem 66.
plari marceſcit, qa aliud quoddā intus corrūpit, ipſum autē paſſione vacat, ratiocinari vero & amare aut odiſſe nō ſunt illius affectus, ſed huiuſce qđ habet illud ea ratōe qua illud habet, Quapropter & hoc corrupto nec recordatur, nec amat, nō em̄ illius ſed ipſius cōis qđ quidē perijt. Intellectus aūt diuinū qd eſt fortaſſe, paſſiōecq̄ vacat. Eſſe igit impoſſibile moueri animā ꝓſpicuū iam ex dictis euaſit, qđ ſi omnino nō motu cietur patet nec a ſeipſa motu cieri. 67. ¶Atq̄ 67.
nuemrū animā eſſe dicere ſeipſum motu cientē multolongius q̄ ea que dicta ſunt a ratiōe diſtare videt. Nam ijs qui id aſſerūt, ea primū impoſſibilia que emergūt ex motu, deinde ꝓpria quedā ex eo qa dicūt ipſam numerū eſſe euenīunt. Quo nāq̄ modo vnitatē moueri intelligrre optet, & a quo & quonā pacto. Cum imptibilis ſit & nullam habeat differentiā, ſi em̄ motiua ſit atq̄ mobilis diuerſa eſſe optet. 68. ¶Preterea cū lineā quidē motiōe ſupficiē facere dicaut, 68.
punctum aūt lineā, vnitatū etiā motus erunt cōtinuo linee. Punctū em̄ vnitas eſt poſitionē hns, atq̄ numerus anie iam alicubi eſt poſitionēcq̄ habet. Preterea ſi qs a nūero numerum vel vnitatē abſtulerit, alius relinquit nūerus, atq̄ plante multaq̄ animaliū viuūt diuiſa, & eandē animā ſpecie vident habere. 69. ¶At qui nihil referre videbit vnitates di 69.
cantur an corpuſcula parua. Etem̄ ſi pūcta fiant ex Democriti pilulis, modo maneat quātitas erit in ipſis aliud quidē

quod mouet, aliud aũt quod mouet, ſicut in magnitudine, nõ eñ qa magnitudine differũt aut prauitate id qđ dictum eſt accidit, ſed qa ſubeunt quãtitatẽ. Quocirca neceſſe eſt aliqd eſſe qđ ipſas vnitates mouebit, qđ ſi id qđ in animali mouet anima eſt, & id qđ in numero eſt anima mouet, quare anima non eſt id qđ mouet atq; mouet, ſed id qđ mouet
70. dũtaxat. 70. ¶At vero q fieri poteſt, vt hęc vnitas ſit, oportet eñ ipſius ad cęteras aliquã differẽtiã eſſe. At vnici puncti quę nã preter poſitionẽ eſſe differentia poteſt, ſi igit vnitates pũctaue quę ſunt in corpe diuerſa ſunt ab vnitatibus animę atq; punctis erunt ipſe vnitates in eodẽ ꝓfecto loco, punctũ eñ animę locũ occupabit corporis pũcti atq; qd obſtabit ac ꝓhibebit, vt ſi duo puncta ſunt ſimul in eodẽ loco & plura ſint duobus ac infinita, quoꝝ eñ locus indiuiſibilis eſt & ipſa indiuiſibilia ſunt.
71. 71. ¶Sunt ꝯo ea puncta q̃ ſint in corpe ſint ipſe nũerus animę, vł ſi numerus q ex punctis conſtat q̃ ſunt in corpe ſit ipſa anima, cur nõ oñia corpora animã habẽt, nam in cunctis pũcta eſſe vidẽt, & etiã infinita. Inſup q fieri põt vt ſeparentẽ ac abſoluant a corpib⁹ ipſa puncta ſi quidẽ lineę nõ diuidunt in puncta.
72. 72. ¶Fit aũt vti diximus vt partim idẽ ij dicant qđ illi, q corpus quoddam ſubtiliũ partiũ animã eſſe dixerũt, partim ꝓpriũ ipſos comittet abſurdũ, corpus ab ania pinde moueri pinde atq; Democritus aſſerebat. Nam cũ anima ſit in oñi corpe ſentiente neceſſe eſt in eodẽ duo corpa eſſe, ſi ania corpus aliquod eſſe ponat, & hoꝝ etiam ſententia, q animã numerũ eſſe cenſent, fit vt vno puncto multa ſint puncta, aut oñes

Anima nõ e corpus ſubtilium partium

habeant animã, si non numerus quisq̃ alius atq; diuersus a punctis ipsius corporis supueniat. 73. ¶Fit etiã vt animal a numero pinde moueat, atq; Democritũ diximꝰ idipsum moueri censere, qd em̃ interest parue pile dicant, an vnitates magne vel vnitas om̃ino q̃ agitant motu, vtro nãq; modo necesse est ipsas ex eo mouere animal, quia ipse motu cientur. 74. ¶His igitur q motũ ac numerũ in assignanda ania coniũxerũt hec quę dicta sunt absurda & alia huiusce modi multa eueniũt. Est em̃ impossibile non solum diffinitionẽ animę talem esse, sed etiã accidẽs. Quod quidẽ patet, si qs ex hac ratiõe opationes atq; affectus anię conabit assignare, cognitiõis inquã sensus voluptates dolores & cetera istiusmodi, nam vt prius diximus, neq; vaticinari ex ipsis facile possumus. 73. 74.

¶Capitulũ quartũ in quo reprobat opinionẽ eorꝝ q inuestigabant animã p viam cognitiõis.

TRibus aũt traditis modis qbus antiq diffiniunt animam, duos iam reprobauimꝰ & quas habet vtraq; sententia dubitationes cõtrarietatesq; pene diximus, & ea inquã que maxime motiuũ ipsam esse ex eo ponit, qa seipsam mouet. Et ea quę corpus ipsam subtilissimarum partiũ, aut magis q̃ cetera incorporeũ esse censet. Restat igit̃ tertius modus atq; sententia q̃ ipsam asserit ex elementis constare, quã quidẽ deinceps cõsideremus oportet, atq; patet ob hoc ex elementis animam constare quosdã dixisse, vt sentiat ea quę sunt, & rerum vnãquãq; cognoscat. 75.

Lucā nō ex elementis

76. 76 ¶At hanc ſententiā multa profecto comitant abſurda, atq; eorū q̄plura q̄ fieri nequeūt. Aſſerūt em̄ ſimili cognoſcere ſimile, quaſi animas res ipſas eſſe potētes. Verum nō elementa ſunt ſolum vt patet; ſed preter ea multa ſunt etiā alia quin potius infinita fortaſſe numero, que cōſtant ex ip
77. ſis ac cōponunt. 77. ¶Sit igit ea cognoſcere ſentire q; animam. Ex q̄bus illorū vnūquodq; componit. At totū ipſum compoſitū quo cognoſcet queſo vel ſentiet vt qd ſit deus vel homo vel os vel caro & ceteroꝝ cōpoſitoꝝ vnūquodq; ſimiliter. Non em̄ vnūquodq; iſtoꝝ eſt ipſa elementa, quouis ſeſe habētia modo ſine vllo diſcrimine, ſed ex ipſis vnū quodq; conficit ratiōe quadā compoſitioneue. Quēadmodum & Empedocles os ex elementis conſtare cenſet. Dicit em̄, ceperat ante duas tellus iuſtiſſima vaſis. Eris ac fontis partis vulcanus & ipſe. Quatuor ex octo adiūxit q̄s candida magna, vis fecunda q; nature confecerat oſſa. Nil igit elementa proſunt, ſi ſint in anima, niſi ratiōes etiā ſint & compoſitio, vnūquodq; em̄ cognoſcet ſimili, os aūt aut hominē non cognoſcet, p̄fecto, niſi ipſa etiā inſint. Hoc aūt nō opus eſt vnū eorū eſſe dicere que fieri nequeūt. Quis em̄ ambiget vnq; ſi lapis vel homo vel equus inſit in anima & bonū
78. ſimiliter & nō bonū, & de ceteris identidē rebus. 78. ¶Preterea cū id qd̄ eſt multipliciter dici ſoleat, quoddā em̄ ſubſtantiam quoddā quantitatē, aut qualitatē, aut aliq̄d aliud e numeratoꝝ iam predicamētoꝝ ſignificant, vtrū ex vniuerſis an non ex vniuerſis anima conſtet, at nō videt cōmunia omniū eſſe elementa, ex hiſce ne igit ſolis conſtat que ſub-

ſtantiarũ ſunt elementa at quonã pacto ceterorꝝ etiã vnum quodq; cognoſcit. At dicent vniuſcuiuſq; gñis elemẽta propria atq; principia eſſe, ex q̃bus anima conſtat, erit igit̃ ipſa & quantitas & qualitas, & ſubiecta, at fieri neq̃t, vt ex quantitatis elementis ſubſtantia ſit nõ quantitas eos igit̃ qui censet animam ex vniuerſis conſtare, hec & huiuſcemodi alia comitant̃. 79 ¶Abſurdũ eſt etiã ſimile quidẽ a ſimili nõ pati dicere, ſimile vero ſentire ſimile ſimileq; cognoſcere ſimili putare atq; aſſerere. Deinde ſentire pati quoddã eſſe mouericq; ponere & intelligere ſimiliter & cognoſcere. At qui multas dubitatiões ac difficultates, Empedoclis habere ſententiam. Corporeis inquã elemẽtis & ſibi ſimilibus cognoſcires ſingulas teſtat̃ id quod expientia late patet. Partium em̃ animaliũ corporũ ea q̃ ſunt ſimpliciter terre vt oſſa neruí pili nihil ſentire vident̃. Quare neq; ſimilia ſibi, at oportebat tamẽ. 80. ¶Preterea cui principiorũ maior ignoratio q; cognitio inerit nimirũ vnũquodq; em̃ cognoſcet vnum, multa aũt ignorabit, cetera nãq; omnia. Fit etiã Empedoclis eadẽ ſententia, vt deus ſit amentiſſimus. Quippe cũ ipſe ſolus vnũ elementorũ nõ cõprehẽdat, ipſam diſcordiã inquã, mortalia ẏo cũcta cognoſcant. cum ex vniuerſis ſingula cõſtent. 81. ¶Preterea dicit, oportet om̃ino, quã ob cauſam nõ habent animã omnia, cũ om̃e qd̃ eſt aut ſit elementũ aut ex elemẽto vno vel pluribus vel om̃ibus conſtet. Neceſſe eſt em̃ om̃e quod eſt, aut vnũ quid, aut quedã aut vniuerſa cognoſcere. 82. ¶Dubitabit etiã non iniuria q̃ſpiam q̃dnam id ſit qd̃ ipſa contínet atq; vnit. Elemẽta nãq; materieí ſimi

79.

80.

81.

82.

ia sunt. Atq; prestabilissimũ id esse patet, qd' cõtinet qcqd id tandẽ sit, at neqt esse quicq̃ prestabili⁹ ania, qd' quidẽ dominetur, & magis etiã intellectu, maxime aũt ratiõi cõsonũ est huc omnia precessisse, & prestantissimũ omniũ, & natura dñm esse. Illi aũt elemẽta ea que sunt precedere censent.

83. 83. ¶At em̃ nemo prorsus de omni ania dixit nec eor; qui censent ipsam ex elemẽtis ideo cõstare quia sentit, Cognoscitq; ea que sunt nec etiã eor; q maxie motiuũ ipsam asserunt esse. Non em̃ omnia mouent̃ que sentiunt. Sunt enim animalia nõnulla que nõ mouent̃ loco, & tñ hoc solo motu anima videt̃ anial agitare. Similiter & eor; q tam sensitiuũ q̃ intellectũ ex elemẽtis cõficiũt, nemo animam omnẽ complectitur, viuere nanq; vident̃ plante, at exptes sunt tñ & lationis & sensus, animaliũ quoq; cõplura sunt, que mente ra-

84. tioneq; vacant. 84. ¶Quod si qs & hec illis cõcesserit intellectumq; partẽ esse posuerit anie, & idẽtidẽ sensitiuũ, neq; sic de omi ania, neq; de vlla tota dicere videbunt̃. In hoc eodem errore videt̃ esse & ea sententia q̃ carminib⁹ orphicis fert̃. Dicit em̃ Orpheus animã fieri ventis & ex toto ingredi respiratiõe, id aũt neqt ipsis accidere plantis, neq; qbusdã

85. itidẽ aialiũ. Quippe cũ haud vniuersa respirẽt. 85. ¶Quod qdẽ eos p̃terijt, q ita de ania censere. At ꝟo si conficere animam ex elemẽtis opteat, nõ ex vniuersis cõtinuo cõficiẽda esse videt̃. Altera nãq; pars cõtrarietatis sufficiens est se ipsam oppositãq; discernere; recto em̃ & ipsum rectũ vt patet & obliquũ cognoscamus, regula nãq; iudex est vtriusq;; at

86. obliquũ nec sui plane nec recti. 86. ¶Sunt & q in toto vni-

uerſo ꝑmixtã ipſa inquũt eſſe; quo circa forſitan & Thales omnia plena deoꝝ eſſe putauit. Hoc aũt dubitatiões habet nõnullas. Quã eñ ob cauſam aïa in aere qdẽ vel igne ſi ineſt nõ facit anial, in mixtis aũt facit ꝑſertim cũ in illis videat eſſe ꝑſtantior. Querere etiã qſpiã quã ob cauſam ania ea q̃ eſt in aere preſtabilior eſt ac imortalior ea q̃ in aialibꝰ ineſt. 87. ¶ Vtrobiꝝ aũt emergit qddã abſurdũ & rõnis egredi- 87.
ens metas, nã ignẽ aut aerẽ aïal eſſe dicere rõnis egredieť fines, & aſſerere rurſus aïalia nõ eſſe, ſi inſit in ipſis aïa ꝑ abſurdum eſt ſane. 88. ¶ Videnť aũt ideo putaſſe in his aïam 88.
eſſe, qa totũ & partes eiuſdẽ ſunt ſpeciei. Quare neceſſe eſt ipſos & aïam & partes eiuſdẽ eſſe dicere ſpeciei ſi aïalia ex eo fiunt aïantia, qa in ipſis aliq̃ pars cõtinentis recipiť. Q, ſi aer qdẽ diſceptus eiuſdẽ eſt ſpeciei, anima aũt eſt diſſimiliũ partiũ, patet aliã ipſius partẽ ineſſe aliam nõ ineſſe, neceſſe eſt igiť ipſam aut ſimiliũ eſſe partiũ, aut non in quacũꝝ totius ineſſe parte. Patet igiť ex dictis, neꝝ cognitionem ex eo cõpetere aie, qa cõſtat ex elemẽtis, neꝝ recte vereꝝ dici motum eidẽ ineſſe. 89. ¶ At quoniã cognoſcere ſentire opinari inſup cupere deliberare & oñino appetitiões ipſius aïe 89.
ſunt, motus etiam anialiũ loco ab anima fit, & inſup accretio ſtatus atꝝ decretio. queret vtiꝝ quiſpiã vtrũ horũ vnũquodꝝ toto ania cõpetat & nos intellígamꝰ & ſentiamus, & moueamur, ceterorumꝝ vnum quoꝝ agamus paciamurꝝ tota, an aliis alia partibus, ipſum ꝓterea viuere vtrũ in horum aliquo vno an in pluribus an in omnibus conſiſtat; an ſit eius alia quędam etiam cauſa.

90. 90. ¶Atq; sunt q dicũt ipsam esse partibilẽ, noscq; alia eius parte intelligere alia cupere censent. Quid igit̃ ipsam cõtinet animã, si partibile sit, nõ corpus quippe, cũ cõtra potius videat̃ corpus ania cõtinere. Quapropter & egressa dissol-
91. uitur corpus atq; putrescit. 91. ¶Si igit̃ aliqd aliud ipsam cõtineat vnũq; faciat, illud erit potissimũ ania, at oportebit de illo etiam q̃rere, vtrũ vnũ an multarũ sit partiũ, atq; si sit vnũ cur & animã cotinuo nõ dicimus vnũ esse. Sin partibile rursus ratio quereret qdnam sit illud qd̃ illud etiã conti-
92. net, atq; hoc pacto fiet in infinitũ abitio. 92. ¶Dubitabit etiam quispiã de partibus eius, quã vnaquecq; potentiã in corpore habeat. Nam si anima totum cõtinet corpus, oportet & vnamquãq; etiã partem aliquã partẽ corporis cõtinere, id aũt esse nõ posse videt̃, quam em̃ partiũ corporis intellectus aut quo cõtinebit pacto, fingere quoq; difficillimũ est.
93. 93. ¶Videmus aũt & plantas diuisas viuere, & animaliũ insectorũ nõnulla vt pote animã & si nõ numero tamẽ specie eandẽ habentia. Itaq; partiũ vtraq; & sensum habet & per
94. aliqd̃ tempus loco mouet̃. 94 ¶Nec absurdũ est si nõ perdurant, instrumenta nãq; nõ habent vt naturã conseruent, sed nihilominus omnes in vtraq; partiũ insunt anie partes atq; animee eadẽ sub specie collocant̃, & etiã tota. Ille qdem qa nõ seperabiles sunt, tota autẽ anima qa diuisibilis est.
95. 95. ¶Videt̃ autẽ & id̃ principiũ qd̃ inest in plantis anima quedã esse, hec em̃ sola cõmunis est & plantis & aialibus, atq; hec qnidem a sentiendi principio seperat̃, sine aũt ipsa nihil est prorsus qd̃ habeat sensum.

¶Liber ſcḋus de ania noue TRANSLATIONIS.

¶Capitulū primū in quo phūs primā anie diffinitionē inueſtigat.



Lctis hiſce que a maioribꝰ de ania 1
ma nobis tradita ſunt, redeam⁹ rurſus oportet atq; enitamur ve lut ab initio determinare qd ania ſit, & quenā ſit eius cōis maxie ratio. 2. ¶Dicimus itaq; genus 2
vnū quoddā eorū q̄ ſunt ipſam ſubſtantiā eſſe. Atq; huius aliud vt materiā, qd quidē p ſe nō eſt hoc aliqd, aliud formā & ſpe ciem, qua quidē iam hoc aliqd dicit, & terciū id qd ex iſtis cōſtat atq; cōponit. Eſt aūt materia quidē potētia forma v̄o actus atq; pfectio. Quæ quidē bifariā dicit, quedā em eſt vt ſcientia, quedā vt cōtemplatio. 3. ¶Maxie aūt corpora vi- 3
dent eſſe ſubſtantie. Et ipſoꝝ ea magis que naturalia ſunt, hec em ceteroꝝ principia ſunt. Naturaliū v̄o corpoꝝ que dam habent vitā, quedā nō habēt ſed ea vacant. Vitā aūt di cimus nutritionē accretionē, atq; decretionē, q̄ quidē p id ip ſum fit, qd viuere dicit. Quare corpus oīe naturale parti ceps vite ſubſtātia eſt, & ita ſubſtātia & cōpoſita. 4. ¶Atq; 4
cum tale etiā ſit corpus ideſt hns vitā. Corpus pfecto nō e rit anima, corpus nāq; nō ſubiit rōem eoꝝ que ſunt in ſubie cto, ſed vt ſubiectū potius eſt & materies. Neceſſe eſt igit a nimam ſubſtantiā eſſe pinde atq; formā corporis naturalis

3, potentia vitã habẽtis. 5. ¶Substantia ꝙo actus est & perfectio. Talis igit corpis est pfectio atq; actus. Sed cũ pfectio atq; actus bifariã dicaꝫ vt diximus, quidã em est vt scientia, quidã vt contemplatio, patet animã actũ esse pinde atq; scientiam. Nam ex eo ga ania est & somnus est & vigilia atq; vigilia quidẽ cõtemplatiõi, somnus autẽ scientie operatiõe
6, vacanti similis est. 6. ¶Altera autẽ alterã in eodẽ scientia
Definitio anime ar. 1 inquã cõtemplationẽ gnationẽ precedit. Quapropter ania primus est actus pfectioq; corporis naturalis potentia vitã habentis. Et talis plane vt partes ipsius sint instrumẽra. Em uero ptes quoq; plantaꝝ instrumẽta sine cõtrouersia sunt, ꝙuis videaꝫ penitus simplices esse eius em qd circa fructũ est, illud tegmẽ est foliũ & fructus etiã, radices preterea vi-
7 cem subeunt oris vtrisq; nãq; trahit alimentũ. 7. ¶Si igit cõne gd de oĩi ania sit dicendũ, ipsa pfectio prima primus actus est corporis naturalis, cuius partes sunt instrumẽta. Iccirco nõ querere oportet, si vnũ sit ania atq; corpus, sicut neq; ceram & figurã, neq; oĩno materiẽ. Cuiusq; & id cuius materies est, nã cũ vnũ & esse multisariã dicaꝫ actus est
8. id qd ꝓprie vnũ est atq; ꝓprie est. 8. ¶Vniuersalit igit diximus quidnã ania sit. Est em ea substãtia quę est ratio, hec aũt est quiditas corporis talis. Et pinde sane atq; si gd instrumentorũ artis naturale corpus esset. Ceu securis. Eius nãq; substantia ipsius esset vt patet securis ratio, idq; esset ania, qua sepata nõ esset vlterius vt patet securis nisi nõie tm. at nunc est securis, nõ em talis corporis substantia ratioq; est ipsa ania, sed naturalis vt diximus, Talis q; in se motus sta-

tuſue principiũ inſitum habet. 9. ¶Atq; id qđ dictũ eſt in partibus etiã inſpicere licet nã ſi oculus animal, eius tñ aníma viſus ipſe nimirũ eſſet; hic eſt em̃ vt patet oculi ſubſtantia, quæ ſeſe habet vt ratio, oculus aũt eſt materies viſus, q̃ cũ defecerit nõ vlteriꝰ erit oculus, niſi noie tm̃ & pinde atq; lapideus vel etiã pictus. Id igit̃ qđ de parte dictũ eſt ad totũ corpus viuens accomodare oportet. Eſt em̃ hic, pfecto rationũ ſimilitudo, nã vt pars ſeſe habet ad partẽ, ſic totus ſenſus ad totũ ſenſitiuũ corpus, vt talis eſt ratiõis. 10. ¶Nõ eſt aũt id potentia viuens qđ abiecit aiam eaq; vacat ſed id qđ ipſam habet, ſemẽ ꝙ fructusue id nimirũ eſt qđ poteſt tale corpus euadere. Vt igit̃ inciſio viſioq; ſic eſt vigilia actus & vt viſus rurſus inſtrumẽtiq; vis ſic eſt ania actus, corpus aũt eſt id qđ vt diximus eſt potentia viuens. Verũ vt pupilla viſusq; oculus eſt, ſic aia & corpus eſt anial. 11. ¶Aiam igit̃ nõ ſepabilẽ eſſe a corpore vel partes ipſius nõnullas, ſi partibilis ſit, nõ obſcurũ eſſe videt̃. Corporis nãq; partiũ patet aliquas aie partiũ actũ eſſe. Nihil tñ vetat vt alique partiũ ſint ſepabiles aie, ꝓpterea q̃ corporis nullius ſint actus. At ob curſum eſt, necdũ patet, ſi pinde corpus aia ſit actus, vt gubernator actus eſt nauis. Hoc igit̃ pacto vniuerſaliter de anima determinatũ diſcriptũue ſit.

9.

10.

11.

ANTIQVA TRANSLATIO.

QVe quidẽ igit̃ à prioribus tradita de ania, dicta ſunt. Iterũ aũt tanq; ex principio redeamus, tentãtes determiare qd eſt ania, & que vtiq; erit cõiſſima ratio ipſius.

2 2. ¶Dicimus ítaq; vnũ quoddã genus eorũ que ſunt ſub-
ſtantía. Huíus aũt alíud quídẽ ſicut materíã, que ſcd'm ſe q
dem nõ eſt hoc alíqd- alíud autẽ ſicut formã & ſpeciẽ, ſcd'm
quã dícit ſam hoc alíqd & tercíã que ex his. Eſt aũt matería
quídẽ potẽtía. Species aũt endelechia, & hoc duplícit. Hoc
3. quídẽ ſicut ſcientía íllud aũt ſicut cõſíderare. 3. ¶Subſtan
tíe aũt maxíme eſſe vídent corpora & hoc phíſica. Hec em
alíor principia. Phíſicor aũt alía quídẽ habẽt vitã, alía autẽ
nõ habent. Vitã aũt habere dicímus íd qd' p ſeípſum habet
alímentũ & augmentũ & decrementũ. Quare oẽ corpus
phíſicũ partícipans vita ſubſtantía erit. Subſtantia aũt ſic ſi
4 cut cõpoſita. 4. ¶Qm aũt eſt corpus & hmõi vitã habens,
nõ vtiq; erít corpus anía. Non eſt eor que ín ſubiecto cor-
pus. Magís aũt ſicut ſubiectũ & materia eſt. Neceſſe eſt er-
go aíam ſubſtantíã eſſe ſicut ſpeciẽ corpis phíſici potentia
5, vítam habẽtis. 5. ¶Subſtantía aũt actus, hmõi igít corpo-
ris actus. Hic aũt dícít duplícít, alíus quídẽ ſicut ſcientia, alí
us aũt ſicut conſiderare. Manífeſtũ ergo q ſicut ſcientía, in-
exíſtere em aíam & ſomnus & vígília eſt, pportionale aũt
vígillantía quídẽ ípſi cõſíderare. Somnus aũt ipſi habere &
non operari. 6. ¶Prior aũt generatíõe in eodẽ ſcientia eſt.
6 Vnde anía eſt actus prímus corpis phíſici potentía vítã ha-
bentís. Tale aũt qdcũq; organícũ. Organa aũt & plantarũ
partes ſunt, ſed penitus ſímplices, vt foliũ fructíferí cooperí
mentũ. Fructíferũ aũt fructus. Radices ỽo orí ſímiles ſunt,
7. vtraq; em trahũt alímentũ. 7. ¶Sí aũt alíqd' cõe in omí ani
ma oportet dícere erít vtiq; prímus actus corporís, phíſící

organici. Vnde nō oportet q̄rere, si vnū est ania & corpus, sicut neq; cera & figura, neq; oīno vniuscuiuscūq; materia, & id cuius est materia, vnū em̄ & esse cū multiplicit̄ dicant̄ qd̄ ꝓprie est actus est. 8. ¶Vniuersalit̄ quidē igit̄ dictum est qd sit anima. Substantia em̄ est quę est scd̄m rationem. Hec aūt est qd̄ qd erat esse hmōi corporis, sicut si aliquod organorū phisicū esset corpus, vt dolabra. Erat quidē em̄ dolabre esse substātia ipsius & ania hec. Diuisa aūt hac nō vtiq; amplius dolabra erit sed aut equoce, nūc aūt est dolabra. Non em̄ hmōi corporis qd̄ quid est esse & ratio ania sed phisici huiuscemodi habētis in seipso principiū motus & status. 9. ¶Considerare aūt in partib⁹ oportet qd̄ dictū est, Si em̄ esset oculus anial, ania vtiq; ipsius visus esset. hic em̄ substantia est oculi, quę est scd̄m rationē, oculus aūt materia visus est, quo deficiente nō est adhuc oculus nisi equocè sicut lapideus aut depictus. Oportet igit̄ accipere qd̄ est in parte in toto viuente corpore, ꝓportiōaliter nāq; habet, sicut pars ad partē totus sensus ad totum corpus sensitiuū scd̄m q; hmōi. 10. ¶Est aūt nō abiitiēs aīam potētia ens, vt viuat sed qd̄ habens. Semen aūt & fructus potentia hmōi corpus est. Sicut quidē igit̄ incisio & visio sic & vigilātia actus, vt aūt visus & potentia organi aīa corpus aūt qd̄ potentia est. Sed sicut oculus est pupilla & visus, & ibi ania & corpus anial. 11. ¶Quod quidē igit̄ nō sit ania sepabilis a corpore aut partes quedā ipsius si ptibilis apta nata est nō īmanifestum est. Quarūdā em̄ actus partiū est ipsarū. At vero scd̄m quasdā nihil ꝓhibet ꝓpter id q; nullius corporis sunt
8.
9.
10.
11.

actus. Amplius aũt manifestũ si sit corporis actus aĩa sicut nauta nauis. Figura licet quidem igitur sic determinetur & describatur de anima.

¶Capitulũ scdm cõtinens scdam diuisionẽ aĩe.

12. ATenim cũ ex obscuris quidem magis aut manifestis fiat id notũ qđ est dilucidũ ac nocius ratiõe, enitendũ est rursus hoc pacto de ipsa anĩa pertractare. Rationẽ em diffinitiuã nõ solum esse significare, vt cõ plures dicere diffinitiões videnť, sed etiã in ipsa causam inesse ac apparere oportet. Nũc aũt diffinitionũ cõplures vt concluſiões esse videnť, veluti qd est quadratio, cõfectio figure laterũ equaliũ angulorꝫq rectorꝫ eq̃lis altera ex parte longiori figure, atq diffinitio talis cõclusiõis occupat locum, & ea quę quadrationẽ inuentionẽ esse medię dicit, ip
13. sius rei, pfecto causam vt patet assignat. 13. ¶Dicamus igitur hinc cõsideratiõis initio sumpto animatũ ab inanimato vita seiungi. Atq cũ multifariã viuere dicať etiã si vnũ tm istorꝫ insit, viuere illud dicimus cui inest vt intellectus sensus motus, loco ac status, & insup motio nutrimento acco-
14. modata & acretio decretiõe. 14. ¶Quapropter & vniuerse plante videuť viuere, quippe cũ videanť in seipsis vim habere talem atq principiũ, quo ad contrarietatẽ loca tam incremẽta q̃ decremẽta suscipiũt. Nõ em sursum quidẽ acrescunt. Deorsum aũt nõ acrescũt, Sed ad vtrãq similiť differentiã & oĩ ex parte, semq nutriunť, & eousq viuunt,
15. quousq possunt alimentũ accipere. 15. ¶Atq hęc quidẽ vis a cęteris seiungi separariq potest, cętere aũt in ipsis mor

talibus ab ista nequeũt separari, qd' quidẽ in ipsis pspicit' plan
tis. Nulla em prorsus in ipsis vt patet alia pret' hanc aię po
tentia atq; officiũ inest. 16. ¶Viuere igit' ob hoc principiũ 16.
viuentibus cõpetit. Anial aũt & est ob sensum primo nã &
ea que nõ cient' motu, nec mutant locũ, sensum aũt habent
nõ solũ viuere dicimus, sed etiã aialia nuncupare solemus.
17. ¶At vero ex sensibus tactus primo cũctis aialibus inest 17.
atq; vt vegetatiuũ a tactu sensuq; oĩ, sic a ceteris tactus se
parari sensib' potest. Eam aũt partẽ aię vegetatiuã dicimus
esse. Cuius & plane participes sunt. Anialia vero cũcta ip
sam vim habere sentiendi tactu vident'. 18. ¶At quæ quã 18.
ob causam istoꝝ vtrũq; fit, postea dicemus ac explanabim', nũc eousq; tm dicat', aniam inquã pricipiũ esse eoꝝ q̃ dicta
sunt, & his esse diffinitã vegetatiuo sensitiuo intellectiuo e
tiam motu. 19. ¶Querendũ autẽ est vtrũ horꝝ vnũq̃dq; sit 19.
ania an aie pars, & si pars. Vtrũ hoc pacto vt sit sepabile ra
tione solũ an etiã loco. Atq; de nõnullis quidẽ istoꝝ videre
discernere eq; facile possum', nõnulla autẽ dubitationẽ hñt.
20. ¶Nam vt plante nõnulle diuise seiũcteq; vident' viuere 20.
ppter ea q̃ ania q̃ est in istis actu quidẽ in vnaquaq; planta
est vna, potentia vero plures. Sic & circa alias videmus aie
differẽtias fieri, cũ incidunt' aiantiũ ea quę insecta vocam';
vtraq; nanq; partiũ & sensum habet & motu loco cie'. Qd'
si sensum habet & imaginationẽ, & appetitũ etiã habet, vbi
nanq; est, sensus. ibi dolor etiam existit atq; voluptas at vbi
sunt hec, ibi necessario cupiditas etiã inest. 21. ¶De intel 21.
lectu vero cõtemplatiuaq; potentia nõdũ quicq̃ est manife

ſtum. Sed videť hoc anie genus eſſe diuerſum idq; ſolum
pinde atq; ppetuũ ex eo qđ accidit ſeiungi ſeparíq; poteſt.
22. 22. ¶Ceteras aũt aie partes ſepabiles quidẽ nõ eſſe, vt quí
dam aſſeruerũt ex his quę diximꝰ patet. Ratiõe ẏo differre
nõ obſcurũ eſſe videť. Senſitiui nãq; ratio diuerſa eſt a rati
one principíj opinãdi, ſi quidẽ diuerſa ſunt ſentire ac opina
23. rí & vnũqđq; dictoꝝ ſimilíť. 23. ¶At vero qbuſdã anĩman
tium cuncte partes vt patet inſunt qbuſdã nõnulle, ſunt &
qbus vna tm̃ ineſſe videť, atq; idipſum differentiã aniantiũ
facit. Quã aũt ob cauſam ita fit poſtea pſcrutabimur. Eadẽ
& circa ſenſus fieri ſane videmus Quedã em̃ omnes q̃dam
alíquos, quedã vnum duntaxat habere videnť, tactũ inquã
24. ipſum, q quidẽ eſt omniũ maxime neceſſarius 24. ¶Qm̃
aũt id quo viuimus quoue ſentímus bifariã dicíť & perinde
atq; id quo ſcimus, & id etiã quo ſani ſumus, atq; valemus,
quoddã em̃ ſcientiã q̃ddã aiam dicimus, qppe cũ vtroq; ſci-
re dicamus, & aliud ſanitatẽ aliud partẽ corporis aliquã vel
totũ dicimus corpus. Atq; horꝝ vtrũq;, tam ſcientia q̃ ſanitas
forma quedã & ſpecies eſt & ratio & tanq̃ actus ſuſcipien-
tis, ſcientia quidẽ ſcientis ſanitas aũt ſani. Actus em̃ agentiũ
in eo qđ patíť atq; diſponíť ineſſe videť. Ania autẽ id eſt vt
patet, quo viuimus & quo ſentimus ac intelligimus primo
Ipſa, pfecto ratio q̃dam erit & forma ſed nõ vt materies atq;
25. ſubiectũ. 25. ¶Nam cũ ſubſtãtia tripliciter dicať vt diximꝰ,
quedã em̃ eſt forma, quedã materies, quedã id qđ ex vtríſq;
componíť, & materia quidẽ eſt vt patet potentia, forma aũt
actus. Cum igíť vt diximus ſubſtantia dicať triſariã, anialq;

id sit qđ ex vtrisq; corpore inquã & ania cõstat, corpus, pfecto nõ est actus aie, sed ipsa corporis alicuius est actus. 26. 26.
¶Iccirco recte admodũ putant ij quibus ania neq; esse sine corpore, neq; corpus aliqđ esse videt. Etẽ ipsa corpus qdem nõ est. Est aũt corporis aliqd. Et inest ob hoc in corpore atq; in corpore tali nõ in quouis sine discrimie vllo, quẽ admodũ veteres ad corpus ipsam accomodabãt. nihil prorsus determinantes qđ nã illud & quale sit corpus, atq; non recte vt patet. Quippe cũ non videaẽ qđuis sine vllo discrimine qđcũq; suscipere, hoc aũt pacto cũ ratiõe etiã fit sane. Actus eñ vniuscuiusq; in eo qđ est potẽtia & in ppria materia suapte natura fieri esseq; solet. Animã igiẽ pfectionẽ quandã eius & actum ac rationẽ esse qđ potentiã habet vt hmõi sit, ex hiscequæ diximus innotescit.

ANTIQVA TRANSLATIO

QVoniam aũt ex incertis quidẽ certius autẽ sit qđ & scdm rationẽ notius tentandũ est iterũ sic aggredi de ipsa. Nõ eñ solum qa oportet diffinitiuã rationẽ ostendere sicut plures termiorq; dicũt sed & causam inesse & demõstrare. Nũc aũt sicut cõclusiones ratiões terminorq; sunt vt qd est tetragonismus eq̃le altera parte longiori orthogoniũ esse eqlaterale. Talis eñ terminus ratio cõclusionis. Dicens aũt qm̃ tetragonismus est medie inuẽtio rei causa dicit. 13. ¶Dicamus igiẽ principiũ accipiẽtes intentiõis 13
determiari animatũ ab inanimato in viuendo. Multiplicit aũt ipso viuere dicto & si vnũ aliqđ horq; insit solum, viuere

ipſum dicimus, vt intellectus & ſenſus, motꝰ & ſtatus ſcdm
locū. Adhuc aūt motus ſcdm alimentū & decrementū & au
14. gmentū. 14. ¶Vnde & vegetabilia oīa videnť viuere, vi
dentur aūt in ſeipſis habentia potentiā & principiū hmōi p
qđ augmentū & decrementū ſuſcipiūt ſcdm cōtrarios lo-
cos. Nō em̄ ſurſum quidē augenť deorſum aūt nō ſed ſimi
liter in vtroq;. Et penitus quecūq; alunť & viuūt in fine quo
15. uſq; poſſunt accipe alimentū. 15. ¶Separi aūt hoc ab aliīs
poſſibile eſt, alia aūt ab hoc impoſſibile eſt in rebus morta
libus. Manifeſtū eſt aūt in his quæ vegetanť. Neq; em̄ vna
16. ineſt ipſis potētia alia anime. 16. ¶Viuere qdē igiť ꝓpter
hoc principiū ineſt oīmibus viuētibꝰ. Animal aūt ꝓpter ſen-
ſum primū. Et nāq; quæ nō mouenť neq; mutantia locū ha
bentia aūt ſenſum, anialia dicimus, & nō viuere ſolū, viden
tur aūt & hmōi multa eſſe anialiū. Manentia aūt cū ſint na-
17. tura habent ſolum ſenſum. 17. ¶Senſuū autē primo ineſt
oīmibus tactus. Sicut autē vegetatiuū pōt ſepari a tactu &
oīmi ſenſu; ſic & tactus ab aliīs ſenſibus. Vegetatiuū aūt di-
cimus hmōi partē anię qua & vegetabilia participant. Ani-
18. malia aūt oīa videnť tangēdi ſenſum habētia. 18. ¶Prop
ter quā aūt cauſam vtrūq; horꝫ accidit poſterius dicemus.
Nunc aūt in tm̄ dictū ſit ſolū qđ eſt anima horū quæ dicta
ſunt principiū & his determinata eſt vegetatiuo ſenſitiuo
19. intellectiuo & motu. 19. ¶Vtꝫ aūt vnūqđq; horꝫ eſt ania,
aut pars anię. Et ſi pars vtrū ſic ſit ſepabilis ratiōe ſolū aut
& loco. De qbuſdā quidē horꝫ nō eſt difficile videre, quedā
20. em̄ dubitationē habēt. 20. ¶Sicut em̄ in plantis quedā di-

uisa videnť & viuētia sepata ab inuicē-tanq̄ exñte in his aīa actu quidē vna in vnaquaq̄ planta, potentia aūt pluribus. Sic videmus & circa alteras differētias aie accidere-vt in entomis decisis. Etem̄ sensum vtraq̄ ptiū habet & motū scdm locū. Si aūt sensum-& fantasiam & appetitū, vbi q̄dem em̄ sensus est-& tristicia & letícia est, vbi aūt hec sunt ex necessitate & desideriū est. 21. ¶De intellectu aūt & p̄spectiua potentia nihil adhuc manifestū est sed videť genus alterū anie esse, & hoc solū cōtingere separi, sicut & ppetuū a corruptibili. 22. ¶Relique aūt partes anie manifestū ex his q̄ nō sepabiles sunt, sicut quidā dicūt. Ratione aūt q̄ altere manifestum est, sensitiuo em̄ esse & opinatiuo alterum, si quidē & sentire ab ipso opinari. Similiť aūt & alioꝝ vnūq̄dq̄ quę dicta sunt. 23. ¶Q̄ aūt quibusdā aialiū om̄ia insunt hęc, quibusdā vero quędā horꝝ; alteris aūt vnū solū-hoc aūt facit differentiā aialiū, ꝓpter quā aūt causam sit factū-posteríus intendendū est. Similiť aūt & circa sensus accidit. Alia quidē em̄ habēt om̄es, alia ỽo quosdā, quedā ỽo vnū maxime necessariū tactū. 24. ¶Quoniā aūt quo viuimus & sentimus duplíciť dicit sicut quo scimus. Dicimus aūt hoc quidē scientiam, illud aūt aīam. Vtroq̄ em̄ horꝝ dicimus scire, similiter & quo sanamur. Aliud quidē sanitas est, aliud aūt parte quadā corporis aut & toto. Horꝝ aūt scientia & sanitas est forma & species quedā & ratio, vt actus susceptiuorꝝ, hec q̄dem scientifici, illa vero sanabilis. Videť em̄ in paciente & dispositio actiuorꝝ ineſſe actus. Ania aūt hoc est quo viuim⁹ & sentimus & mouemur-& intelligimus primo. Quare ra

21.

22.

23.

24.

tio quedã erit vtiq; & ſpecies, ſed nõ vt materia & vt ſubie-
25. ctum. 25. ¶Triplicit̃ em̃ dicta ſubſtantia ſicut diximus, hec quidẽ ſpẽs, illud vero vt materia, aliud aũt ex vtriſq;. Horũ aũt materia qdẽ potẽtia, ſpecies aũt actus, poſtea ex vtriſq; aniatũ. Non corpus eſt actus anie ſed ipſa corpis cuiuſdã.
26. 26. ¶Et ꝓpter hoc bñ opinant̃ qbus vidẽt̃ neq; ſine corpe eſſe, neq; corpus aliqd̃ ania, corpus quidẽ em̃ nõ eſt, corpis aũt aliqd eſt, & ꝓpter hoc in corpe eſt, & corpe hmõi, & nõ ſicut priores ad corpus aptabant ipſam, nihil diffiniẽtes in quo & quali & vere, cũ nõ videat̃ accipe qdlibet cõtingens Sic aũt fit & ſcdm rationẽ. Vniuſcuiuſq; em̃ actus in potentia exiſtente, & in ꝓpria materia, aptus natus eſt fieri. Qd̃ quidẽ igitur actus eſt quidã & ratio potentia habentis eſſe hmõi manifeſtum ex his. ¶Noua tranſlatio,

SECVNDVS TRACTATVS SECVNDI LIBRI

cõtinet duo capi. Primũ eſt de potẽtijs aie in gñali.

27. ANimantiũ aũt qbuſdã omes inſunt potentie dicte, qbuſdã nõnulle ſunt, & qbuſdam vna tm̃ ineſſe videt̃, atq; potẽtias aie diximus haſnutritiuũ ſenſitiuũ appetitiuũ, loco motiuũ, atq; intellectiuũ. Et plantis quidem nutritiuũ eſt dũtaxat, alijs aũt & idipſum & ſenſitiuũ. Q; ſi ſenſitiuũ ineſt, & appetitiuũ etiã ineſt. Nam appetitus cupiditas eſt & ira atq; voluptas. Anialia ꝙo cuncta vnũ ex ſenſibus hñt, tactũ inquã ipſum, atq; cui ſenſus ineſt, ei vo voluptas etiã & dolor ineſt, & ꝓceptio iocundi atq; moleſti. Quibus aũt hæc inſunt, ea cupiditatẽ etiã hñt, hęc eſt em̃ ap

petitio eius qđ afficit voluptate. 28. ¶Alimẽti ꝓterea sen- 28.
sum hñt. Tactus em̃ sensus est alimẽti; nã siccis & humidis
& calidis atq; frigidis alunt viuentia cuncta. Horꝝ aũt vt pa
tet sensus est tactus cęteris vero sensibilibus ꝑ accidens nu
triunt. Nihil em̃ conducit ad alimentũ sonus vel color & o
dor, sapor aũt vnũ quidẽ est eorꝝ quę tactu ꝓcipiunt, at ꝯo
fames sitisue cupiditas est, sicci quidẽ & calidi fames, frigidi
vero & humidi sitis. At sapor horꝝ quasi qđdã est cõdimen
tum. 29. ¶Verũ hæc declaranda posterius sunt. Nunc eo- 29.
usq; sit dictũ, aiantiũ inq̃ hisce quę tactũ hñt & appetitũ in-
esse. De imaginatiõe ꝯo nõ patet; sed de hoc postea cõside-
remus oportet, nõnullis insup & loco motiuũ etiã inest; &
alijs rationatiuũ ac intellectus vt hoibus, & si qd sit aliud ta
le vel etiã prestabilius. 30. ¶Perspicuũ igit est, vnã anię ra 30.
tionẽ esse ꝓinde atq; figuræ. Neq; em̃ ibi figura pret trian-
gulum est & eas quæ deinceps sunt collocate, neq; hic ania
vlla pret eas quas diximus at vt in figuris vna cõmunis ra-
tio fieri potest, quę cunctis quidẽ figuris accomodabit, nul-
lius aũt erit figurę ꝓpria ratio, sic & in animalibus dictis fieri
potest. Quapropter ridiculũ est, & in his & in cęteris rebus
cõmunẽ quęrere rationẽ, quæ quidẽ nullius eorꝝ quæ sunt
erit propria ratio, nec in ꝓpria cuiq̃ accomodabit & indiui-
dua specie, rationẽ eã omittẽtes diffinitionẽue quę cuilibet
hoc pacto cõpetere accomodariq; potest. 31. ¶At ꝯo quẽ 31.
admodũ in figuris, sic & in aia fit, nam tã in figuris q̃ in ani-
mantibus in eo qđ deinceps est collocatũ, id inest potentia
qđ illo est prius, in quadrato nãq; triangulus & in sensitiuo

vegetatiuũ ineſt vt patet. Quapropter in ſingulis querendum eſt, quę nã ſit cuiuſcꝫ ania, vt quęnã ſit aia plantæ, quæ beſtię, quę deniqꝫ hoīs, quã aũt ob cauſam deinceps ſic ſeſe hñt; conſiderare oportet. Senſitiuũ nãqꝫ ſine vegetatiuo nõ eſt, at a ſenſitiuo vegetatiuũ in plantis ſeiungiť. Rurſus ſine tactu nullus cæterorũ ſenſuũ eſt, at ipſe tactus ſine cæteris eſt, cõplura nãqꝫ ſunt aialiũ, q̃ neqꝫ viſum neqꝫ auditũ neqꝫ
32 ſenſum habẽt odoris. 32. ¶Et eorꝫ rurſus quę ſentiũt quędam hñt loco motiuũ, quędã nõ hñt. Extrema aũt atqꝫ minima rationẽ habent & mentẽ, qbus em̃ mortaliũ ineſt ratio ĩjs ſunt cõtinuo & cętera cuncta, at qbus vnũquoqꝫ illorꝫ in eſt, hiſce nõ oĩbus ineſt & ratio, ſed quædã imaginatione, & vacant quędã hac ſolaviuũt, de intellectuv̄o cõtemplatiuo alia ratio eſt. Quæ cum ita ſint, patet horꝫ cuiuſcꝫ rationẽ a nímæ maxie rationẽ, ppriam eſſe. ¶Antiqua tranſla.

27. POtentiarũ aũt anie quæ dicte ſunt, aliĩs quidem inſunt oĩes, aliĩs vero quædã harũ, qbuſdã vero vna ſola. Potentias aũt dicimus vegetatiuũ, ſenſitiuũ, appetitiuũ, motiuum ſcdm locũ, & intellectiuũ. Ineſt autẽ plantis vegetatiuũ ſolum, alteris aũt hoc & ſenſitiuũ. Si aũt ſenſitiuum & appetitiuũ. Appetitus quidẽ em̃ deſideriũ & ira & voluntas ſunt. Aniaha aũt oĩa hñt vnũ ſenſum tactũ. Cui autẽ ſenſus ineſt huic & letícia & triſtícia & dulce & triſte. Quib⁹ aũt hęc & cõcupiſcẽtia delectabilis em̃ appetitus hęc
28. 28. ¶Adhuc alimẽti ſenſum habẽt, tactus em̃ alimenti ſenſus. Siccis em̃ & humidis & calidis & frigidis alunť oĩa vi

uentia, horꝝ aũt ſenſus tactus ſed alioꝝ ſenſibiliũ ſcdm acci
dens. Nihil em̃ in alimentũ confert ſonus nec color nec o-
doratus. Humor aũt vnũ aliqd̃ eſt tangibiliũ. Eſuries aũt &
ſitis eſt cõcupiſcentia, & eſuries quidẽ calidi & ſicci, ſitis aũt
frigidi & humidi. Sapor ẏo vt delectamentũ horũ eſt. 29. 29.
¶Certificandũ aũt de his poſterius eſt. Nunc aũt intantũ di-
ctum ſit qꝫ aialibꝰ habentibꝰ tactũ & appetitus inſit. De fan
taſia aũt imanifeſtũ, poſteriꝰ aũt intendendũ eſt. Quibuſdã
aũt adhuc ineſt & ſcdm locũ motiuũ, alteris aũt intellectiuũ
& intellectus, vt hoibus & ſi aliqd alterũ hmõi eſt aut & ho
norabilius. 30. ¶Manifeſtũ igit̃ eſt qꝫ eodẽ modo vna vtiqꝫ 30.
erit ratio anię & figurę. Necꝫ em̃ ibi figura eſt preter trian-
gulum & figuras & quæ cõſequent̃ fiunt, necꝫ hic ania pre-
ter prędictas eſt, fiat aũt vtiqꝫ & in figuris ratio cõis quæ cõ-
ueniet quidẽ omnibꝰ ppria aũt nullius erit figure. Similit̃ aũt
& in dictis aiabus. Vnde ridiculũ rſt quęrere rationẽ cõem
& in his & in alteris, quę nullius erit q̃ ſunt ppria ratio, necꝫ
ſcdm ppriã & indiuiduã ſpeciẽ dimittentes hmõi. 31. ¶Si- 31.
milit̃ aũt ſe habet & qd̃ de figuris eſt & quę ſcdm aiam ſunt,
ſemꝫ em̃ in eo qd̃ eſt cõſequent̃ eſt potentia qd̃ prius eſt,
& in figuris & in aniatis, vt in tetragano quidẽ trigonũ eſt,
in ſenſitiuo aũt vegetatiuum. Quare & ſcdm vnũqdqꝫ quę
rendum eſt qd ſit vniuſcuiuſqꝫ ania, vt quæ plantę & quæ
hois aut beſtię. Propter quã aũt cauſam cõſequent̃ ſic ſe ha
bent cõſiderandũ eſt. Sine em̃ vegetatiuo ſenſitiuũ nõ eſt,
a ſenſitiuo aũt ſepatur vegetatiuũ in plantis. Iterꝫ aũt ſine q
dem eo qd̃ poteſt tangere alioꝝ ſenſuũ necꝫ vnus eſt. Ta-

ctus aũt ſine alijs eſt. Multa em̃ anialiũ neq; viſum neq; au
32. ditum hñt neq; odoratus ſenſum. 32 ¶Et ſenſitiuoꝝ autẽ, alía quidẽ habẽt ſcd̃m locũ motiuũ alía v̊o nõ hñt. Vltimũ aũt & minimũ rationẽ & intellectũ, vt homo aut hmõi aliud Quibus em̃ ineſt ratiocinatio corruptibiliũ, his & reliq̃ omnia, qbus aũt illoꝝ vnũquoq; nõ oĩbus ratiocinatio, ſed q̃buſdã quidẽ neq; imaginatio, alia aũt hac ſola viuũt. De ſpeculatiuo aũt intellectu alia ratio eſt. Qd̃ quidẽ igit̃ de hoꝝ vnoquoq; ratio hęc, ppriiſſima, & de ania manifeſtũ eſt.

NOVA TRANSLATIO.

¶Capitulum ſcd̃m tractatus ſecũdi, de potentia vegetatiua & actibus eius ac obiecto.

33. NEceſſe eſt aũt eũ q̃ de hiſce cõſiderationẽ factus eſt, q̃dnã ſit vnũq̃dq; ipſoꝝ accipe, denicq; quærere pſcrutarí de hiſce quæ ſequunt̃ ac comitant̃, qd̃ ſi dicere oporteat, qd̃ vnũq̃dq; ipſoꝝ ſit, vt q̃d ſit intellectiuũ vel ſenſitiuũ vel nutritiuũ, antea dicendũ eſt q̃dnã ſit intelligere q̃d ſentire. Nam opatiões actioneſue potentijs viribuſq; priores ſunt ratiõe. Quod ſi ita ſit atq; prius etiã obiecta q̃ iſta cõtemplarí oporteat, primũ, pfecto de illís, ppter eandẽ cauſam vt de alimento de ſenſibilí, de intelligibili determinare oportet.

34. 34. ¶Quare de alimẽto de gñatioueue primo dicendũ eſſe videt̃, nutritiua nãq; ania & ceteris ineſt & prima eſt & maxime cõis anie vis & potẽtia, qua cuncta viuentia viuũt cuius ſunt opatiões officiaue generare nutrimẽtoq; vtí. Hæc em̃ opatio maxime omniũ opationũ viuẽtib⁹ eſt naturalis,

viuẽtibus inq̃ hiſce q̃ ſunt pfecta membris capta, quęcq̃ nõ
ſine ſemie oriunt̃, vnũqdq̃ inquã aliud ſibi ſimile ꝓcreare,
anial quidẽ anial, planta autẽ plantã, vt ſint ſemp hoc pacto
conditionẽcq̃ ſubeant qđ pñt diuinã. Id em̃ ipſum appetũt
vniuerſa, gratiacq̃ ipſius om̃ia agũt, quęcunq̃ ſcđm naturã
agunt. 35. ¶Duplex eſt aũt id cauſa cuius cętera fiunt, atq̃ 35
vnum eſt, qđ alterũ cui, cum igit̃ ſemp eſſe conditionẽcq̃ di
uinum ſubire cõtinuatiõe nequeãt aiantia, qa fieri neqt, vt
caducoꝝ atq̃ mortaliũ quicq̃ idem vnũcq̃ numero ſemper
ꝓmaneat vt vnũqdq̃ poteſt ſic ęternitatis conditiõiſcq̃ diuinę
particeps eſt aliud quidẽ magis, aliud aũt minus, ꝓmanetq̃
nõ ipſum ſed tale quale eſt ipſum, numero qdem nõ vnũ,
ſpecie autẽ vnũ. 36. ¶Eſt autẽ aia corporis cauſa principi-
umq̃ viuentis. At qcũ multifariã hęc dicant̃, aia pari modo 36.
tribus determinatis modis cauſa eſt, nam eſt ea cauſa a qua
ꝓfluit motus, eſt etiã ea gratia cuius cętera fiunt. Eſt inſup
vt forma corpoꝝ aniatoꝝ ſubſtantiaue, atq̃ cauſam vt ſub
ſtantiã aniantium eſſe nõ eſt obſcuꝝ. 37. ¶Cauſam nanq̃
cunctis vt ſint formã ipſam atq̃ ſubſtantiã eſſe patet. At vi- 37.
uere viuentiũ eſt eſſe, cuius ſane cauſa vt cõſtat atq̃ princi-
pium ania. Prętea actus eius qđ eſt potẽtia ratio eſt eiuſdẽ,
at ania viuentis eſt corporis actus. Patet etiã aiam eſſe cau
ſam vt id gratia cuius cętera fiunt, nã vt mens, ſic & natura
alicuius gratia facit qđ quidẽ ipſius eſt finis, atq̃ tale eſt in
ipſis viuentibus ania. & ſcđm naturã vniuerſa nãcq̃ natura-
lia corpora tã anialiũ q̃ etiã plantaꝝ ipſius anię ſunt inſtru-
menta, quo fit vt ipſa ſint aniæ ſine cõtrouerſia gratia. Du

plex est autē id vti diximus, causa cuius cętera fiunt atq; vnū est qđ, alterū cui. At vero cōstat animā id etiā esse, vnde primum motus ad locū accomodatus emergit, verū hęc vis nō vniuersis inest viuentibus, sit etiā p animā & alteratio & accretio, sensus enim alteratio quædā esse videt, sentitq; nihil qđ nō habeat aīam eadē est de accretiōe decretiōeue ratio. Nihil em̄ incremēta naturaliť decremētaue suscipit, qđ nō nutriť & nihil prorsus nutriť, qđ nō vite particeps sit. 38.

38. ¶Atq; hac in parte sententia Empedoclis est posthabenda, q quidē hoc nō recte dixit ac addidit ideo incrementa plantas suscipere tū in radicibus infra tū in ramis etiā supra, qa terra deorsum suapte natura & ignis sursum idētidē pgit. Primū nanq; nō recte accipit in plantis differētias dictas infra inquā ac supra, nō em̄ eadē sunt oīm rerū & vniuersi supra & infra, sed quā habet rationē in anīalib⁹ caput, eam sub eunt in plantis radices, si instrumēta diuersa vel eadē opati
39. onibus officijsue dicere asserereq; oportet. 39. ¶Deinde qđ est qđ cōtinet terra ignēue, quę quidē in contraria loca ferunť, distrahenť em̄ pfecto nisi aliqd sit qđ ipsa phibeat atq; detineat. Quod si sit aliqd, id est pfecto anīa ipsa. Quo sit vt ipsa sit augendi causa nutriēdiue, nō elementa quēad
40. modū ille putabat. 40. ¶Sunt autē qbus ipsius ignis natura causa simpliciť nutritionis & accretiōis esse videť, ipse nāq; solus omniū corpor; aut elementor; nutriri ac augeri videtur, quapropter & in plantis & in anīalibus putabit qspiam
41. ignem ad ipsum esse qđ operaťur. 41. ¶Verū non ita est, sed cū comiteť causam est ob idipsum quodāmodo nō simpli-

citer causa sed talis est potius ania. Nam ignis qdē acretio in infinitū ꝓgredit, & eousqꝫ fit quousqꝫ sit cōbustibile. At eorꝫ omniū quę natura constant est finis tam magnitudinis q̄ decretiōis & ratio. Hæc aūt animę sunt nō ignis, & ratiōis potius q̄ materię. 42. ¶Cum aūt eadē vis anię sit & nutrien 42.
di & gn̄andi, primū de alimēto deꝫmiare necesse est, hęc em̄ a cęteris potentijs hoc ope munere seiungit. 43. ¶Videtur 43.
itaqꝫ contrariū esse contrario nutrimentū. At non cuilibet quoduis, sed id ei quorꝫ alterꝫ ex altero nō solū mutuo generatur, sed incremēta etiā suscipit, cōplura nāqꝫ contrariorum fiunt quidē ex sese mutuo, sed nō a suis om̄ia cōtrarijs incremēta suscipiūt vt ex egrotante fit sanū. At vero nec illa modo eodē sibi mutuo nutrimentū esse vident, sed aqua quidē alimentū est igni, ignis aūt nō nutrit aquā, at simplicibus corporibus horꝫ alterꝫ alimēti, alterꝫ eius qd' nutrit maxime subire rationē videt. 44. ¶Verū em̄ is locus dubita- 44.
tionem habere videt. Sunt em̄ q dicūt simile simili nutriri, quēadmodū & accrescere. Quibusdā aūt vti dixim⁹ nō hęc sententia sed contraria placet censentqꝫ nō simile simili, sed contrario cōtrariū ali. Etem̄ fieri neqt vt inquiūt, vt a simili simile patiat, alimentū aūt mutat atqꝫ digerit, mutationēue rerū omniū in oppositū vel in mediū esse cōstat. 45. ¶Pret 45.
ea nutrimentū quidē aliqd patit ab eo qd' alit, hoc aūt ab alimento nō patit quicqꝫ, quēadmodū nec a materia faber, sed materies vt patet a fabro, q quidē ex ocio mutat tm̄ ad opandū. At em̄ interest plane, si nutrimētū sit id qd' vltimo tandē adiungit atqꝫ addit an nō hoc sed id qd' primū ingre

ditur. Qđ si vtrũq; quidẽ est alimentũ, alterꝝ tñ est digestũ, alterũ indigestũ; vtroq; ꝓfecto modo & cõtrario contrariũ, & simile simili vere licet nutriri. Nam si vt indigestũ sumat contrariũ cõtrario alitur. Sin vt digestũ, simile simili nimirꝝ hoc pacto nutritur. Quare patet illos vtrosq; partim recte,
46. partim non recte dicere atq; sentire. 46. ¶Cum autẽ nihil nutriat q̃n habeat vitã, animatum id erit, ꝓfecto corpus qđ'alitur, ea sane ratiõe qua est animatũ. Quare & nutrimentũ ad
47. animatũ ꝑ se referr̃, & nõ ꝑ accidẽs. 47. ¶At q̃ diuersa est alimẽti ratio vt nutrit & auget, nã vt ipsum animatũ quantum est quoddã auget, vt est hoc aliq̃d & substantia nutrit. Conseruat em̃ substantiã. Et est eousq; ꝓfecto quousq; nutritur. Efficit preterea generationẽ ac ortũ nõ eius qđ' alit̃, sed talis quale est id qđ'nutrit̃. Iam em̃ est ipsius substantia,
48. & nihil seipsum gñat, sed cõseruat. 48. ¶Quare tale q̃dam anię principiũ vis est talis, vt id cõseruet qđ' ipsam habet ea nimirꝝ ratiõe qua ipsam habet. Alimentũ aũt ad opandum preparare videt̃, quapropter alimento priuatũ esse nõ po-
49. test. 49. ¶At ꝟo cũ hoc in officio tria sint hæc, necessarioq; concurrant, id inquã qđ' nutrit̃ & quo nutrit̃ & qđ' nutrit, id quidẽ qđ' nutrit est ipsa ania prima, id antẽ qđ'nutrit̃ corpus est qđ' ipsam animã habet, at id quo nutrit̃ ipsum est alimẽtum atq; cũ sit par vniuersas a fine res appellare, finisq; huius animę sit gñatio talis quale est id qđ'ipsam habet, erit anima prima ꝓfecto principiũ gñandi tale quale est id qđ'
50. hanc ipsam animã habet, 50. ¶Id aũt quo nutrit aia duplex est, quemadmodũ & id quo gubernator gubernat, manus-

inquã & clauus, atq; aliud mouet atq; mouet aliud mouet tantũ, necesse est autẽ oñe nutrimentũ naturæ sit talis quæ digeri possit. At digestionẽ efficit calor, quapropter oñe animans habet calorẽ. Quid igit̃ sit alimentũ ipsum vniuersaliter diximus, postea ꝟo de ipsis exactius pscrutabimur.

ANTIQVA TRANSLATIO.

NEcessariũ aũt est debentẽ de hispscrutatio nem facere accipere vnũq̃q; eoꝝ qd est, postea sic de habitis aut de alijs inuestigare Si aũt oportet dicere qd vnũq̃q; ipsoꝝ, vt qd intellectiuũ qd sensitiuũ aut vegetatiuũ? prius adhuc dicendũ qd sit intelligere & qd sentire. Priores eñ potẽtijs actus & opatiões scdm rationẽ sunt. Si aũt sic, aut his priora opposita oportet cõsiderare. De illis primũ vtiq; oportebit determinare, ppter eandẽ causam· vt de alimento sensibili & intelligibili. 34. ¶Quare primũ de alimento & gñatiõe dicendum est. Vegetatiua eñ aĩa & aliis inest prima, & maxime cõmunis potentia est anie scdm quã inest viuere oñibus cuius sunt opa generare & alimẽto vti. Naturalissimũ eñ operũ viuentibus est quæcũq; pfecta & non orbata aut gñationẽ spontaneã habẽt facere alterũ quale ipsum. Animal quidẽ animal, planta aũt plantã, quatinus ipso semp & diuino esse & imortali participent scdm q; possunt. Omnia eñ illud appetũt, & illius causa agunt oñia, quæcũq; agũt scdm naturã. 35. ¶Id autẽ q; cuius causa sit duplicit̃ est, hoc quidẽ cuius, illud ꝟo quo. Quoniã igit̃ cõicare nõ possunt ipso semp & diuino cõtinuatiõe, ppter id q; nihil contingit

33.

34.

35

corruptibiliũ idẽ & vnũ numero ꝑmanere, ſcdum q̃ poteſt participare vnũq̃q; & ſic cõicat, hoc quidẽ magis, illud vero minus, & ꝑmanet nõ idẽ, ſed vt idẽ, numero quidẽ nõ vnũ,
36. ſpecie autẽ vnum. 36. ¶Eſt autẽ ania viuentis corporis cauſa & principiũ. Hęc autẽ multiplicit dicunt. Attamẽ anima ſcdm determinatos modos tres cauſa dicitur. Etẽm vnde motus cauſa eſt & cuius cauſa & ſicut ſubſtantia aniatę corpori anima cauſa. Qđ quidẽ igit ſit ſicut ſubſtantia ma
37. niſeſtum eſt. 37. ¶Cauſa eñ ipſius eſſe oñibus ſubſtantia eſt, viuere antẽ viuẽtibus eſſe eſt; cauſa aũt & principiũ horum ania. Amplius autẽ eius qđ potẽtia ratio actus eſt. Manifeſtum autẽ eſt q̃ & cuius gratia ania cauſa. Sicut eñ intellectus gratia huius facit, eodẽ modo & natura, & hoc eſt ipſius finis, hmõi autẽ in animalibus ania & ſcdm naturam. Omnia eñ phiſica corpora animę inſtrumẽta ſunt, ſicut aliud animaliũ, ſic & plantarũ tanq̃ gratia animę exiſtẽtia. Dupliciter autẽ dicit cuius gratia, & q̃ cuius & q̃ quo. At ỹo & vnde principiũ q ſcdm locũ motus, anima eſt nõ oñibus autẽ viuẽtibus ineſt potẽtia hæc. Eſt aũt & alteratio & augmentũ ſcdm animã, ſenſus eñ quędã alteratio eſſe videtur. Nihil autẽ ſentit qđ nõ habet animã. Similit autẽ & de augmento & decremẽto ſe habet, nihil eñ decremẽtum patit, neq̃ augmentat phiſicę, niſi alatur. Alitur autẽ nihil qđ nõ
38. cõicet vita. 38. ¶Empedocles autem nõ bene dixit, hoc addens augmentũ accidere plantis, deorſum qdem radicem mittẽtibus, ꝑpter id q̃ terra ſic fertur ſcdm naturã, ſurſum autẽ ꝑpter ignẽ ſimilit. Neq̃ eñ ſurſum & deorſum bene

accipit. Non em̃ idē oīmbus sursum & deorsum & oīmi, sed sicut caput animaliū sic radices plantarū sunt, si congruit instrumenta dicere altera & eadē operibus. 39. ¶Adhuc aūt 39.
qd̄ est cōtinens in cōtraria quæ ferunt ignē & terrā. Distrahent em̃ nisi aliqd sit, phibens. Si vo erit, hoc est ania & causa augmenti & alimenti. 40. ¶Videt aūt quibusdā ignis na 40.
tura simplicit causa augmenti & alimēti esse. Et nāq ipsum videt solū corporū & elementorū qd̄ alit & augmētat. Vnde & in plantis & in animalibus putabit vtiq quis hoc esse qd̄ operat. 41. ¶Hoc aūt & cōcausa quidē quodāmodo est, 41.
nō tamē simplicit causa sed magis ania. Ignis em̃ augmētū in infinitū est quousq fuerit cōbustibile. Natura aūt cōstantium omniū terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti, hoc aūt est anię sed non ignis, & ratiōis magis q̄ materię.
42. ¶Quoniā eadē aūt est potentia vegetatiua & gnatiua, 42.
de alimento necessariū est determinare primū, sepatur em̃ ab alijs potentijs opere hoc. 43. ¶Videt aūt esse alimentū 43.
contrariū contrario, nō oīme aūt omni, sed quæcūq cōtrariorum nō solum generationē habēt ex inuicem, sed & augmentū. Fiunt em̃ multa ex inuicem, sed nō omnia augent, vt sanum ex laborante. Videntur autē neq illa eodē modo ad inuicē esse alimētum, sed aqua quidē igni alimentū est, ignis autē non alit aquam. In simplicibus quidē igitur corporibus hoc esse videtur maxime aliud quidē alimentum aliud vero quod alitur. 44. ¶Dubitationē autē habet. di 44.
cunt enim hi quidē simile simili ali sicut & augeri. Alijs aūt sicut diximus ecōtrario videtur ali contrarium cōtrario.

tangꝫ impassibile sit simile a simili, alimentū aūt mutari & de
coqui, mutatio aūt oīmbus in contrariū aut in mediū. 45.
45. ¶Adhuc patīt aliqd alimentū ab eo qđ alitur, sed nō hic ab
alimēto sicut nec instructor a materia, sed ab illo hoc. Instru
ctor aūt mutaī solum in actu ex ocio. Vtrꝫ aūt sit alimentū
qđ vltimo aduenit aut qđ primo, habet differentiā. Si ỹo
vtrūqꝫ, sed hoc quidē nō coctum, illud autū coctū vtrobiqꝫ
vticqꝫ cōtinget alimentū dicere. Inquantū em̄ nō coctum cō
trariū contrario alīt, inquantū autē coctū simile simili. Qua
re manifestū ꝙ dicunt quodāmodo vtricqꝫ & recte & nō re
46. cte. 46 ¶Quoniā aūt nihil alīt nō participans vita animatū
vticqꝫ erit corpus qđ alīt inquantū aniatū, quare & alimen
47. tum p se ad aniatū est & nō scdm accidēs. 47. ¶Est autē al
terum alimēto & in augmento esse. Scdm ꝙ quantū aliqđ
animatū est augmentatiuū, scdm aūt ꝙ hoc aliqd & substan
tia, alimentū est, saluat em̄ substantiā, & vsqꝫ ad hoc est quo
usqꝫ animaī. Et gnatiōis autē factiuū nō eius qđ alīt, sed qua
le id qđ alitur. Iam em̄ est ipsa substantia, generat aūt nihil
48. ipsum seipsum, sed saluat. 48. ¶Quare hmōi anię principiū
potentia est possibilis saluare suscipiens ipsum scdum ꝙ est
hmōi, alimentū aūt p̄parat opationē. Vnde priuatū alimen
49. to nō potest esse. 49. ¶Qm̄ aūt sunt tria, qđ alīt, & quo ali
tur, & alens. Alens quidē est prima ania, qđ ỹo alīt est hns
hanc corpus, quo ỹo alīt alimentū. Qm̄ autē a fine appella
ri omnia iustū est. Finis aūt est generasse quale ipsum, erit
50. vticqꝫ prima ania gnatiuū quale ipsum. 50. ¶Est aūt quo ali
tur duplicīt, sicut & quo gubernaī, & manus & temo, hoc

quidē mouens & motū, illud autē mouens solū. Oīe autē alimentū necessariū est decoqui. Operat aūt decoctionē calidum, vñ oīe aniatū habet calorē. Figuralit quidē igit alimētum qd sit dictum est. Certificandū autē est posterius de ipso in ppriis ratiōibus. NOVA TRANSLATIO.

TRACTATVS TERTIVS DE SENSIBVS EXTERIoribus, habet sex capitula. In primo determiat phi

De sensibus exterioribus



losophus de sensu & sensibili in cōmuni Etermiatis aūt his, primū de oīi sensu cōiter, 51 deinde de vnoquoq; dicamus. Fit itaq; sensus Cum moueat atq; patit aliqd vti diximus. Nā ipse sensus alteratio quędā esse videt, inquiūt autē quidā & a simili simile pati; qd quidē quonā pacto fieri potest aut nō potest in vniuersalibus de actiōe sermōibus passioneue diximus. 52. ¶Habet autē is locus dubitationē ambigetq; nō 52. iniuria qspiam, cur & sensuum ipsoꝝ sensus nō sit. Et cur sine iis quæ sunt extra nō efficiūt sensum. Cum insit & ignis & terra, cęteraq; elemēta quoꝝ est p se sensus, vel p ea quæ ipsis accidūt. At eī patet sensitiuū nō esse actu sed potētia tī. Quapropter nō fit, quēadmodū cōbustibile non vritur ipsum per se sine eo qd ipsum vrere potest. Vreret eī seipsum & nōindigeret eius quo actu est ignis. 53 ¶At ꝙo quo 53. niam sentire bifariā dicere cōsueimus, nā & id qd potētia videt & audit videre audire eq; dicimus, & si forte dominat, & id identidē qd iam operat, duplicit & ipse sensus, pfecto dicet quidā vt potentia, quidā vt actu similit & ipsum sentire, & qd est potentia, & qd est actu. 54. ¶Primum igit id 54.

scire oportet, nos inquã quasi sit eadẽ pati-mouerí-ac ope-
rarí, ita nunc his vtí ac dicere. Motus em̃ est quidã actus im-
pfectus, tm̃ vt in alijs diximus. Eaꝺo cuncta quę patiunt̃ atq;
mouent̃ ab actiuo & eo qꝺ est actu patiunt̃ atq; mouentur
Iccirco sit vt tũ a simili sibi tũ a dissimili res om̃is patiat̃ vt di
ximus, patit̃ em̃ ea quę est dissimilis, at cũ est passa, tũ simi-
55 lis est vt patet. 55. ¶Deinde distinguendũ est de potentia
atq; actu, nunc em̃ de his ipsis simpliciter dicimus. Nam est
hoc pacto qspiam sciens, vt si dicamus hominẽ esse scientẽ
qa homo est talis suapte natura, vt sit sciens atq; scientiã ha
beat. Est etiã hoc pacto qspiam sciens vt hominẽ cũ iam di-
cimus esse scientẽ, q geometriã, atq; grãmaticã habet. Atq;
horũ vterq; nõ eodẽ modo potest potentiæq; subijcit̃. Sed
alter quidẽ ex eo qa genus ipsum est tale materiæ suę. Al-
ter vero, ppterea qꝺ cũ voluerit contẽplarí potest idipsum
facere, nisi qd externum forte, phibeat impedimento q; fiat.
56. 56. ¶At preter ipsos esse hisce q iam cõtemplat̃, & est actu
ppriq; sciens hoc. A. Ambo igit̃ illi primi potentia quidẽ
sunt sciẽtes vt diximus, verũ vnus indiget alteratiõe p disci
plinam, qua quidẽ nõnunq; etiã ex habitu contrario dispo-
oneq; mutatur, aliter habet quidẽ sensum aut grãmaticam,
sed indiget operatiõis, vt ex otio tandem operationisq; va-
cuitate agat ac operetur atq; hic modus potentiæ diuersus
57. est; vt patet ab antea dicto. 57. ¶At vero neq; ipsum pati
simplex esse videtur, sed aliud est a cõtrario corruptio quę
dam, aliud est salus, potius est quod est potẽtia ab eo quod
est actu simileq; perinde atq; potentia sese habet ad actum

Fit enim contemplans quod scientiam habet. Quod quidē aut non est alterari in ipsum enim fit incrementū & in actū perfectionēue, aut aliud alterationis est genus. 58. ¶Quo circa non recte se habet dicere ipsum sciens cū scit alterari, sicut nec edificatorem cum edificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo quod est intelligens potentia atq; sciens id non doctrinam appellare oportet, sed aliud nomen est equū habere. At quod ex eo qđ est potentia discit accipitq; scientiam, ab eo qđ est actu sciens atq; ab ipso docente. Id aūt non est dicendum pati ac alterari, aut duos alterationis esse modos fatemur optet. Eam inquā mutationēq; ad priuatiuas est dispositiones, & eam quæ est ad habitus atq; naturam. 59. ¶Hæc cum ita sint, prima quidē mutatio sensitiui ab eo quod generat fit. cum autē ortum ac generatum est habet iam sensum perinde atq; scientiam. Et sentire actu simile est contemplari. Differētia tamē est, quia ea quæ actu sensum efficiunt extra sunt ipsum inquā visibile & audibile & sensibilium cætera. 60. ¶Cuius causa hæc est, actu nāq; sensus singulariū est. Scientia vero vniuersalium est, hæc autē ipsa ania quodāmodo sunt. Quapropter intelligere quidē cū qspiam voluerit, in ipso est situm. Sentire aūt nō collocat in ipso. Necesse est enim sensibile ipsum adesse, pari modo res sese habet & in scientiis sensibiliū, & ob eandē vticq; causam, qa sensibilia singularia sunt, sunt & extra sicuti diximꝰ. Sed vt de his exactius dilucidiusue dicamus, dabitur nobis rursus occasio. 61. ¶Nūc id fit a nobis determiatū. Cū simplex inquā nō sit id qđ dicit esse potētia, sed aliud quidē sit

58. 59. 60. 61.

vt puer, quē militare posse dicere licet. Aliud autē vt hisce qui iam etate militariq; arte actus euasit ad militandū sen-
62. sitiuum simiſ se habere. 62. ¶Atq; cū ipsoꝝ differētia nomine careat. Determiatum autē sit ipsa esse diuersa, & quo pacto diuersa sunt, necesse est ipso pati ac alterari tanq̄ propriis nominibus vti. Ipsum autē sensitiuū potentia tale est, qnale iam ipsum sensibile est actu sicuti diximus. Patiē igiē cum est non simile. At passum euasit simile, & est tale quale
63. est illud. 63. ¶At em̄ de vnoquoq; sensu, deinceps a sensibilibus cuiusq; pficiscentes dicamus oportet. Atq; prius ipsa sensibilia distinguenda esse videnē. Sensibile itaq; trifariam dicīē. Sensibiliū em̄ quædā p̄ se, quædā p̄ accidens sentiuntur. Et illoꝝ rursus alia sunt vniuscuiusq; ꝓpria sensus, alia cōia cunctis. Atq; ꝓprium id sensibile dico qd' alio sensu sentiri nō potest, & circa qd' error fieri neqt. Vt color respectu visus, & sonus auditus, & sapor gustus. Tactus autē plures differentias habet quidē, iudicat tn̄ de illis vt cęterorum sensuū qsq; de suo sensibili & nō decipiē. Visus em̄ nō errat esse colorē, aut auditus esse sonum, sed qd sit id qd' est infectum colore vel vbi, huiuscemodi igiē sensibilia dicunē
64. vniuscuiusq; ꝓpria sensus, 64 ¶Cōia aūo sunt hęc, motus, qes nūerus, figura etiā magnitudo. Talia nāq; nulli' sunt ꝓpria sensus, sed oīmbus cōia sunt. Et em̄ tactu motus quidā sensi-
65. bilis est atq; visu. 65. ¶Per accidens autē sensibile dicīē, vt si album oliarij filius sit, p̄ accidēs em̄ hoc sentit qa albo qd' sentit, id accidit. Qua ꝓpter & nihil ipse sensus ab huiuscemodi sensibilibus patiē, vt talia sunt. Eoꝝ autē quæ p̄ se sen

ciuntur illa sunt ꝓpria sensibilia quæ ꝓpria sunt, & ad quæ substantia vniuscuiusq; sensus est apta. ¶Antiq̃ transla.

DEtermiatis aũt his dicamus cõiter de oĩ sen- 51.
su sensus aũt in moueri aliqd & pati accidit si
cut dictum est. Videt em̃ quędã alteratio esse
Aiunt aũt quidã & simile a simili pati. hoc aũt
quomodo possibile aut impossibile dictũ est in vniuersali
bus ratiõibus de agere & pati. 52. ¶Habet aũt dubitatio- 52.
nem ꝓpter qd sensuũ nõ sit sensus, & q̃re sine his quæ sunt
extra nõ faciũt sensum in exñte igne & terra & alijs elemen
tis, quoꝝ est sensus ꝑ se aut scdm accidẽs his. Manifestũ igit̃
est q̃ sensitiuũ nõ est actu sed potentia tm̃. Vnde nõ sentiũt
sicut cõbustibile nõ cõburit̃ ipsum a seipso sine cõbustiuo,
cõbureret enim seipsum, & nihil indigeret actu ignẽ esse.
53. ¶Quoniã aũt sentire dicimus duplicit̃. Potentia em̃ au- 53.
diens & videns audire & videre dicim⁹ & si forte dormiẽs,
& qd̃ iam operans duplicĩter vtiq; dicet̃ & sensus. Hic qui
dem sicut potẽtia, ille ꝯo sicut actu. Similit̃ aũt sentire q̃dq;
potentia ens, & qd̃ actu. 54. ¶Primũ quidẽ igitur tanq̃ sit 54.
idem pati & moueri & agere & mouere dicimus. Et nanq;
motus est actus quidã imꝑfectus tamẽ, sicut & in alteris di
ctum est. Omnia aũt paciunt̃ & mouent̃ ab actiuo & actu
ente. Vnde est quidẽ tanq̃ a simili pati, est aũt vt a dissimili
sicut diximus. Patit̃ quidẽ em̃ qd̃ dissimile, passum aũt simi
le est. 55. ¶Dicendũ aũt & de potentia & actu est. Nũc em̃ 55
simpliciter dicimus quæ habemus de ipsis. Est quidẽ em̃ si
cut sciens aliqd sicut si dicamus hominẽ q̃m homo scientiũ

& habentiũ ſcientiã. Eſt aũt ſicut iam dicimus ſcientẽ habentem grãmaticam. Vterq; aũt horũ nõ eodẽ modo poſſibilis eſt, ſed hic quidẽ qm̃ genus huius & materia eſt, ille aũt qa volens poſſibilis eſt cõſiderare niſi aliqd phibeat exterius.
56. 56. ¶Iam aũt cõſiderans actu ens p̃ ſe & ꝓprie ſciens hanc litteram a. Ambo quidẽ igit̃ primi ſcd̃m potentiam ſcientis ſunt ſed hic quidẽ p̃ doctrinã alteratus eſt & multotiẽs ex cõtrario mutatus habitu, hic autem ex eo q̃ habet ſenſum
57. aut grãmaticã; nõ agere aũt in agere alio modo. 57. ¶Non eſt aũt ſimplicit̃ neq; agere neq; pati, ſed aliud quidẽ corruptio quæ a cõtrario aliud aũt ſalus magis eſt qd̃ potentia ab ea qd̃ eſt actu, & ſimili ſic ſicut potentia ſe habet ad actum. Speculans enim ſic habẽs ſcientiã qd̃ vere aut nõ eſt alterari. In ipſum eñ additio eſt & in actum, aut alterũ genus alteraţ
58. tionis eſt. 58. ¶Vnde nõ bene habet dicere ſapientẽ cum ſapiat alterari, ſicut nec edificatorẽ cũ edificat. In actum quidem igit̃ ducens ex potentia ente ſcd̃m intelligere & ſape non doctrinã ſed alterã habere denominationẽ iuſtum eſt Et potentia aũt ente addiſcens & accipiens ſcientiã ab actu ente & didaſcolo, autẽ neq; pati dicendũ ſicut dictũ eſt, aut duos eſſe modos alteratõis, & eam quę in priuatiuas diſpoſitiones mutationẽ, & eã quæ in habitus & naturam. 59.
59. ¶Senſitiui autẽ prima quidẽ mutatio fit a generante. Cum aũt generatũ eſt habet iam ſicut ſcientiã & ſentire, qd̃ autẽ ſcd̃m actum ſimiliter dicit̃ ipſi cõſiderare. Differt aũt, quia hmõi actiua opationis extra ſunt viſibile & audibile. Simili
60. ter aũt & reliqua ſenſibiliũ. 60. ¶Cauſa aũt qm̃ ſingula

rium quidē ſcdm actum ſenſus, ſciētia aūt vniuerſaliū. Hæc em̄ in ipſa quodā modo ſunt ania. Vnde intelligere in ipſa eſt cū velit, ſentire aūt nō eſt in ipſa. Neceſſariū eſt aūt eſſe ſenſibile. Similit aūt & hoc ſe habet in ſcientijs ſenſibiliū & ꝓpter eandē cauſam qa ſenſibília ſingulariū ſunt & exteri orum. Sed de his quidem certificare tempus fiet & in rurſum. 61. ¶Nunc aūt tm̄ ſit diffinitū, qm̄ cū nō ſimplicitet ſit ꝙ potētia dicit ſed aliud quidē ſicut ſi dicamus puerū poſſe militare. Aliud autē ſicut in etate exiſtentē ſic habet ſenſitiuum. 62. ¶Qm̄ aūt innoīata eſt ipſoꝝ differentia. Determinatum eſt autē de his qm̄ altera & quō altera. Vti neceſſe eſt ipſo pati & alterari tanq̄ ꝓpriis nominibus. Senſitiuum aūt potentia eſt; quale iam actu ſenſibile, ſicut dictū eſt. Patitur quidē igit nō ſimile ens, paſſum autē aſſimilatū eſt, & eſt quale illud. 63. ¶Dicendū autē eſt ſcdm vnūquēq; ſenſum de ſenſibilibus primo. Dicit aūt ſenſibile triplicit, quorum duo qdem dicimus ꝑ ſe ſentiri, vnū aūt ſcdm accidens. Duoꝝ autē aliud quidē propriū eſt vniuſcuiuſq; ſenſus, aliud autē cōe omniū. Dico aūt ꝓprium quidē, qd nō contingit altero ſenſu ſentiri, & circa qd nō contingit errare; vt viſus coloris & auditus ſoni & guſtus humoris. Tactus aūt plures habet differentias, ſed vnuſqſq; iudicat de his. Et nō decipit viſus qm̄ color, neq; auditus qm̄ ſonus, ſed qd coloratū aut vbi, aut qd ſonans. Hmōi quidē igit dicūtur ꝓpria vniuſcuiuſq;. 64. ¶Cōia aūt motus quies numerus figura magnitudo, hmōi em̄ nullius vnius ſunt ꝓpria ſed cōia omnibus. Tactui em̄ motus aliqs ſenſibilis & viſui, ꝑ ſe igit

65. quidē sunt sensibília hæc. 65. ¶Scdm accidens aūt dicit sen
sibile, vt si albū sit Diarij filius, scdm accidēs etem hoc senti-
tur, qm accidit albo hoc qd sentit, vnde nihil patit scdm q
hmōi est a sensibili. Sensibiliū aūt scdm se, ppria, pprie sensi
bília sunt, & ad q̄ substātia apta nata est vniuscuiusq; sensus.

De Visu

¶Capitulum secundū de potentia visiua.

66. CVius igitur visus pceptiuus id est visibile. Visibile vero est color, & id qd oratiōe qui
dem explicare ac dicere licet. Noie aūt ca-
ret atq; id ipsum maxime patebit cū vlteri⁹
pcedemus. Visibile igitur est color, hic aūt
est id qd est in eo qd p se visibile est, p se vero nō ratiōe sed
67. quia in se causam habet vt sit visibile. 67. ¶Color at omis
motiuus est eius qd est perspicuū actu, & id est ipsius natu
ra. Quapropter nō est visibile absq; luce, sed omis vniuscu-
iusq; color in lumine sane videt. Quāobrem quidnā sit ip-
sum lumē, prius dicere declarare eq; oportet. Est igit aliqd p-
68. spicuū. 68. ¶Perspicuū aūt id dico, quod est quidē visibile.
Non est aūt vt simplicit dicā p se, sed p alienum colorem vi
sibile. Atq; res talis est aer & aqua & solidor⁹ cōplura vt vi
trum & glacies & hmōi corpa. nō enim aqua vel aer, vt est
aqua vel aer perspicuū est, sed qa natura eadem ineſt in his
vtrisq;, & in ppetuo supero corpore. 69. ¶Lumen autē ac
69. tus est huiusce pspicui ea nimirū ratiōe qua pspicuum est.
At id est potentia, in quo nunc idipsum ineſt, nunc tenebre,
atq; lumē quasi perspicui color est, cū est perspicuū actu ab
igne vel ab hmōi corpore, quale est ipsum superū corpus,

nam huic ineſt aliqd vnũ & idẽ. Quod igit eſt perſpicuũ di
ximus & qd etiã lumẽ, nam neq; ignis eſt, neq; omnino cor
pus, neq; corporis eſt vllius defluxus, eſſet em̃ quoddã hoc
quoq; pacto, pfecto corpus ſicut eſt ignis vel hmõi cuiuſdã
in pſpicuo preſentia corporis. Fieri nãq; nõ poteſt vt in eo-
dem ſint duo corpa ſimul. 70. ¶Videt aũt tenebris cõtra- 70.
rium eſſe lumẽ; at tenebre priuatio ſunt talis habitus, atq;
ignis vel corporis talis abſentia a perſpicuo, quare patet hu
iuſce preſentiã eſſe lumẽ. Atq; nõ recte dixit Empedocles-
& ſi qs itidẽ cenſuit, lumẽ ferri atq; extendi tandẽ inter terrã
& cõtinens, nosq; idipſum latere. Hoc em̃ & rationis metas
egredit, & eſt preter ea nimirũ quę apparent, in paruo nãq;
ſpacio motus fortaſſe lateret, ſed ab ortu ſolis ad occaſum
tanti corporis motũ latere, magna nimirũ, pfecto eſt poſtu
latio. 71. ¶At qui coloris qdem id eſt ſuſceptiuũ qd' colo- 71.
re vacat ſoni aũt, id qd' ſono. Vacat aũt colore perſpicuũ ip-
ſum, & viſibile vel id qd' vix tandẽ videt, quale id eſſe vide
tur, qd' tenebris eſt affectum, atq; tale eſt ipſum vt patet p-
ſpicuũ attamẽ nõ cũ eſt pſpicuum actu, ſed cũ potentia, ea-
dem em̃ natura modo eſt tenebre modo lumen. 72. ¶At 72.
vero non vniuerſa viſibilia in lumine ſunt viſibilia, ſed ſolũ
vniuſcuiuſq; pprius color. Nonnulla nãq; in lumine quidẽ
nõ videnť in tenebris aũt efficiũt ſenſum, vt ea que apparẽt
ignea atq; ſplendẽt. Hæc aũt noie carent vno vt fungus cor
nu piſciũ capita & ſquame & oculi; ſed nullus horũ pprius
color videtur, atq; quã ob cauſam hæc viſibilia ſunt alia vo
eſt. 73. ¶Nũc tm̃ patet id inquã q̃ in lumine videt eſſe co- 73.

lorem, quo circa sine lumine nõ videnť. Hęc est eñ sane coloris ratio esse inquã eius motiuũ qđ est pspicuũ actu. Actus aũt pspicui lumen est vti diximus. Id ita esse ex eo tanq̃ manifesto signo patere potest, nã si qspiam id qđ habet colorem sup ipsum visum posuerit, nõ sane videbit sed color quidẽ mouet pspicuum vt aerẽ, ab hoc autẽ cũ sit continus 74. sensus instrumentũ mouet. 74. ¶Non eñ hoc loco recte sentire videtur Democritus, qui quidẽ putat, si mediũ spacium vacuũ fiat, formicam etiã si sit in celo exacte pfecteq̃ videri. Et eñ ipsum fieri nõ potest visio nãq̃ fit patiente aliqđ sensitiuo, at vt patiať ab ipso colore q videtur fieri neqt. Restat igiť vt a medio, quare necesse est aliqđ esse medium inter colorem ipsum & visum, qđ si id vacuũ fiat non modo non exacte sed neq̃ quicq̃ oñino videtur, quã igiť ob causam necesse est in lumine colorem videri diximus. At igni in vtrisq̃ plane videť, in tenebris inquam atq̃ in lumine, id aũt necessario accidit. Ipsum eñ pspicuũ ab hoc pspicuũ fit 75. 75. ¶Eadẽ aũt est de sono & de odore etiã ratio, nihil eñ ipsorum sensus instrumentum tangens efficit sensum, sed ab odore quidẽ & sono mouet mediũ, ab hoc autẽ vtrũq̃ sensuum instrumentũ. Qđ si qspiã sup ipsum instrumentũ sensus vel id qđ sonat vel id qđ olet posuerit, nullus profecto sensus efficieť similimõ res sese habet in tactu & etiã gustu, sed nõ apparet, quã aũt ob causam, postea diceť ac patebit. 76. 76. ¶Atq̃ mediũ qdem in sonis est aer, in odoribus aũt nomine vacat. Nam vt pspicuum in colore cõis est quidã affectus in aere atq̃ aqua, sic alius quidã in odoribꝰ est affectus

qui quidē ineſt in his vtriſq; in aere inquā & aqua. Vident̄ em̄ & animaliū ea quæ verſant̄ in aquis ſenſum odoris habere. Verū homo cęterūq; animantia quæ degunt in terra, atq; reſpirāt, nequeūt ſine reſpiratiōe olfacere, & cauſa etiā huiuſce poſterius explicabit̄.

¶Antiqua tranſlatio.

VIus quidē eſt viſus, hoc eſt viſibile. Viſibile aut̄ eſt color quidē, & qd̄ vere qdem eſt dicere, innominatū aūt cōtingit eſſe. Manifeſtum aūt erit ingredientibus maxime. Viſibile enim eſt color, hoc autē eſt in eo q ſcd̄m ſe viſibile, ſcd̄m ſe aūt non ratiōe, ſed qm̄ in ſeipſo habet cauſam eſſendi viſibile. 66. 67. ¶Oīs em̄ color mouens eſt eius q ſcd̄m actum diaphani, & hęc eſt ipſius natura. Vnde quidē nō eſt viſibile ſine lumine, ſed oīs cuiuſlibet color in lumine viſibile. Ex quo de lumie primo dicendū quidem eſt. Eſt igit̄ aliqd diaphanū. 68. ¶Diaphanū aūt dico qd̄ eſt quidē viſibile, nō aūt ſcd̄m ſe viſibile, vt ſi ſimpliciter eſt dicere, ſed ꝓpter extraneū colorem, hmōi aūt eſt aer & aqua & multa ſolidorū. Non em̄ ſcd̄m q aqua, neq; ſcd̄m q aer diaphanū eſt, ſed qm̄ eſt natura eadē in his vtriſq; & in ꝓpetuo ſuperius corpore. 69. ¶Lumē aūt eſt hmōi actus diaphani ſcd̄m q eſt diaphanū, potentia autē in quo hęc eſt & tenebra; lumen aūt vt color eſt diaphani ſcd̄m q actu diaphanū ab igne aut hmōi, vt qd̄ ſurſum corpus. Etem̄ huic aliqd ineſt vnū & idem. Quid quidē igit̄ diaphanū, & qd lumen dictū eſt qa neq; ignis eſt, neq; oīno corpus, neq; defluxus corporis vllius. Eſſet em̄ vtiq; aliqd̄ corpus, & ſic ſi

ignis aut hmõi alicuius pñtia in diaphano. Neqꝫ em̃ possibi
70. le est duo corpora in eodẽ esse. 70. ¶ Videt aũt lumẽ cõtra
rium esse tenebre. Est autẽ tenebra priuatio huius habitus
ex diaphano. Quare palam qꝫ & huiꝰ pñtia lumẽ est. Et nõ
recte Empedocles, neqꝫ si aliqs alius sic dixit, qꝫ ferat lumẽ,
& extendat in medio terre & cõtinentis, nos aũt lateat, hoc
em̃ est & extra eam quę in ratione veritatẽ, & extra ea quæ
videnť. In paruo em̃ spacio lateret nos. Ab oriẽte aũt in oc-
71. cidens latere magna quidẽ multũ quæstio est. 71. ¶ Est aũt
coloris susceptiuũ qđ sine colore, soni aũt absonũ, sine colo
re aũt diaphanũ & inuisibile autẽ qđ vix videť, vt qđ tene-
brosum est, hmõi aũt diaphanũ quidẽ est, sed nõ cũ sit actu
diaphanũ sed cũ potentia. Eadẽ em̃ natura qñꝫqꝫ quidẽ tene
72. bra qñꝫ aũt lumẽ est. 72. ¶ Non om̃ia aũt visibilia sunt in
lumine, sed solum vniuscuiusꝫ, ppriꝰ color. Quędã em̃ in
lumie quidẽ nõ videnť, in tenebra aũt faciũt sensum, vt quę
ignea videnť & lucentia. Non aũt nomiata sunt hęc vno no
mine, vt quercus putride, cornu, capita piscium, & squame
& oculi. Sed nulli horũ videť, ppriꝰ color, ppter quã igiť
73. causam hęc videnť, alia rario. 73. ¶ Nunc aũt intm̃ manife
stum est, qm̃ qđ quidẽ in lumine videť, color est. vnde non
videtur sine lumie; hoc em̃ erat ipsi colori esse motiuũ esse
scđm actum diaphani, actus aũt diaphani lumen est. Signũ
aũt huius manifestũ. Si quis em̃ ponat habẽs colorẽ sup ip-
sum visum nõ videbiť, sed color mouet diaphanũ; puta ae-
rem, ab hoc aũt iam cõtinuo exñte mouet qđ sensitiuũ est.
74. 74. ¶ Nõ em̃ bñ hoc dicit Democritus, opinatus si esset va-

cuum, ꝙ mediũ ꝓſpici vtiꝙ certe & ſi formica in celo eſſet, hoc em̃ impoſſibile eſt, patiẽte em̃ aliqd ſenſitiuo ſit ipſum videre, ab ipſo igit̃ q̃ videt̃ colore impoſſibile eſt, relinquit̃ aũt ꝙ a medio, q̃re neceſſe eſt aliqd̃ eſſe mediũ. Vacuo aũt facto nõ aliqd certe, ſed oñino nihil videbit̃, ꝓpter quã qui dem igit̃ cauſam colorẽ neceſſe eſt in lumine videri, dictũ eſt. Ignis autẽ in vtríſꝙ videt̃, & in tenebra & in lumine, & hoc ex neceſſitate, diaphanũ em̃ ab hoc lucidũ fit. 75. ¶Ea 75.
dem aũt ratio eſt & de ſono & de odore. Nihil em̃ ipſoꝝ tan gens ſenſitiuum facit ſenſum. Sed ab odore q̃dem & ſono media mouent̃; ab hoc aũt ſenſitiuoꝝ vtrũꝙ. Cum aũt ſup ipſum ſenſitiuũ aliqs apponat odorans aut ſonãs, neꝙ vnũ ſenſum faciet. De tactu aũt & guſtu habet ſe ſimiliter; nõ aũt videtur, ꝓpter quam aũt cauſam, poſterius erit manifeſtũ.
76. ¶Mediũ aũt ſono quidẽ aer eſt. Odorí aũt innoiatũ eſt, 76.
cõis em̃ quædã paſſio eſt ab aere & aqua, ſicut diaphanũ co lorí, ſic & habenti odorẽ qd̃ eſt in vtríſꝙ his. Videnť em̃ ani malium aquatica habere odoris ſenſum. Sed homo & pe dibus ambulantiũ quęcũꝙ reſpirant impoſſibilia ſunt odo rare niſi reſpirantia. Cauſa aũt de his poſterius dicetur

NOVA TRANSLATIO.

¶Capitulũ terciũ de auditu & audibili
De Auditu

NVnc aũt poſt hęc de ſono & auditu deter- 77.
minemus oportet. Eſt itaꝙ ſonus duplex. Quidã em̃ eſt actu quidã potentia ſonus. Nam corporũ quædã nõ habere dicimus ſonum, vt ſpongiam, lanam & hmõi, quędã habere, vt es &

quæcũq; solida leniaq; sunt, qa possunt sonare; id est inter
78. se & auditũ, sonũ efficere. 78. ¶Fit aũt actu sonus alicuius
semp ad aliqd & in aliquo. Ictus est em̃ q sonũ efficit ipsum
Quapropter fieri nõ põt, vt sivnũ sit corpus sonus efficiat.
Quippe cũ aliud sit id qđ verberat, aliud qđ verberat. Qua
re id qđ sonat, ad aliqd sonat. Sine aũt latione nunq; efficit
ictus. Atq; vti diximus, nõ quorũuis ictus corpor; sine vllo
discrimine sonus est. Nullum em̃ efficit sonũ, si pcussa fue-
rit lana, sed es & quæcũq; sunt lenia concauaq;, es quidẽ qa
corpus est lene. Cõcaua vero qa p reflexiões q̃plures post
primum efficiũt ictus, qppe cũ non possit aer motus ac agi
79. tatus exire. 79. ¶Preterea audit qdem sonus & in aere &
in aqua. At vero nec aer est auctor soni, nec aqua, sed opus
est, vt inter sese solidorũ corpor; atq; ad aerẽ ictus fiat. Qđ
quidẽ tum fit, cũ aer pcussus pmaneat, atq; diffundit. Qua
propter si cito vehemẽterq; pcutiat sonat. Opus est em̃ vt
pcutiẽtis motus diffusionẽ preueniat aeris, pinde atq; si cu-
mulum aut aceruũ arene cũ fertur velociter qspiam verbe
80. ret. 80. ¶Fit aũt eccho sonitus inquã is qui post sonũ resul
tat cũ aer factus vnus ob vas vel locũ q terminauit ipsum
atq; dissolui, phibuit, inde resilit veluti pila repulsus, videt
autẽ talis sonitus fieri semp, sed nõ semp clarus efficit, nam
& in sono pinde atq; in lumine fit, lumen em̃ semp refran-
gitur, aliogn non fieret lumẽ vbiq;, sed essent extra locũ eũ
tenebre, qno radij solis pueniũt. Verũ nõ ita semp refrangi
tur vt vmbram efficiat qua terminare lumẽ solemus, quod
quidẽ tũ fit. Cum ab aqua vel aere ceteriscq; leuibus vt pa-

tet reflectit. 81. ¶Recte aũt a veteribus audiendi vacuo tri- 81.
buitur auctoritas, nã aer vacuũ esse videt. Is aũt est q audi-
re facit. Cũ cõtinuus vnusq; fuerit agitatus. Verũ qa fragi-
lis est non psonat, nisi id qd est pcussum sit lene. Tum em
vnus ipse simul ob planicie ipsam euadit lenis nãq; corpo-
ris planũ est vnũ. Id igit sonũ efficit, qd mouet vsq; ad audi
tum cõtinuatiõe aerẽ vnũ. 82. ¶Inest ãũt auditui quidã in 82.
situs aer, atq; cũ auditus in aere sit. Cũ externus aer mouet,
& internus mouet ac agitat. Quapropter anial nõ omi au-
dit ex parte, neq; quouis aer ptransit & penetrat, qppe cum
animatũ nõ habeat aerem vbiq;, quo possit quouis sua pte
moueri. 83. ¶Ipse igit aer vacat ex se, sono qa facile disper 83.
git ac dissoluit, verũ cũ, phibet dissolui motio tũ ipsius est
sonus. At is aer q in auris est collocatus intus est cõdit, vt
sit imobilis. Atq; hoc vt exacte sentiat differẽtias oẽs mo
tus. Et ppter hoc in aqua etiã audimus, qa nõ ingredit in ip
sum insitũ aerẽ, nec in aurẽ ob obliqtates ipsius aque. Qd si
acciderit nõ audimus, nec itẽ si egrotauerit ipsa membrana
Quẽadmodũ etiã nõ videm cũ ea pellis egrotat quę pupil
lam cõplectit. 84. ¶At em signũ id est audiendi vel nõ au 84.
diẽdi, nã auris semp psonat pinde ac cornu. Semp em aer in
situs motu suo quodã i auris agitat. Verũ ipse sonus alien
ẽ & nõ, pprius, & ppter ea veteres vacuo nos inqũt audire ac
psonante, qa audim eo qd detmiatũ aerẽ habet. 85. ¶Sed 85.
vtrũ horũ duoꝝ sonet. Vtrũ id qd ꝟberat, an id qd ꝟberat.
At cõstat vtrũq; sonare modo aũt diuerso. Sonus em motio
est eius, qd eo motu moueri põt quo mouent ea q resiliũt

a corporibus leuibus. Cum qſpiam ꝓcutit, hæc oīe qđuis tam verberatū q̄ verbrans ſonū efficit, vti diximus. Nō em̄ vt patet ſonus efficit, ſi acus ferìat acum, ſed opus eſt vt id qđ verberat ſit planū, quo ſimul aer inde reſiliat, totuſue cō
86. cutiat. 86. ¶Atq; differentie ſonoꝝ actu ſono manifeſte ſi eri ſolent. Nam vt abſq; lumine nō vident colores, ſic neq; acutū graueq; ſine ſono diſcernit, hæc aūt a tangibilib⁹ tranſlatione dicunt. Acutū nanq; multū in breui tempore ſenſum mouet, graue vero longo in tempe parū. Non igit idē eſt acutū & velox, neq; graue tardū q; ſed fit alterius quidē motus ꝓpter velocitatē talis, alterius aūt talis ob tarditatē. & ſimilia eſſe vident acuto atq; obtuſo, quæ ſunt in tactu. Nam acutū quidē quaſi pungit obtuſum autē quaſi pellit, qa illud in pauco, hoc in multo tempore mouet. Quare fit
87. vt illud ſit velox, hoc tardū. 87. ¶Atq; de ſono quidē determinatū ſit hactenus. Vox autē ſonus quidā eſt aniantis. nil em̄ inaniatoꝝ vocē habet, ſed ſimilitudine quedā dicuntur vocē emittere, vt tibia, lira, ceteraq; inanimata, quęcūq; extenſionē concentū & locutionē habēt, horū em̄ ſoni ſimiles eſſe vocі vident, qa vox & hęc eadē habet. At q cōplura ſunt animaliū q̄ nō eliciūt vocem, vt ea quę ſanguinis expertia ſunt. Et eoꝝ quæ ſanguinē habēt piſces, atq; id nō abſq; ratione, ſi quidē ſonus motio quędā aeris eſt, ſed q vocem dicunt emittere vt acheloi fluuij piſces, ij brāchiis ſane ſoni
88. tant, vel aliqua ſimili parte. 88. ¶Vox aūt eſt ſonus anialis, & nō quauis efficit ſine diſcrimine parte, ſed cū aliquo percutiente aliqd & in aliquo qđ quidē eſt aer ſonus effici ſo-

leat iure, pfecto vocem animaliũ ea solũ habebũt quę susci
piunt aerẽ. Iam em ipsa natura vt ad gustum & locutionem
vtitur lingua, quor gustus quidẽ necessariũ est, ꝙpter
pluribus inest interpretatio verũ est gratia boni, sic & aere
q respiratiõe trahit ad duas vtitur opationes, ad internũ in-
quã disponendũ calorẽ, qd quidẽ est necessariũ & causam
in alijs explicabimus, & ad vocem etiã conficiendã ob bonũ
89. ¶Instrumentũ autẽ respirandi fauces sunt, pulmo id est 89.
gratia cuius est ista pars. Nam ea quæ gradiunt hac in par-
te plus hnt caloris q̃ cetera. Is preterea locus q circa cor est,
primus respiratiõe nimirũ eget. Iccirco necessariũ est aerẽ
ingredi respiratiõe attractũ. 90. ¶Quare vox est ictus ae- 90.
ris respiratiõe attracti, q quidẽ ab ania fit, ea quę his in par-
tibus collocat ad eam partem quę gurgulio appellat. Non
enim oms quis anialis sonus vox est vti diximus, fit em vt
& lingua sonus efficiat, & etiã vt tussientes efficiũt vocẽ spi
rantem aut respirantẽ, sed aerẽ detinentẽ, sed oportet & ani
matum sit id qd verberat & aliqua cum imaginatiõe. Vox
em sonus quidẽ est significatiuus, & nõ aeris eius q respira
tiõne trahit, vti tussis, sed hoc fert aerẽ eũ, q est in gurgulio
one ipsum. Signũ aũt est, non posse quẽꝗ edere vocem spi
rantem aut respirantẽ, sed aerẽ retinentẽ. Detinens aut em
aerem hoc ipso nimirũ mouet. 91. ¶Patet autẽ & quã ob 91.
causam pisces vocem nõ fundunt, fauces enim nõ habẽt, at
hanc partẽ non habent, qa nõ suscipiũt aerẽ nec respirant.
Sed q ita dicũt vehemẽter aberrant. Quã autẽ ob causam
alius sermo est.

ANTIQVA TRANSLATIO.

¶Antiqua translatio.

77. NVnc autē primū de ſono & olfactu determinemus. Eſt aūt duplex ſonus hic quidē em̄ actu q̄dam, alius aūt potētia. Alia em̄ nō dicimus habere ſonū, vt ſpongiā, lanā, pilos, Quædā aūt habēt, vt ęs, & quæcūq; plana & lenia ſunt, q̄m poſſunt ſonare. Hoc autē eſt ipſius
78. mediꝰ & auditus facere ſonū actu. 78. ¶Fit aūt q ſcdm actum ſonus ſemp alicuius ad aliqd & in aliquo, pcuſſio em̄ eſt faciens. Vnde impoſſibile eſt cū ſit vnū fieri ſonū. Alterum em̄ eſt verberans, & qđ verberat̄, quare ſonans ad aliquid ſonat, tangit em̄ aliqd, cū aūt ictu tangit̄ ſonat, ictus autem nō fit ſine motu. Sicut iam diximus, non cōtingentium ictus ſonus eſt, nullum em̄ faciūt ſonum pili, & ſi pcutiant̄, ſed ęs & quæcūq; lenia & concaua ſunt. Es quidē q̄m lene eſt. Concaua aūt ex repcuſſione faciunt multos ictus poſt
79. primū in potenti exire qđ motū eſt. 79. ¶Amplius audit̄ in aere & in aqua, ſed minus in aqua. Non eſt aūt ſoni ,ppri us aer neq; aqua, ſed oportet firmorū repcuſſionē fieri ad inuicem & ad aera, hoc autē fit, eū pmaneat pcuſſus aer, & nō ſoluatur. Vñ ſi velociter & fortiter pcutiat̄ ſonat. Oportet em̄ preoccupare motū ferientis fracturam aeris, ſicut ſi congregationē aut cumulū lapillorꝫ pcutiat aliqs latum ve
80. lociter. 80. ¶Echon aūt fit, cū ab aere vno facto ,ppter vas determinans & ,phibens diffundi iterū aer repellit̄ ſicut ſpera. Videt̄ aūt ſemp fieri echon, ſed non certus, qa accidit in ſono ſicut & in lumine. Etem̄ lumē ſemp repcutit̄, neq; em

fieret penitus lumen sed tenebra extra solem. Sed nō sic rē percutiť sicut ab aqua aut aere, aut & ab aliquo alio leniū, quare tenebra facit qua lumē determiamus. 81. ¶Vacuū 81.
aūt recte dicit, pprium audiendi. Videť em̄ esse vacuū aer, hoc autē est faciens audire, cum moueať cōtinuus & vnus. Sed, ppter id qđ fragilis est nō sonat, nisi lene sit qđ pcutit, tunc aūt vnus sit. Simul em̄, ppter planum, vnū em̄ est lenis planum. Sonatiuū quidē igiť qđ motiuū vnius aeris conti nuitate vsq; ad auditum. 82. ¶Auditus aūt cōnaturalis est 82.
aeri, ppter id aūt q; in aere est moto exteriori qđ infra mo uetur, ppter qđ quidē nō vbiq; audit anial, neq; vbiq; tran sit aer. Non em̄ vbiq; habet aerem mouenda pars & anima tum, sicut pupilla humidū. 83. ¶Per se quidē igitur insona 83.
bilis aer, ppter id q; facile cessibilis est. Cum vero, phibeať defluere hmōi motus sonus est. Hic aūt est in auribus edifi catus cū hoc q; imobilis sit, q̄tenus certe sentiat oīes diffe rentias motus, ppter hoc aūt & in qua audimus, qm̄ nō in greditť ad ipsum cōnaturalem aerē, sed neq; in aurē, ppter reflectiōes ipsius. Cum aūt hoc accidat, nō audit, neq; si mi ringa, sicut q̄ in pupilla pellis laborat. 84. ¶Sed signum est 84.
audiendi aut nō sonare semp aurē sicut cornu. Semp enim quodā proprio motu aer moueť in auribus, sed sonus ex traneus & nō ppius. Et, ppter hoc dicūt audiri vacuo & so nari, qa audimus in habente determinatū aera. 85. ¶Vtrū 85.
aūt sonat verberans, aut qđ verberať, aut vtrūq;, modo aūt altero. Est enim sonus motus possibilis moueri hoc modo quo quidē saltantia a leuibus, cum aliqs traxerit (Non igiť

ſicut dictum eſt)oīe ſonat qđ verberat, & verberans, vt ſi obijciat acus acui, ſed oportet ꝙ ꝓcutiť regulare eſſe, vt aer
86, ſubito reſiliat & moueat. 86. ¶Differentie aūt ſonantiū in ſono ſcđm actū oſtendunť. Sicut eī nō videnť colores ſine lumine, ſic neꝙ ſine ſono acutum & graue. Hæc aūt dicunť ſcđm methaphorā ab illis quæ tangunť. Acutū eī mouet ſenſum in pauco tempore multū, graue autē in multo paucum. Neꝙ tī velox eſt acutū, graue aūt tardū, ſed fit hoc qđem ꝓpter velocitatē huius motus, illud autē ꝓpter tarditatem. Et videť ſimilitudinē habere circa tactū cū acuto & hebeti, acutū eī quaſi pungit, hebes quaſi pellit propter id qđ mouet. hoc quidē in pauco, illud aūt in multo, quare
87. accidit hoc qđem velox, illud autē tardum eſſe. 87. ¶De ſono igiť ſic determinatū ſit. Vox aūt ſonus quidā eſt aniati Inanimatoꝝ eī nullum vocať, ſed ſcđm ſimilitudinē dicitť vocare, vt tibia, lira, & quæcūꝙ alia inaniatoꝝ extēſionē habent & melos & locutionē, aſſimulanť enim qa & vox hoc habet. Multa aūt animaliū vocem nō habent, vt quæ ſunt ſine ſanguine. & ſanguinē habētia piſces hoc ratiōaliť ſiqdē aeris motus ſonus eſt. Sed qui dicunť vocare quę in alche-
88, leo ſonant brancis aut quodā altero hmōi. 88. ¶Vox autē ſonus eſt anialis & non qualibet parte ſed qm̄ omne ſonat verberante aliquo, & aliqd in aliquo hoc aūt aer rationabiliter vocabat hęc ſola quæcūꝙ ſuſcipiūt aera. Iam eī aere reſpirato vtiť natura in duo opera ſicut lingua & in guſtum & in locutionē. Qnoꝝ quidē guſtus neceſſarius eſt. Vnde & in pluribus ineſt, Interpretatio autē eſt ꝓpter bene eſſe.

Sic & ſpiritu & calorē interiorē tanq̄ neceſſariū. Cauſa aūt in alteris, dicta eſt & ad vocem vt ſit qd' bene. Organū autē 89.
reſpirationis vocalis artarea eſt cuius aūt cauſa hęc eſt pul
mo. Hac em̄ parte plus habēt calorem pedibus gradientia
alijs. Indiget em̄ reſpiratiōe & circa cor locus primus. Vnde
neceſſe eſt interius reſpiratiōe tangente & ingredi aerem.
90. ¶Quare pcuſſio reſpirati aeris ab anima quę eſt in his 90.
partibus ad vocalem artareā eſt vox. Non em̄ oīs anima
lis ſonus vox eſt ſicut diximus. Eſt em̄ & lingua ſonare & ſi
cut tuſſientes, ſed oportet aīatū eſſe verberans & cū ima-
ginatōe aliqua ſignificatiuus em̄ quidā ſonus eſt vox & nō
reſpirati aeris ſicut tuſſis ſed iſto verberat eum q̄ eſt in arta
rea ad ipſam. Signū aūt eſt nō poſſe vocare reſpirantē neq̄
exſpirantē ſed detinentē. Mouet em̄ iſto retinēs. 91. ¶Ma- 91.
nifeſtum aūt & ḡa piſces ſine voce nō tm̄ hnt guttur, hanc
aūt partē nō habent ḡa nō recipiunt aerem neq̄ reſpirant,
ſed q̄ dicūt ſic peccant, ppter quā igit̄ cauſam altera ratio eſt

NOVA TRANSLAIO.

¶Capitulum quartū, de odore & odorabili. 92.
DE odore vero & odorabili nō equæ bene atq̄ de hiſce quæ dicta ſunt diſcernere determina
req̄ poſſumus. Non em̄ ſic patet quale qd ſit
odor, vt ſonus vel lumē vel color. Cuius cauſa eſt nos non
habere hunc ſenſum exactum. Sed inferiorē cōpluriū ani-
maliū ſenſu. Remiſſe nāq̄ homo olfacit. Et nihil odorabili-
um pcipit abſq̄ dolore vel voluptate, ppterea q̄ ſenſus in-
ſtrumentū huiuſce nō eſt exactum atq̄ pfectū. 93. ¶Atq̄ 93.

cõsentaneũ est rationi, tam animaliũ ea quæ duros oculos habent sic sentire colores vt nõ eorũ ꝓcipiant differẽtias, ni si terrore cõtrariocꝫ ipsius, ꝙ hominũ genus odores. Similitudinem aũt ratiõis subire vident odoratus ad gustum, & odoris species ad species ipsas saporũ. Verũ exactiorẽ gustũ habemus ꝙ odoratũ, ex eo qa gustus tactus est quidã, quẽ quidẽ sensum homo exactissimũ habet in ceteris nãcꝫ sensibus vehementer a ceteris aníalibus supatur, at tactu longe ceteris oĩbus excellentius ꝓcipit. Quapropter & prudentissimũ est animaliũ. Iudiciũ autẽ est in hominũ genere ob hoc instrumentum sensus, ingenioſos esse hebetesue, & nõ ob aliud quicq̃. Qui nanꝫ sunt duri carne, ĩj sunt inepti mente. Qui vo sunt molles carne, ĩj sunt ingenioſi menteꝫ
94. dextri. 94. ¶Vt autẽ saporũ alius dulcis, alius est amarus. Sic & odorũ quoſdã dulces quoſdam appellamus amaros. Verum quędã odorẽ habẽt saporẽcꝫ ſmilis ratiõis. Dulcẽ inquã saporẽ. Dulcẽcꝫ odorẽ, quędã cõtra. Similiť & acer est & acerbus odor, & acutus & pinguis. Nam quia odores non sunt vti diximus manifesti & pinde atꝫ sapores, ideo nomia odorũ deducta sunt a saporibus ꝓ similitudinẽ rerũ. Alius eñ est dulcis, vt croci mellisꝫ, alius acer, vt thimi, ac
95. huiuscemodi rerũ. Idẽ & in cæteris modus seruať. 95. ¶At qui sicut auditus est audibilis atꝫ inaudibilis, & visus visibilis atꝫ inuisibilis & quiscꝫ similiť sensuũ sic, & odoratus est oderabilis atꝫ inodorabilis. Inodorabile aũt multipliciť dicitur, nam & id, qđ oĩno caret odore, necꝫ vnq̃ odorẽ habere poteſt, & id, quod exiguũ habet, & id etiã, qđ malũ te-

trumq; habet odorẽ hoc appellari nõie ſolet, ſimiliter & ipſum inguſtabile dicit. 96. ¶Fit aũt olfactus etiã p mediũ, vt aerem aut aquã. Etẽm animaliũ ea quę in aquis degunt, videntur odorẽ ſentire, tam habentia, q̃ nõ habẽtia ſanguinẽ. Sicut & ea quę verſant in aere. Horũ nanq; nõnulla odorẽ alimenti pcipiunt eminus, pergũtq; ad ipſum. 97. ¶Quo circa dubitationẽ ís locus habere videt, ſi cũcta quidẽ ſimiliter olfaciũt, homo vero reſpirans, nõ reſpirans aũt ſed ſpirans aut detinens ſpiritũ nõ olfacit, neq; eminus, neq; comínus, neq; ſi in ipſis naribus intus rem olentem poſuerimus. Atq; ſenſum quidẽ nõ fieri, ſi in inſtrumẽto ſenſus res ipſa ſenſu pcipienda ponat, cõmune oĩbus eſt. Sed nõ ſentire ſine reſpiratiõe, ppriũ hominũ eſſe videt, qd quidẽ experientia late patet. 98. ¶Quare ea quæ ſanguinis exptia ſunt Cum non reſpirent, ſenſum quendã preter eos ſenſus q̃ dicantur alium habent. At id eſſe nõ poteſt, quippe cũ odorẽ pcipiant ſenſus em rei tam male q̃ bene olentis olfactus ſine cõtrouerſia eſt. Preterea a vehemẽtibus & ipſa corrũpi videntur odoribus, a qbus & homo corrũpit, vt bituminis, ſolphuris, & ſimiliũ neceſſe eſt igit ipſa olfacere & nõ reſpirantia tm. 99. ¶Atq; huius inſtrumentũ ſenſus in homine pinde videt ab iuſtrumẽto differre taliũ animãtiũ, atq; oculi differũt ab eorũ oculis anialiũ, quæ duros oculos habent. Nam animaliũ ea, quę molles habent oculos, palpebras ipſas vti ſepẽ & tegmẽ habent, quas niſi mouerint ac apperuerint, non vident vt late patet. At ea quæ durorũ ſunt oculorum, nihil hnt pfecto tale. Sed illico res eas vident, quæ in

96.

97.

98.

99.

perſpicuo ſunt. Sic igit̃ & inſtrumentũ olfactus in hiſce qui dicitur, quę non reſpirant. Velamie caret, pinde atq; oculus durus vt diximus. In his aũt, quę ſuſcipiũt aerem habent velamen, qd̃ cũ reſpirant, apitur venis meatibuſue diſtentis. Et iccirco quę reſpirant nõ olfaciũt in aqua; neceſſe eſt em̃ olfaciant reſpirando, at id in aqua facere nequeunt. Eſt autẽ odor ſicci, ſicut humidi ſapor. Ipſum inſtrumentũ olfactus eſt potentia tale.

ANTIQVA TRANSLATIO.

92. DEodore aũt & olfactibili minus bene determinabile ex dictis, nõ em̃ manifeſtũ eſt quale qd ſit odor qd ſonus aut viſibile vtrũ lumen. Cauſa aũt eſt qa ſenſum hunc nõ habemus certum ſed peiorem multis animalibus praue em̃ homo odorat, & nihil odorat odorabiliũ ſine letitia & triſtitia ſicut nõ exñte 93. certo eo qd̃ ſentimus. 93. ¶Rationale aũt ſicut & fortes oculis colores ſentire & non p̃ manifeſtas ipſis eſſe differentias colorũ niſi terrentiũ & nõ terrentiũ ſic aũt & odores hominum genus. Videt̃ em̃ & analogiam habere ad guſtum, & ſimiliter ſpecies humorũ cũ his quę ſunt odoris. Sed certiorem habemus guſtum, ppter id qd̃ ipſe quidẽ tactus eſt, hunc aũt habet homo certiſſimũ in alijs deficit ab animalibus multis ſcdm aũt tactũ differẽter certificat. Vnde & prudentiſſiuũ animaliũ eſt ſignũ autẽ in genere hominũ ſcdm ſenſum hunc ingenioſos eſſe & nõ ingenioſos ſcdm alium aũt nullũ. duri em̃ carne inepti mente molles aũt carne be-
94. ne apti ſunt. 94. ¶Eſt aũt ſicut humor hic quidẽ dulcis, ille vero amarus ſic & odores ſunt. Sed alia quidẽ habent pro

portionaliter odorē & humorē, dico aūt dulcem odorem & dulcem humorē alij vero contrariū. Similiter aūt & acer & & austerus & acutus & pinguis est odor. Sed sicut diximus ꝓpter id qđ nō multū ꝓmanifesti sunt odores sicut humores ab his acceperūt noia scđm similitudinē eoꝝ dulcis quidem em̄ a croco & melle, acer aūt a thimo & hmōi. eodē aūt modo & in alijs. 95. ¶Adhuc aūt sicut auditus & vnusqsq; sensuum, hic qdē audibilis & nō audibills. Ille vero visibilis & non visibilis & olfactus odorabilis & nō odorabilis, non odorabile aūt aliud quidē scđm id qđ omnino impossibile habere odorē. Aliud vero paruū habens & prauū. Similiter aūt & non gustabile dicit. 96. ¶Est aūt olfactus ꝓ mediū aut aerem aut aquā & nāq; aquatica vident odorem sentire. Similiter & quęcūq; cū sanguine & sine sanguine sicut & quæ in aere, etem̄ horꝝ quædā longe occurrūt ad alimentum quæ ab odore mouent. 97. ¶Vnde & dubiū videt si omnia quidē quæ sub odore fiunt similiter odorant. Homo aūt spirans odorat nō respirans aūt sed expirās aut retinēs spiritū non odorat neq; a longe neq; a prope si in nasum intus apponat & hoc quidē in ipso positū quo sentit insensibile esse oīmbus cōmune est, sed sine respiratiōe nō sentire, prium est hominū manifestū est aūt tentātibus. 98. ¶Quare sanguinē nō habētia qm̄ nō respirant. Alterū vtiq; quendam sensum habent pręter eos ꝙ dicti sunt. Sed impossibile est si quidē odorē sentiūt. Odorabilis em̄ sensus & mali odoramenti & boni odoramēti olfactus est. Amplius aūt & corrumpi videt a fortibus odoribus ex ꝙbus homo cor-

95. 96. 97. 98.

rumpitur vt sulphure & hmõi. Olfactus quidem igitur ha
99. bere necessariũ est sed non respirantia. 99. ¶Videt aũt in hominibus differre hoc sensitiuũ ad ea quæ aliorũ sunt animalium sicut oculi ad ea quæ durorꝝ oculorꝝ sunt hæc quidem habent fragma, & sicut velamen palpebras quas aliqs non mouens neqꝫ retrahens nõ videt fortia aũt in oculis nihil hmõi habent, sed mox vident quæ fiunt in lucido. Sic igitur & odoratũ alijs quidẽ sine operculo est sicut oculis. Alijs vero aerẽ recipientibus habere cooperimentũ qd' respirantibus discooperiť ampliatis venis & poris. Et ꝓpter hoc respirantia nõ odorant in aqua. Necessariũ em̃ odorẽ pati respirantia hoc aũt facere in humido est impossibile. Est autẽ odor sicci sicut sapor humidi. Odoratũ autem sensitiuũ potentia huiusmodi est. NOVA TRANSLATIO.

De gustu

¶Capitulum quintũ de gustu.

100 VStabile aũt est quoddam tangibile. Atqꝫ hæc est causa, vt ipsum nõ sit sensibile per medium corpus extraneũ, neqꝫ em̃ tactus tali medio ꝑcipit. Em̃ uero corpus est, id in quo tanqꝫ in materia est ipse sapor q̃ gustu ꝑcipiť, humidũ est, qd' est tangibile quoddã. Quapropter si etiã essemus in aqua, dulce sane sentiremus in ipsa positũ & non sensus ille us nobis ꝑ aquam, tanq̃ ꝑ mediũ esset. Sed qa ꝑmixtũ illud esset cũ humido, quẽadmodũ in potiõe fieri solet color aũt
101 non hoc videt, qd' miscet neqꝫ de fluxibus. 101. ¶Non igiť vt est ibi sic & hic esse de medio dicere possumus, nullũ em̃ extremũ est mediũ, vt diximus, vt autẽ visibile est color, sic

est gustabile sapor. At q nihil absq; humiditate saporis effi
cit sensum. sed omne qđ ipsius efficit humiditatẽ aut actu,
aut potẽtia nimirũ habet vt salsum, nam & ipsum liquesce-
re potest facile, & se linguã vt patet cũ liquescit humidiorẽ
efficere potest. 102. ¶At vero sicuti visus est visibilis & in 102
uisibilis, & tenebre nãq; sunt inuisibiles, qnas etiã visus dis-
cernit, & eius qđ valde splendidũ est & hoc em̃ inuisibile di
citur quãq; nõ eodẽ, sed alio modo q̃ tenebre. Sicut igit̃ vi-
sus visibilis & inuisibilis est, & auditus similiter sonisilẽtiq;,
quoꝝ alterũ audibile est, alterũ inaudibile est, & etiam soni
magni pinde atq; splendidi visus. Nã vt paruus sonus mo-
do quodã inaudibilis. Sic etiã & magnus ac violentus. Inui
sibile vero multifariã dici solet quoddã pinde dicit̃ tale, atq;
in ceteris est id quod impossibile est quoddã hoc pacto, vt
aptum quidẽ sit id habere, quo videre possit, illo aũt careat
aut habeat remisse vel praue, vt informe dicit̃, aut indoctũ.
Sicut igit̃ visus inquã visibilis & inuisibilis est, & auditus si-
militer, sic & gustus gustabilis & ingustabilis est. Qđ qui-
dem aut exiguũ habet, aut paruũ, aut vastantẽ gustu sapo-
rem. Videt̃ aũt potabile & impotabile esse principiũ vtrũq;
em̃ gustu pcipit̃. Verũ alterũ est paruũ gustũq; deuastat, al
terum est amicũ nature. Est aũt potabile gustui cũ tactu cõ-
mune. 103. ¶At vero cũ gustabile sit humidũ, necesse est 103
& instrumentũ sensus ipsius neq; humidũ esse actu, neq; e
tiam tale, vt humectari nõ possit humidũq; euadere. Patit̃
em̃ aliqd gustus a ipso gustabili, ea nimirꝝ ratiõe qua gusta
bile est. Necesse est igitur instrumentũ gustus potẽtia qui-

dem humidū esse, humectari aūt actu, ita aūt humectari vt eius conseruet cū humectat & ratio. Signū aūt est linguā, neq; cū est valde sicca, neq; cū & nimirū humida sentire. Is em̄ tactus sit humidi primi ꝓinde atq; si cum præguſtauerit qnispiam vehementē humorē saporē deinde aliū guſtet, & vt in egrotantibus fit ꝙbus cuncta vident amara, ꝙa lingua
104 sentiunt tali humiditate referta. 104. ¶Species aūt saporū ita sese habēt quēadmodū colorꝝ. Dulce nanq; & amarꝝ cōtraria simplicia sunt heret aūt dulci qdē pingue, amaro aūt salsum. At inter hæc collocant acre acerbū, ac ponticū atq; acutum he nanq; fere differētie vident esse saporꝝ. Quare guſtus quidē instrumentū id est, qd' est potentia tale; guſtabile aūt id quod ipsum actu facere potest.

ANTIQVA TRANSLATIO.

100 TVstabile aūt est quoddam tangibile & hęc est causa quare nō sit sensibile ꝑ mediū extraneū corpus. Nō em̄ tactus est corpus in quo est humor qd' est qd guſtabile in hūido sicut materia hoc aūt quoddā tangibile Vnde si in aqua essemus sentiremus vticq; oppositū dulce. Non aūt esset tūc nobis sensus ꝑ mediū sed in eo qd' misce tur humido sicut in potu. Color aūt sic nō videt in eo ꝙ mi-
101 scetur neq; defluxionibus. 101. ¶Vt quidē igit mediū nihil est, vt aūt color visibile sic guſtabile humor est. Nihil autem facit humoris sensum sine humiditate sed habet actu aut potentia humiditatē vt salsum bene em̄ liqdum ipsum
102 est & liquefactū lingue. 102. ¶Sicut aū tvisus visibilis est &

inuisibilis, tenebra aũt inuisibilis est iudicat aũt ipsam visus Adhuc autẽ valde splendidi est etẽm hoc inuisibile est, alia autẽ modo a tenebra. Similit aũt & auditus soniq & silenti quorũ aliud audibile aliud nõ audibile & magni soni sicut visus est splendidi. Sicut eẽm paruus sonus inaudibilis quodãmodo sic & magnus & violentus. Inuisibile aũt aliud quidẽ omnino dicitur sicut & in aliis impossibile, aliud aũt q̃uis aptũ natũ nõ habet aut praue sicut qd̃ sine pedibus est & sine gradu dicit. Sic aũt gustus gustabilis quidẽ & nõ gustabilis, hoc autẽ est paruũ & prauũ habet humorẽ aut corruptiuũ gustus. Videt aũt principiũ esse potabile & nõ potabile. Gustus eẽm quidẽ tactus, sed hoc quidẽ vt prauũ & corruptum gustus, illud aũt scdm natutam. Est aũt cõmune tactus & gustus potabile. 104. ¶Qm autẽ humidũ quidẽ est 104
gustabile necesse sensitiuũ ipsius neq humidum esse actu neq humidũ fieri impossibile patit eẽm aliqd gustus a gustabili scdm qd̃ gustabile est. Necessariũ ergo est humectatũ fore qd̃ possibile hũectari saluatũ nõ humidũ aũt sensitiuũ gustatiuũ Signũ aũt neq siccã existentẽ linguã sentire neq multũ humidã, hic eẽm tactus sit primi humidi, sicut cum aliquis q ante gustabit fortẽ humorẽ gustet alterz & vt laborantibus amara omnia vident propter id qd̃ lingua plena hmõi humiditate sentit. 105. ¶Species aũt humorz sicut & 105
in coloribus simplices quidẽ cõtrarie sunt sicut dulce & amarum habite aũt sunt cũ hac quidẽ pingue cũ illa vero salitum. Media aũt horz acre & austerũ & ponticũ & acutũ fere he eẽm vident esse humorz differentie. Quare gustatiuũ

est potentia hmõi. Gustabile aũt factiuũ actu huius.

NONVA TRANSLATIO

De tactu

106 

¶Capitulũ sextũ, de tactu & tangibili. E tangibili aũt & tactu eadẽ ratio est, nam si tactus nõ vnus sit sensus. Sed plures, necesse est & ea, quæ tactu ꝓcipiuntur plura sensibilia esse. Dubitationẽ autẽ iste locus habere videt. Dubitabit aũt non iniuria quispiam. Vtrum

107 plures sint tactus an vnus tm̃. 107. ¶Et de instrumento tactus qd tandẽ sit. Vtrũ ipsa caro, & id, qd̃ in ceteris simile est carni, an ita nõ sit. Sed id qdẽ ipsum sit sensus huiusce medium, instrumentũ aũt ipsius primũ, aliud quoddã sit intus Omnis em̃ sensus vnius cõtrarietatis esse videt, vt visus albi nigriq; & auditus acuti grauisq;, & gustus dulcis atq; amari. At in tangibili plures insunt cõtrarietates vt patet, est em̃ calidum frigidũ humidũ siccum molle durum & isti-

108 usmodi alia. 108. ¶Sed esse videt ad hãc dubitationẽ quẽdam solutio. Nam in cæteris etiã sensibus plures sunt contrarietates. In voce nanq; nõ solum est acumẽ & grauitas, sed etiã magnitudo & paruitas, & leuitas & asperitas vocis & alia huiuscemodi. Sunt & circa colorẽ differentie alie tales. Verũ qd nam sit vnum obiectũ tactui. Sic vnũ est audi-

109 tui sonus, nõ esse manifestũ videt. 109. ¶Huius autẽ vtrũ instrumentũ tactus intus sit, post carnẽ an nõ sit. Sed statim sit ipsa caro, id nõ esse signũ videt. Sensum inquã illico fieri, cũ res tactu ꝓcipiẽde tangunt. Etem̃ si qs nunc circa carnem subtilem pellem extenderit, deinde rem tactu ꝓcipien

dam tetigerit, sensus statim similiť fiet, & tamen in illa pelle tactus instrumentũ nõ esse. Qđ si copulata fuerit, velocius vt patet, sensus pceptio fiet. 110. ¶Quapropter talis pars 110
corporis pinde sese habere videť, atq; si circũfusus aer coniunctus esset nobis ac copulatus. Tunc em̃ vno quodã instrumento, pfecto sonũ & colorẽ & odorẽ videremur sentire, & vnus quidã videreť esse nimirũ sensus, visus, auditus, atq; olfactus. Nũc aũt qa seiunctum est id p qđ fiũt motus, patet instrumenta iam dicta sensuũ esse diuersa. 111 ¶In tactu aũt id ipsum nũclatet, fieri em̃ negt vt ex aere vel aqua corpus animatũ tanto modo cõstet quippe cũ solidũ quoddam esse oporteat. Restat igiť vt ex his atq; terra sit mixtũ, quale est ipsa caro & id, qđ vicem ipsius subijt. Quare necesse est ipsum corpus copulatũ mediũ esse inter instrumẽtum ipsius tactus & res ipsas tangibiles, p qđ fiunt ipsi sensus, qui quidem sunt plures. 112. ¶Indicat autẽ plures esse 112
tactus hisce, q in lingua cõsistit, nam eadẽ in parte & oẽs res tangibiles & saporẽ etiam sentit. Si igiť & cętere partes carnis sentirẽt saporẽ. Vnus idẽq; tunc sensus videreť esse pfecto gustus & tactus. Nunc autẽ qa nõ fit cõuersio. Duo diuersi sensus esse censenť. 113. ¶At vero dubitabit hoc lo- 113
co nõ iniuria quispiam, nam si corpus quidẽ oẽ, pfunditatem habet, atq; hæc est tertia magnitudo, fieri vero nequit vt ea corpora sese mutuo tangant, inter quæ corpus aliqđ medium intercedit, humidumq; nõ est sine corpore nec humectatum, sed necesse est vel aquam esse vel aquam habere; qui fieri potest, vt corpus tangat corpus in aqua, etenim

neceſſe eſt, cũ extrema nõ ſunt ſicca, i medio aquã eſſe, qua repleta ſunt ipſa extrema. Qd'ſi hoc eſt verũ fieri, pfecto nõ poteſt, vt corporũ tactus fiat in aqua. Eodẽ etiã modo de ijs dici poteſt quę in aere collocant. Simili nãq; modo ſeſe habet aer ad ea, que ſunt in ipſo, & aqua ad ea, quę ſunt in ipſa; latet aũt nos magis in hiſce quę in aere collocant q̃ in naturalibus, quæ ſunt in aqua, ſi humectatũ humectatũ tan-
114 git. 114. ¶Vtrũ igit omniũ ſimili modo ſit ſenſus an ſenſuum quidã vt nunc videt eodẽ, quidã diuerſo modo obiecta ſua pcipiant. Guſtus qdem & tactus tangendo, cęteri aũt e minus. At id pfecto nõ ita eſt, ſed durũ eſt & molle per alia plane ſentimus. Quẽadmodũ & id, qd ſonat & viſibile & odorabile. Vtrũ hæc quidẽ eminus, illa vero comínus ſentiunt. Quapropter latet ſi per mediũ illa pcipiant Nam ſenſibilia cuncta p mediũ ſentiunt ſed in illis idipſum, latet vt diximus. Etem vero ſi p ſubtilem pellẽ, vt prius etiã eſt dictũ, poſitam circa carnem ſentirem omia tangibilia ipſum nõ animaduertentes. Sic nos tum vtiq; ſentiremus vt nũc in aere ſentimus & aqua, nunc em videmur res ipſas tangibiles
115 tangere, & nullum mediũ eſſe. 115. ¶Intereſt aũt inter tangibile & ea quę ſonant & viſibilia, nã hæc quidẽ ſentimus, medio in nos aliqd agente. At tangibilia ſentimus nõ a medio, ſed vna cũ ipſo medio moti; vti fit, cũ quiſpiam p clipeũ eſt pcuſſus, nõ em pcuſſus clipeus percuſſit. Sed fit vt am-
116 bo ſint ſimul pcuſſi clipeus atq; miles. 116, ¶Omnino aũt vt aer & aqua, ſeſe habent ad viſum & auditũ atq; olfactũ. Sic caro ac lingua ſeſe ad huius inſtrumentũ ſenſus habere

videntur. Atq; nec ibi, pfecto, nec hic pceptio sensus fiet, cũ
instrumentũ sensus a re sensibili tangit, vt si quispiã sup ex-
tremũ oculi corpus posuerit album. Ex quo etiã plane pa-
tet instrumẽtũ sensus ipsius quo res percipiunt tangibiles,
intus esse collocatũ, vt diximus. Sic em & hoc sensu fiet id
porro qd in ceteris sensibus fieri solet. Sensibiliũ em si in ip
sis instrumentis ponant sensuũ, nõ fit vt patet, pceptio. At si
sup carnem ponat tangibile, fit vt docet experiẽtia sensus.
Quare sine dubio ipsa caro mediũ est in tactu. 117. At qui 117
ea tactu pcipiunt, quæ corporis sunt vt corpus est differen
tia. Dico aũt differentias eas, quę rerũ elementa distinguũt
calidũ frigidũ siccum ac humidũ, de quibus antea dixim⁹
ijs in locis in quibus de elementis ipsis tractauimus. Instru
mentũ aũt id quo dicte qualitates sentiunt, & i quo primo
sensus is collocat; quẽ appellare cõsueuimus tactũ, pars ea
sane est, quæ est potẽtia talis. 118 ¶Sentire, nãq; pati quod 118
dam est, vt diximus. Quare id qd agit tale illud facit cũ sit
potentia, quale est ipsum actu. Quocirca simile calidũ atq;
frigidũ, & durũ ac molle nõ sentimus. Sed exupationes, qa
sensus est quasi mediocritas quędã contrarietatis eius, quæ
in ipsis sensibilibus inest. Et ppter hoc sensibilia ipsa discer
nit, nam mediũ ipsum extremoꝝ est iudex, sit em ad vtrũq;
ipsorũ alterũ extremoꝝ. 119. ¶Atq; vt id, qd albũ nigrũq; 119
pcepturum est sensu. Neutrũ ipsorum actu. Sed potẽtia sit
vtrũq; oportet & in cæteris eodẽ modo, sic & in tactu neq;
calidum neq; frigidũ id actu sit oportet. Sed vtrũq; potẽtia,
qd vtrũq; est percepturũ. 120. ¶Preterea vt visus visibilis 120

ac inuisibilis quodam modo est vti diximus, cęteriq; sensus oppositor; similiter. Sic etiã est tangibilis ac intangibilis tactus. Intangibile est aũt etiã id, qd' exiguam admodũ differentiam tangibiliũ habet, quale passus est aer, & exupationes etiã tangibiliũ qualia sunt ea, quæ corrũpere possunt. De sensu igitur vnoquoq; dictũ sit hoc modo quasi figura.

ANTIQVA TRANSLATIO.

106 DE tangibili aũt & tactu eadẽ ratio. Si eñ tactus nõ est vnus sensus sed plures, necessariũ & tangibilia sensibilia plura esse. Habet autẽ du-
107 bitationẽ vtrũ plures sint an vnus. 107. ¶Et qd est seusitiuum tangibile, vtrum caro & in alijs ꝓportionale aut non. Sed hoc quidẽ est mediũ. Primũ autẽ sensitiuũ aliud quidã est intus. Oñis etem sensus vnius cõtrarietatis esse videt, vt visus albi & nigri, auditus grauis & acuti, gustus amari & dulcis. In tangibili aũt multe insunt cõtrarietates, calidũ-frigidum-humidũ-siccum-durum-molle & alior; quæcũq;
108 sunt hmõi. 108. ¶Habet aũt solutionẽ quandã ad hanc dubitationẽ, & q; in aliis sensibus sunt cõtrarietates plures, vt in voce nõ solum acumen & grauitas-sed & magnitudo & paruitas, & leuitas & asperitas vocis & similia alia. Sunt aũt & circa colorẽ differentie hmõi altere. Sed q; sit vnũ subiectum-sicut auditui sonus, sic tactui nõ est manifestũ. 109.
109 ¶Vtrũ aũt est sensitiuũ intus aut nõ, sed mox caro, nullũ videtur esse signũ fieri sensum simul cũ tactu. Etem nũc si aliquis circa carnẽ extẽderit vt himenẽ, faciẽs similit sensum-mox tactum insinuat, & tñ cõstat q; nõ est in hoc sensitiuũ.

Si aũt &cõnaturalis fuerit,citius vtiq; ptinget sensus. 110 110
¶Propter qd' talis pars corporis videt sic se habere sicut si
circulariter nobis aptus natus esset aer,videremur em̃ vno
quodã sentire & sonũ & odorẽ & colorẽ, & vnus quidẽ sen
sus esse auditus & visus & olfactus.Nũc aũt quoniã deter-
minatũ est p qd' fiunt motus,manifesta sunt prædicta sensi-
tiua altera esse. 111. ¶In tactu autẽ hoc quidẽ nũc imanife 111
stum est.Ex aere quidẽ em̃ aut aqua impossibile est consta
re animatũ corpus;oportet em̃ firmum esse.Relinquit aũt
mixtũ ex terra & ex his esse vt vniuersalit caro & ꝓportio
nale. Quare necessariũ est & corpus esse qd' mediũ tactui
aptum natũ p qd' fiant sensus cũ sint plures. 112. ¶Demon 112
strat aũt q; plures sint q; in liugua tactus, om̃ia em̃ tangibi-
lia sentit scd̃m eandẽ partem & humorẽ si quidẽ igit & alia
caro seutiret humorẽ,videretur vnus & idẽ esse sensus gu
stus & tactus.Nunc aũt sunt duo,ꝓpter id qd' nõ cõuertit.
113. ¶Dubitabit aũt aliqs si om̃e corpus ꝓfundum habet, 113
hæc aũt est tertia magnitudo,quor; autẽ corpor; mediũ est
aliqd' corpus.nõ contingit ipsa ad inuicem se tangere.Hu-
midũ aũt nõ est sine corpore neq; humectatũ. Sed necesse
est aquã esse aut habere aquã; quę vero tangunt ad inuicẽ
in aqua,nisi sicca extrema sint,necesse est aquã habere me-
dium.qno repleta sint vltima,si aũt hoc verum,impossibile
est tangere aliqd aliud in aqua. Eodẽ aũt modo est & in ae-
re.Similit em̃ se habet aer ad ea quę sunt in ipso,& aqua ad
ea quę sunt in aqua,latet aũt magis nos,sicut & quę sunt in
aqua animalia si humectatũ tangit humectatum. 114.

114 ¶Vtrũ igitur omniũ ſimiliť ſit ſenſus, an aliorũ aliter ſicut nunc videť, guſtus quidẽ & tactus in tangẽdo, aliį aũt a longe, hoc aũt nõ eſt ſed durũ & molle ꝑ altera ſentimus, ſicut & ſonabile & viſibile & odorabile, ſed alia quidẽ a longe alia ✠o a ꝓpe, ꝓpter qđ latet qm̃ om̃ia quidẽ ſentim⁹ ꝑ mediũ. Sed in his latet. Et quidẽ ſicut diximꝰ prius, & ſi ꝑpellẽ ſentirem⁹ om̃ia tangibilia, ignorato qm̃, phibet, ſiť vtiq; ha
115 beremus ſicut & nũc & in aqua & in aere, putamus em̃ nũc ipſa tangere, & nihil eſſe ꝑ mediũ. 115. ¶Sed differt tangibile a viſibilibus & ſonatiuis, qm̃ illa quidẽ ſentimus ex eo q̃ mediũ mouet aliqd nos, tangibilia vero nõ a medio ſed ſimul cũ medio, ſicut ꝑ clipeum ꝓcuſſus, nõ em̃ clipeus per
116 cuſſus prius ꝓcuſſit ſed ſimul accidit vtraq; percuti. 116. ¶Om̃ino autẽ videť caro & lingua ſicut aqua & aer ad viſum & auditũ & olfactũ ſe habẽt ſic ſe habere ad ſenſitiuũ ſicut illoꝝ vnumqđq; ipſo autẽ ſenſitiuo tacto neq; ibi neq; hic fiet vtiq; ſenſus, vt ſi qs ponat corpus album in oculũ vltimũ. Quare & manifeſtũ q̃ intus ſit tangibilis ſenſitiuum ſic em̃ vtiq; accidit q̃ quidẽ in aliįs, appoſita em̃ ſup ſenſitiuum non ſentiũt, ſup autẽ carnẽ poſita ſentiunt, quare me
117 dium tactui caro. 117. ¶Tangibiles quidẽ igiť ſunt differentie corporis ſcđm q̃ corpus. Dico autẽ differentias quibus elemẽta determinant calidum frigidũ humidũ ſiccũ, de qbus prius dictũ eſt in his quæ de elemeutis. Senſitiuũ
118 autẽ ipſaꝝ q̃ tactiuũ, & in quo ſenſus vocatus tactus eſt primo, qđ potẽtia hmõi pars eſt. 118. ¶Sentire em̃ pati quoddam eſt, quare faciens quale ipſum actu hmõi illud facit cũ

sit potentia. Vnde similiť calidũ & frigidũ aut durũ aut mol
le nõ sentimus, sed excellentias tanq̃ sensu, velut medietate
quadã existente eius quæ est in sensibilibus cõtrarietatis, &
ppter hoc discernũt sensitiua sensibilia, mediũ em̃ discretũ
est, Fit em̃ ad vtrũq; ipsorũ alterũ vltimorũ. 119. ¶Et opor- 119
tet sicut debẽs sentire albũ & nigrũ neutrũ ipsorũ debere
esse actu, potentia vero vtrũq;, sic autẽ & in alijs & in tactu
neq; calidũ neq; frigidũ. 120. ¶Amplius autẽ sicut visibi- 120
lis & inuisibilis erat quodãmõ visus. Similiť aũt & reliq̃ op
positorũ, sic & tactus tangibilis & intangibilis. Intangibile
autẽ paruã oñino habẽs differẽtiã tangibiliũ, vt passus est
aer. Et tangibiliũ excellentie sicut corruptiua. Scd̃m quidẽ
igitur vnũquẽq; sensum dictũ est figuraliter. ¶Noua.

TRACTATVS QVARTVS CONTINET DVO capitula. Primũ de sensibus exteriorib⁹ in cõmuni.

HOc autẽ vniuersaliter accipere de oñi sen- 121
su oportet, sensum inquã id esse qđ sensibi
les sine materia formas suscipere potest, &
pinde atq; annuli signũ sine ferro vel auro
suscipit ceram, suscipit autẽ eneum vel au-
reum signũ, sed nõ aut es aurũ, neq; signũ vt est aureũ ene
umue, simili patiť & sensus vniuscuiusq; sensibilis modo ab
eo qđ habet colorẽ aut sonum aut saporẽ. Sed nõ vt vnũ-
quodq; illorũ dicitť, sed vt est tale & ratiõe. 122. ¶Instrumẽ 122
tum autẽ id sensus est primũ, in quo est talis vis atq; poten-
tia collocata, atq; sunt idẽ. Ratio vero nõ est eadẽ sed diuer-
sa, nam id qđ sentit, aliqua est magnitudo, nõ tñ ratio sensi-

tiui neq; ſenſus eſt magnitudo, ſed eſt quędam ratio poten-
123 tiaq; illius. 123. ¶Patet autē ex his & cur ſenſibiliū exupa-
tionem ſenſuū inſtrumēta corrūpunt. Nam ſi motus ſit ve-
hemētior inſtrumētiq; ſenſus ſuperet vires. Diſſoluit ratio
id autē erat ſenſus. Diſſoluit q; pinde atq; concentus inten-
124 tione cū vehementer fides pulſant. 124. ¶Patet preterea
& quā ob cauſam non ſentiunt plante tametſi partē aliquā
habēt anię atq; ab ipſis tangibilibus patiunt, frigeſcunt em̄
& caleſiunt vt patet, nam huius cauſa eſt, mediocritatē non
habere, neq; principiū tale, vt ſenſibiliū ſine materia ſuſcipi
125 ant formas, ſed cū materia patiunt. 125. ¶Dubitabit autē
quiſpiā, ſi poſſit id ab odore pati, qd olfacere negt, aut id a
colore qd haud quoq; videre poteſt, & in cęteris ſimili mō.
Qd ſi odorabile ſit odor, ſi qd in odoratū agit, odor ꝓfecto
agit. Quare fieri nequit vt ab odore quicq̄ patiat eorū, quę
olfacere nequeunt. Eadē eſt & in cęteris ratio, nec etiā fieri
poteſt vt a ſenſibilib⁹ quicq̄ patiat eor⁹ quę ſentire poſſunt,
126 niſi vt qd q; eſt ſenſitiuū. 126. ¶Id ita eſſe patere poteſt et
hoc etiā pacto, nam neq; lumen & tenebre neq; ſonus neq;
odor in corpore quicq̄ agit. Sed ea nimirū in qbus ſunt ip-
ſa. Aer em̄ q eſt cū tonitruo ſcindit lignū. At em̄ tangibilia
ſaporesq; agunt. Si em̄ nō agerent, a quonā inanīata pate-
127 rentur atq; alterarent. 127. ¶Quid igit agūt ne & ſenſibi-
lia illa. At vt videt, nō om̄e corpus ab odore pati ſonoq; po
teſt, & ea quę patiuntur terminis vacant & non manent vt
aer, olet enim ipſe tanq̄ aliqd paſſus. Quid aliud eſt olface
re quidē preter idipſum aliqd inquā pati. At em̄ olfacere q

dem sentire est. Aer aũt passus cito sensibilis fit. 128. ¶Sen 128
sum autẽ nullũ aliũ esse preter hos quinq;. Visum inquã au
ditum odoratũ, gustũ, & tactũ, ex hisce ꝓfecto quæ nũc de-
inceps dicemus, credere quispiã potest. Nam si nũc sensum
omnis eius habemus cuius sensus est tactus, omnes nanq; rei
tangibilis vt est tangibilis affectus nobis sunt sensibiles ta-
ctu, nullus vtiq; tactus vel gustus vel olfactus vel auditus
vel visus deesse nobis videt. Preterea si sensus nobis defici-
at aliqs, & instrumentũ necesse est illius nobis deesse. 129.
¶Preterea omnis sensus ꝑ mediũ sentit vt patuit. Medium 129
autẽ aut cõiunctũ aut seiunctũ externũq; esse necesse est.
At nos habemus vtrũq;, & id inquã qd' est coniunctũ quo
quidẽ tangentes sentiamus sensibilia tactu, & id etiã ꝑ qd'
eminus nõ tangentes sentimus. Id vero duplex est spacium
simplex aer inquã & aqua. Res autẽ ita sese habere videt,
vt si sensibilia plura diuersa genere ꝑ vnũ mediũ sentiant.
Necessariũ sit eum, q sensus instrumentũ habeat tale sensi
tiuum illoꝝ esse, vt si ex aere sensus sit instrumentũ, & aer
sit mediũ in colore sentiendo ac sono. Qd' si vnũ idemq; ꝑ
plura media sentiat vt color ꝑ aerẽ atq; aquã, hęc eñ vtraq;
perspicua sunt, is qui alterũ tm̃ habet ipsorũ, sentiet nimirꝝ
id qd' ꝑ vtrũq; sentire potest. 130. ¶Nam ex hisce duobus 130
simplicibus tm̃ instrumenta sunt sensus ex aere atq; aqua.
Etem̃ pupilla ex aqua. Auditus ex aere. Odoratus ex hoꝝ
altero constat. Ignis aũt nullius est instrumẽti, aut cõis om-
nium est. Quippe cũ sine caliditate nihil sit sensitiuũ. Terra
etiã aut nullius est instrumẽti aut in tactu maxime cõmixta

Quocirca reſtat nullũ ſenſus inſtrumentũ eſſe preter aerẽ
131 atq; aquã. 131. ¶Hęc aũt nõnulla nũc animaliũ habent. Ab
ijs igit animaliũ, quæ ſunt ꝓfecta nõ imꝓfecta nec membris
capta omnes ſenſus habent. Etem & talpa ſub cute oculos
132 habere videt. 132. ¶Atq; ſi nullũ aliud corpus eſt pret ea,
quæ ꝓcipimus eſſe, nec vllus alius affectus preter eos, q cor
poribus hiſce cõpetunt quæ ſunt hic, nullus ꝓfecto deficit
133 ſenſus. 133. ¶At vero neq; ſenſus inſtrumentũ qcq̃ ꝓpriũ
ſenſibiliũ cõium eſſe poteſt. Motus inquã qetis figure ma-
gnitudinis-numeri-vnius, quæ vnoquoq; ſenſu ſentimus,
ꝑ accidens. Oĩa em hec ſane motu ſentimus, etem magni
tudo motu ſentit. Quare & figura quidẽ, cũ figura quædã
magnitudo ſit, & id, qd qeſcit ex eo, qa nõ mouet, & nume
rus cõtinui negatiõe. Et ſenſibilibus ꝓpriꝰ. Vnuſqſq; nanq;
134 ſenſus nimirũ ſentit. 134. ¶Quare patet fieri nõ poſſe, vt
cõium cuiuſq; ſit ꝓprius ſenſus. Si enim eſſet pinde tũc fie-
ret, atq; nunc vſu dulce ſeutimus, qd quidẽ ꝓpterea fit, qd
vtrorũq; ſenſum habemus, quo cũ cõcurrũt agnoſcamus.
Qd ſi ita non eſſet nullo alio modo ꝓfecto niſi ꝑ accidens
ſentiremus, quo pacto filiũ ſentimus cleonis, nõ em cleonis
filium. Sed albũ ſentimus huic autẽ accidit vt filius ſit cleo-
nis. At cõium habemus iam ſenſum cõem nõ ꝑ accidens ſa
ne. Nullus igit ipſorũ ſenſus eſt ꝓprius nullo em ſentirem
modo niſi eo, quo diximus filiũ videre cleonis. Propria aũt
ſenſibilia ſenſus ipſi ꝑ accidens alter alterius ſentiũt, nõ hoc
ſane quo ipſi ſunt. Sed quo vnus, ceu ſimul in eodẽ ſenſus
efficit, ceu bilẽ amarã eſſe ac flauam, nõ em ad alterꝝ ꝓtinet

vnum ambo hęc esse dicere, quapropter & errat & si sit qp
piam flauũ. 135. ¶Quare patet aũt cuius natura gratia plu 135
res sensus. Sed nõ vnũ tm̃ habemus. At vt minus ipsa quæ
sequunt̃ atq; cõia lateant, vt motus, & magnitudo, & nume
rus, nam si esset solus visus, qui quidẽ est & coloris, magis
lateret, ac idẽ esse oĩa viderent̃, ppter ea q; color & magni
tudo simul se sequunt̃ & comitant̃. Nũc aũt cũ i alio quoq;
sensibili ipsa cõia sint, fit inde pspicuũ vnũqdq; illorũ aliqd
aliud esse atq; diuersum. ¶Antiqua translatio,

OPortet aũt vniuersaliter de oĩ sensu acci- 121
pere, qm̃ sensus est susceptiuus specierum
sine materia, vt cera anuli sine ferro & au-
ro recipit figurã, accipit aũt aureũ aut ene-
um signũ sed nõ inquantũ aurũ aut es. Si-
militer aũt & sensus vuiuscuiusq; ab habẽte colorẽ aut hu-
morẽ aut sonũ patit̃, sed nõ inquantũ vnũqdq; illorũ dicit̃,
sed inquantũ hmõi est & scdm rationẽ. 122. ¶Sensitiuum 122
autẽ primũ est in quo hmõi potentia. Est quidẽ igit̃ idem,
sed esse alterũ est. Magnitudo quidem em̃ quedã erit q; sen
sus patit̃, non tamẽ sensitiuo esse. Neq; sensus magnitudo
est, sed ratio quædã & potentia illius. 123. ¶Manifestũ aũt 123
ex his, & ppter qd sensibiliũ excellentie corrũpunt̃ sensiti-
ua. Si nanq; sit fortior sensitiuo motus, soluit̃ ratio, hoc aũt
erat sensus, sicut & simphonia & tonus pcussis fortit̃ chor-
dis. 124. ¶Et ppter qd plante nõ sentiunt habẽtes quandã 124
partẽ animalẽ, & patiẽtes a tangibilibus. Et nãq; frigescunt
& calescũt. Causa em̃ nõ habere medietatẽ neq; hmõi prin

cipium possibile recipe species sensibiliũ, sed pati cũ mate-
125 ria. 125. ¶Dubitabit autẽ aliqs si patiat aliqd ab odore, qd
impossibile est olfactũ habere, aut a colore nõ possibile vi-
dere, similiter autẽ & in alijs. Si aũt olfactibile odor, si aliqd
facit olfactum odor facit. Quare impossibiliũ olfactũ habe-
re nihil possibile pati ab odore. Eadem aũt ratio & in alijs,
126 neqꝫ possibiliũ, sed inquantũ vnũqdqꝫ sensitiuũ. 126. ¶Si-
mul aũt manifestũ est & sic neqꝫ eñ lumen & tenebra, neqꝫ
sonus, neqꝫ odor facit in corpora, sed in qbus est, vt aer qui-
cunqꝫ tonitrui scindit lignũ. Sed tangibilia & humores faci-
unt. Si eñ nõ, a quo vtiqꝫ patient̃ inanimata, & alterabunt̃.
127 127. ¶Ergo ne & illa faciunt, aut nõ oñe corpus passiuum
ab odore & sono & patiẽtia indeterminata nõ manent, vt aer
Fetet eñ sicut patiẽs aliqd. Quid igit̃ est odorare preter pa
ti aliqd, aut odorare sentire est. Aer aũt patiẽs hoc mox sen
128 sibilis fit. 128. ¶Q2 autẽ nõ sit sensus alius preter qnqꝫ. Di-
co autẽ hos; visum, auditũ, olfactũ, gustum tactũ. Et his cre
det aliqs; si eñ oñis cuius est sensus tactus, & hunc sensum
habemus, oñes eñ tangibiles inquantũ tangibiles passio-
nes tactu nobis sensibiles sunt. Necesse siqdẽ deficit aliqs
129 sensus, & organũ aliqd̃ nobis deficere. 129. ¶Et quæcũqꝫ
quidẽ ipsi tangẽtes sentimus, tactu sensibilia sunt, quẽ exi-
stimus habentes. Quæcũqꝫ verũ p media & nõ ipsa tangen
tes simplicibus. Dico autẽ vt aere & aqua, habẽt autẽ sic, vt
si quidẽ p vnũ plura sensibilia existentia altera ab inuicem
genere, necesse habentẽ hmõi sensitiuũ vtrorũqꝫ sensitiuũ
esse, vt si ex aere est sensitiuuũ, & est aer mediũ soni & colo

ris. Si ꝟo plura eiuſdē ſint, vt coloris & aer & aqua, vtraq; em̄ diaphana, & q; alterū ipſorū eſt habēs ſolū ſentiet id qđ p vtraq; aut qđ ambobus. 130. ¶Simpliciū autē ex duob⁹ his ſenſitiua ſolum ſunt ex aere & aqua. Pupilla quidē em̄ aqua, auditus vero alteris, olfactus autē horū alterius eſt. Ignis autē aut nullius eſt, aut cōis oīibus, nihil em̄ ſine calore ſenſitiuū eſt. Terra ꝟo aut nullius eſt, aut in tactu maxime miſceť. Vnde relinquiť nullū eſſe ſenſitiuū extra aerem & aquā. 131. ¶Hęc autē & nunc quædā habēt anima lia. Oīes igiť ſenſus habenť a non impfectis neq; orbatis. Videť em̄ & talpa ſub pelle habēs oculos. 132. ¶Quare ſi nō alterū aliqđ eſt corpus & paſſio quæ nullius eſt eorū q̄ ſunt hic corporū, neq; vnus vtiq; deficiet ſenſus. 133. ¶At vero neq; cōium poteſt eſſe ſenſitiuū aliqđ ꝓprīū quę vno quoq; ſenſu ſentimus nō ſcđm accidens, vt motus ſtatus, figure, magnitudinis, nūeri vnius. Hæc autē oīia motu ſentimus, vt magnitudines motu, quare & figurā. Magnitudo em̄ quædā & figura eſt, geſcens aūt in eo quod nō mouet. Numerus ꝟo negatiōe continui & ꝓprīj, vnuſq;q; em̄ vnū ſentit ſenſus. 134. ¶Quare manifeſtū eſt qm̄ impoſſibile eſt cuiuſlibet ꝓprīū ſenſum eſſe hor̄ vt motus. Sic em̄ erit ſicut nunc viſu dulce ſentimus, hoc autē eſt qm̄ ambor̄ habentes exiſtim⁹ ſenſum, quo cū cōciderit cognoſcimus. Si vero nō, nequaq̄ vtiq; ſed aut ſcđm accidens ſentiebamus vt cleonis filiū, nō ꝙa cleonis filius eſt, ſed qm̄ albet huic aūt accidit filiū cleonis eſſe. Cōmuniū autē habemus iam ſenſum cōmunē nō ſcđm accidēs, nō igiť eſt ꝓprius. Nequaq̄

em̃ vtiq; sentiremus, sed aut sic sicut dictũ est cleonis filium nos videre, adinuicẽ em̃ ppria scd̃m accidẽs sentiũt sensus, nõ scd̃m q̃ ipsi sunt; sed scd̃m q̃ vnus, cũ simul fiat sensus in eodẽ, vt colera quidẽ amara & rubicunda. Nõ em̃ alterius dicere q̃ ambo vnũ, ppter qd̃ & decipiũ. Qd̃ si sit rubicun-
135 dum, coleram opinaẽ esse. 135. ¶Ingret aũt aliqs, cuius causa plures habemus sensus sed & nõ solũ vnũ, aut quatenus minus lateant cõsequentia & cõmunia, vt motus & magnitudo & numerus. Si em̃ esset visus solus, & ipsius albi latèrent vtiq; magis, & viderent esse idẽ oĩa, ppter id q̃ cõsequitur se inuicẽ simul color & magnitudo. Nũc autem qm̃ in aliquo sensibili cõmunia sunt manifestũ facit q̃ aliud qd̃dam vnũquodq; ipsorũ est. ¶Noua translatio.

¶Capitulũ scd̃m in quo phũs primo ex sensatiõe sensuũ exteriorũ inuestigat sensum cõmunẽ.

136 VM autẽ sentiamus nos videre ac audire, necesse est autẽ visu sentiamus videre, aut alio sensu. At si alio sensu, tum idẽ sensus erit & ipsius visus & etiam coloris subiecti. Quare vel duo sensus eiusdẽ erũt subiecti, vel seipsum sentiet ipse. Preterea si alius sit sensus, q̃ ppcipit ipsum visum aut in infinitũ fiet abnitio, aut erit aliqs sensus, q̃ seipsum ppcipit sentientẽ. Quare idipsum in primo sensu continuo est sacíendũ. 137. ¶At hinc oriũ dubitatio, nam si visu quidẽ sen-
137 tire nil aliud est q̃ videre. Videt autẽ color vel id, qd̃ habet colorẽ. Si quippiã viderit id, qd̃ videt colorẽ id habebit pro-
138 secto qd̃ videt primũ. 138. ¶Patet igiũ nõ vnũ idipsum esse

Sentire inquã ysu, nã cũ nõ videmus, tenebras & lumẽ visu discernimus, sed non eodẽ, vt patet modo. Preterea idipsum etiã quod videt colore quodã modo, delibutum est. Instrumentũ emyniuscuiuscꝫ sensus ipsum sensibile sine materia suscipit vti diximus. Quocirca sensibilibus ipsis semotis, insunt in sensuũ instrumentis sensus imaginatiões. At ꝙ operatio rei sensibilis atcꝫ sensus sua quidẽ & eadẽ est. At earũ ratio nõ eadẽ est. Dico aũt sonũ actu & auditũ & actu, fit em̃ vt is ꝙ auditũ habet nõ audiat, & id qđ habet sonum nõ semp sonet. Sed cũ operaẗ id qđ audire potest, & sonat id, qđ sonũ efficere potest tum simul fit & auditꝰ actu & sonus etiã actu, quorꝫ alterũ quispiã auditionẽ alterꝫ sonationem esse nõ incongrue dicere potest. 139. ¶Q2 si motus & 139
actio atcꝫ passio in eo est qđ patiẽ atcꝫ mouẽ, necesse est & sonum & auditũ actu in auditu ꝙ est potentia esse. Agentis nancꝫ mouentisꝫ opatio in ipso patiẽte suscipiẽ atcꝫ inest, quocirca nõ necesse est id qđ motu ciet moueri. Actus igiẽ sonatiui sonus est vel sonatio. Audituĩ ỽo auditus vel auditio. Duplex em̃ est auditus, & duplex etiã sonus. ¶Eadẽ est 140
& in cæteris sensibꝰ ac sensibilibꝰ ratio, atcꝫ vt actio passiocꝫ nõ in agente est. Sed in eo qđ patiẽ. Sic & in ipsius sensibilis actio in ipso est sensitiuo. Sed in ꝙbusdã noia quocꝫ sunt posita, vt sonatio ac auditio, in ꝙbusdã autẽ caret alterũ nomine. Opatio em̃ visus visio dicit̃; at coloris nomine vacat. Operatio preterea gustus gustatio dicit̃, at saporis nomen nõ habet. 141. ¶Hæc cũ ita sint, atcꝫ vnus actus rei sensibilis sensitiuicꝫ sit, cꝫuis diuersas habeat ratiões sicuti diximꝰ, 141

neceſſe eſt ſimul corrumpanť, ſimulq; ſint ſalua, auditus ac ſonus, q hoc modo dicuntur & ſapor ítidē & guſtus. Cætera q; ſimíliter. At ea, quæ dícunť potētia nō hanc ípſam profecto neceſſario ſubeunt legē. 142. ¶Non recte ígiť príores naturales philoſophí ſentiebant, q quidē ſine víſu neq; album vllū neq; nigrū eſſe dicebant, neq; ítē nullū ſine guſtu ſaporē, nam partím recte, partím nō recte cenſebant. Et eḿ cū duplicíť ſenſus ſenſíbileq; dícať potētia atq; actu, ín his quidē ſcḍis fit ídipſum ſane, qḍ dictū eſt, in íllís autē prímis nō fit vt luce clarius extat. At illi de híſce ſimpliciter lo quæbanť, quæ ſimplicíť rō dicunť. 143. ¶Q; ſi vox quædā concentus eſt, vox autē & auditus tū vnū, tū nō vnū aut nō ídē ſunt, & ſi cōcentus eſt ratío, neceſſe eſt & auditū quidē eſſe rationē atq; ob id ípſum exupans qḍq; tam acutū q̄ graue corrūpít auditū atq; deuaſtat & ín ſaporíbus guſtū; & ín coloríbus víſum, id qḍ nimiŕ eſt ſplendidū & tenebroſum, & in odoríbus vehemens odor. Síue dulcís, ſiue amarus, q ſenſus ípſe quídā eſt ratío rata. Quocírca ſenſíbilíum ea q̄ ſíncere talía quæq; ſimplícia ſunt, vt acutū vel dulce, vel ſalſum cū reducunť ad rationē ſenſuí ſunt íocunda. Tunc eḿ ípſum delectare vídenť. Oḿíno aūt ípſum mixtū magís cōcentus eſt; q̄ acutū vel graue. Tactuí quoq; nō calídū ſane ſimplex ac frígidū. Sed íd qḍ eſt ad rationē redactū amicū eſt atq; íocundū. Eḿ uero ſenſns ípſe ratio quædā eſt vtí díximus, ſenſíbíliū autē ea, quæ exuperant aut dolorē afferūt ípſi aut tandē ípſum corrūpunt. 144. ¶Vnuſq; ſq; igiť ſenſus vt ſepe díximus ſenſíbílis eſt obiecti. Eſtq; in inſtrumen

to ſuo ea ratione, qua illud ſenſus eſt inſtrumentũ, & differẽtias ſenſibiles obiecti ſui diſcernit, vt albũ quidẽ & nigrũ viſus. Dulce aut & amarũ guſtus & cęteri ſimpliciter ſenſus. 145. ¶At em cũ albũ & dulce & ſingula ſenſibiliũ ad ſingu 145
la nimirũ aliqua cõparemus ac diſcernam⁹ & ſentiamus diſ
fere neceſſe eſt idipſum, pfecto fieri ſenſũ qppe cũ illa ſen-
ſibilia ſint. 146. ¶Quo patet carnẽ vltimũ inſtrumentũ ſen 146
ſu nõ eſſe, nam neceſſe eſt id, qđ diſcernit tangendo diſcer-
nere. Fieri igit non poteſt, vt ſepatis diſcernat dulce diuer-
ſum eſſe ab albo. Sed vni cuipiam ambo nota eſſe oportet
illo nanq; modo ſane pateret inter ſeſe illa differre, etiã ſi al
terũ ego, alterũ tu ſentires vnũ igitur dicat oportet. Diuer
ſa eſſe dulce ac albũ. Dicit igit idẽ. Quare vt dicit ſic & in-
telligit atq; ſentit, patet ergo fieri nõ poſſe, vt ſepatis ſedata
dijudicent. At hinc patet neq; fieri poſſe vt ſepato in tem-
pore diſcernant, nam vt idẽ aliud eſſe bonũ ac malũ dicit.
Sic qñ alterũ dicit aliud eſſe, tunc & alterũ etiã dicit, atq; di-
co qñ nõ p accidẽs, veluti nunc dico qppiã aliud eſſe, nõ tñ
dico illud nunc aliud eſſe. Sed hoc pacto nũc dicit, vt dicat,
& nunc illnd eſſe. Simul igit dicit. Quo fit vt inſepabile &
in inſepabili tpe ſepata diſcernat. 147. ¶At vero fieri non 147
poteſt vt ſimul idẽ ea ratiõe qua indiuiſibile eſt & in indiui
ſibili tpe motibus cõtrarijs moueat. At dulce quidẽ ſic mo
uet ſenſum ac intellectũ. Amarũ aũt cõtrario modo, & albũ
itidẽ diuerſo. Eſt igit qđ indiuiſibile quidẽ nũero, Sepatum
autẽ ratiõe, ptingit vt diuiſibile res ſentit diuiſas, partim vt
indiuiſibile, nam ratiõe quidẽ diuiſibile; loco autẽ atq; nu-

148 mero indiuisibile est. 148. ¶At id minime fieri potest idem
em potentia quidē est ipsa cōtraria, & diuisibile & indiuisi-
bile, actu aūt esse nō potest. Sed paciēdo diuisibile est, at fie
ri negt, vt simul sit albū & nigrū. Quare neq; formas ipsoꝝ
simul sensus ac intellectus. Si talia sint vt patiant suscipiēt.
149 149. ¶At em hoc pinde sese habet, atq; id qd quidā punctū
appellant. Quod quidē tum vnū est tū duo, quo pacto & di
uisibile est, quo igit indiuisibile est hoc vnū est, id qd discer
nit ac simul. Quo vo est indiuisibile, hoc nō vnū est bis em
eiusdē signi simul sit vsus. Quo ergo finis vsus sit vt duoꝝ,
hoc duo discernit, atq; est sepata vt sepatū. Quo vo est vnū
hoc vnius sit vsus & simul. Sed de principio quidē quo dici
mus animal sensitiuū esse sit hoc modo determinatū. 150.
150 ¶Cū aūt duabus priscī differentiis maximeq; diffiniant ani
mam. Motione inquā loco accomodata, & intelligendo &
discernēdo ac sentiendo, cōsiderandū est si qd intersit inter
intelligere ac sentire. Videt nanq; tam intelligere q̄ etiā sa
pere veluti qddā esse sentire, etem his vtriscq; rerū aliquas
ania discernit atq; cognoscit. Et veteres idē esse sapere sen
tireq; censent. Quemadmodū & empedocles dixit. At pns
hominū crescit sapientia semp, & alio rursus in loco. Hinc
varia his semp prudentia somnia mōstrat. Idē & Homerus
his carminib⁹ sensisse videt. Tales nanq; insunt mētes mor
talibus ipsis. Quales quottidie summi fert rector olympi.
151 151. ¶Etem omes hi putant ipsum itelligere corporis esse,
pinde atq; ipsum sentire, & sentire simili simile arbitrat & sapere, vt in supioribus diximus locis. Oportebat tn ipsos

de errore quoq; deceptioneue differere. Sunt em̃ hæc magis ꝓpria animaliũ, pluſq; id temporis eſt, quo in his anima verſat̃ vt patet. Iccirco neceſſe eſt aut vniuerſa, quæ vident̃ vt quidã inquiũt eſſe vera, aut diſſimilis rei tactũ errorẽ eſſe deceptionẽue. Quippe cũ id ſit cõtrariũ illi. Simili inquã cognoſcere ſimile. Videt̃ autẽ & deceptio & ſcientia cõtrariorum eſſe eadẽ. 152. ¶Non idẽ igit̃ eſſe ſentire ac ſapere 152
patet Illud em̃ oĩbus animalibus hoc valde paucis ineſt. At neq; intelligere idẽ eſt ac ſentire, intelligere inquã quo recte atq; nõ recte res ꝓcipi ſolent. Qd̃ nanq; recte ꝓcipit, id eſt prudentia & ſcientia atq; opinio vera. At qd̃ non recte; id eſt nimirũ his dictis cõtrariũ. Etem̃ ꝓprior; ſenſus ſemꝑ eſt verus & vniuerſis animalibus ineſt. At ſit vt falſo quoq; qs ratiocinet̃. Neq; cuiq̃ cõpetit cui nõ ineſt & ratio. 153.
¶Imaginatio nanq; diuerſa eſt a ſenſu menteq;. Atq; neq; 153
hęc ſit ſine ſenſu, neq; exiſtimatio ſine hac eſſe poteſt. Non idẽ autẽ eſſe imaginationẽ exiſtimationẽue patet, hic em̃ affectus in poteſtate ſine cõtroverſia collocat̃, licet nanq; cũ libet fingere quicqd volumus, atq; ante oculos ponere, pinde atq; ĩ faciunt, q̃ inartificioſe memorie cõparatis atq; diſpoſitis locis imagines fingentes, atq; ſimulachra collocant. At opinari in nobis eſt ſitum. Neceſſe eſt em̃ opinantẽ aut verã, aut falſam exiſtimationẽ habere. 154. ¶Preterea cum 154
opinamur aliqd malum eſſe, atq; terribile cõtinuo ꝓturbamur. Similiter & cũ opinamur qꝑpiam eſſe tale vt in illo ſit cõſitendũ. At cũ imaginamur talia, pinde afficimur atq; ſi in pictura eadẽ ſpectaremus ſunt autẽ & exiſtimatiõis ipſius

he differẽtię ſciẽtia, & opinio, & prudẽiia, & ea quę ſunt hiſce contraria. De differẽtia quoꝝ alius ſit ſermo magis ad id
155 ipſum accomodatus. 155. ¶ At vero cũ diuerſum ſit ſentire ac itelligere, & huiꝰ aliud imaginatio aliud exiſtimatio eſſe videtur. De imaginatiõe primo, deinde de altero dicamus oportet Siigit̃ imaginatio id eſt fantaſia ſit id quo viſum fantaſmaq; aliqd̃ in nobis dicimus fieri, & nõ aliud quicq;, qd̃ per tranſlationẽ hoc eodẽ nomine nũcupat̃ ipſa, pfecto vna quędã eſt potentiaꝝ eaꝝ aut habituũ, qbus diſcernimus & aut vere pcipimus, aut falſo. Tales aũt ſunt ſenſus, opinio-
156 ſcientia-intellectus. 156. ¶ At ipſam nõ eſſe ſenſum ex hiſce patere poteſt. Senſus em̃ vel eſt potẽtia vel opatio, vt viſus vel viſio. At q; nõnunq; neutrũ eſt iſtoꝝ, & tñ apparent aliqua, videmurq; videre, vt ea quę in ſomnis apparent. Deinde ſenſus quidẽ ſemp adeſt, imaginatio aũt nõ ſemp. Qd̃ ſi idẽ eſſet imaginatio ac opatio. Beſtiis imaginatio pfecto cũctis ineſſet. At nõ eſſe videt̃ vt api aut formice aut vermi. Preterea ille quidẽ vere ſunt ſemp, imaginatiões vero plures ſiũt vt patet falſe. Preterea cũ exacte circa ſenſibile operamur non dicimus hoc nobis hominẽ videri ac apparere. Sed potius cũ nõ clare ſentimus, qñ etiã fit vt ſit verus ſenſus & falſus. Atq; nobis qd̃ quidẽ paulo anten dicebamus
157 clauſis etiã oculis viſa vident̃, atq; apparẽt. 157. ¶ Atq; nec vllus habituũ eoꝝ erit, qui veri ſunt ſemp vt ſcientia vel intellectus. Eſt em̃ & falſa imaginatio nõ ſolum vera. Reſtat igitur vt perſcrutemur ſi ſit opinio. Atq; ſit idem opinio & vera & falſa. Verũ opinionẽ quidẽ ſequitur fides. Quippe

cum fieri nequeat, vt hisce quisq̃ nõ credat quoꝝ habet opinionem. Bestiarũ autẽ fides quidẽ nulli imaginatio vero cõ pluribus ineſt. Preterea fides omnẽ opinionem ſequit̃, perſuaſio fidẽ ratio pſuaſionẽ. At imaginatio quidẽ quibuſdã beluis ineſt, ratio aũt nullis. 158. ¶At vero patet nec opini- 158
onem eſſe. Cum ſenſu nec opinionẽ p̃ ſenſum, nec opinionis ſenſuſue cõinnctionẽ &p̃ ea quæ dicta ſunt, hac etiã ratione, patet em̃ ſi imaginatio ſit opinionis ſenſuſq̃ coniũctio, opinionẽ nõ cuiuſuis rei. Sed eius eſſe, cuius eſt etiã ſenſus Dico aũt imaginationẽ ſi ſit coniunctio ſenſus opinioniſue, cõiunctionẽ eſſe opinionis albi & ſenſus eiuſdẽ albi nõ em̃ erit ex opinione quidẽ boni ſenſu autẽ albi. Apparere igit̃ eſt opinari rem eam quã ſentit, & nõ p̃ accidens. 159. ¶At 159
apparent nunq̃ etiã falſa, de quibus ſimul veram apinionẽ habet. Sol em̃ pedalis quidẽ apparet, at pſuaſum eſt terra ipſum eſſe longe maiorẽ, fit igit̃ vt aut ſuã is opinionẽ quẽ habet veram abiſciat re modo eodẽ ſeſe habente, nõ oblitus, nec diſſuaſus, aut ſi adhuc illã habeat eadẽ ſit ſimul neceſſario falſa ſimul & vera. At conſtat opinionẽ tum euadere falſam cũ res mutata latet. 160. ¶Neq̃ igit̃ vnum eſt iſtorũ 160
imaginatio neq̃ ex his eſt coniunctũ. Verũ q̃m fieri poteſt vt aliud moueat̃ ab eo ipſo, quod motũ eſt. Imaginatio ✓o motio quædã eſſe videt̃ & non fieri ſine ſenſu. Sed ſentientibus & eoꝝ etiã eſſe quoꝝ eſt ſenſus, fit aũt vt motus oriat̃ a ſenſu iam actu. 161. ¶Quẽ quidẽ neceſſe eſt ipſi ſenſui ſi- 161
milẽ eſſe. Imaginatio motio hæc eſt, pfecto, q̃ neq̃ ſine ſenſu nimiq̃ eſſe, neq̃ cõpetere, nõ ſentientib⁹ põt, atq̃ multa

ꝑ ipſam id agere patiue poteſt, qđ ipſum habet. Et inſuꝑ, & verã & falſam eſſe, Atq; id ꝓpterea fit, ꝙ ſenſus quidẽ ꝓprí orũ eſt verus, aut raro admodũ ſuſcipit falſitatẽ. At eſt ſenſus eius etiã reí, cui ꝓpria ſenſibília accidũt vbi iam fit, vt ipſe ſit falſus. Nam non eſt falſus. Sí albũ díxerit eſſe. Sed ſi album hoc aut aliud eſſe. Eſt preterea comuniũ ſenſus, quæ quidẽ ꝓinde atq; ꝓpria íjs accidũt quę ſuut ꝑ accídens ſenſibília. Dico autẽ motũ & magnitudinẽ; quæ vt patet accidũt ſenſibílibus, circa quæ maxime error deceptíoq; fieri ſenſu poteſt. Motus igit̃ hiſce q̃ fit a tríplící tali ſenſu. Differentiã ob idípſum nímiq; habebit atq; prímus quidẽ cũ opatío ſenſus adeſt eſt verus. Cęteri vero falſi etiã eſſe poſſunt, & preſente, atq; abſente præſertim cum a ſenſu longe ſenſíbile díſtat. Sí igit̃ níhíl aliud præter ímaginationẽ habeat ea, quæ dicta ſunt. Sicq; idipſum qđ díximus ípſa imaginatío, motus ís eſt ꝓfecto q̃ fit a ſenſu iam opante. 162. ¶Cum autẽ víſus maxime ſit ſenſus hinc eſt ꝙ nomẽ imaginatío ab ípſo lumíne ſumpſit fantaſiaq; dicit̃, q̃a ſine lumíne víſío fierí nequít. At q̃a imaginatiões ímanent. Senſuſq; ſímiles ſunt, ídeo ꝑ ípſas anialía beſtię inquã atq; homíes multa agunt. Ille q̃a mentís ſunt vt patet expertes. Homínes q̃a mens ꝑturbatiõe nõnunq̃ verbo vel morbo vel ſomno ſubmergit̃ Sed de imaginatiõe q̃dẽ determiatũ ſit hactenus. Satís em q̃dnã ipſa ſit & cur ſit hiſce, q̃ íam dicta ſunt explícabímus.

162

ANTIQVA TRANSLATIO.

136 QVoníam autẽ ſentímus vídemus & audímus neceſſe eſt aut víſum ſentíre, quía vídet, aut altero,

Si autē a'tero, aut ipso, erit qa videt aut altero. Sed idē erit visus & subiecti coloris. Quare aut duo eiusdē erūt, aut idē eiusdē. Amplius autē & si & alter sit visus sensus, aut in infinitum, pcedet aut aliquis ipse suiipsius erit iudex, quare in principio faciendū est. 137. ¶Habet aūt dubitationē. Si em visu sentire videre est, videt autē color aut habēs hunc, si videbit aliqs qd' est videns, & colorē habebit primū videns. 137

138. ¶Manifestū igit qm non est vnū oīno visu sentire. Et nanq; cū nō videmus visu discernimus & tenebras & lumē, sed nō similit. Amplius autē & videns tanq; coloratū est, sentitiuū em susceptiuū est sensibilis sine materia vnūquodq;. Vnde & abeūtibus sensibilibus insunt sensus & fantasie q; bus sentiunt. Sensibilis autē actus & sensus idē est & vnus, esse autē ipsorū nō idē. Dico autē vt sonus scdm actū, & auditus scdm actū. Est em auditū habentia nō audire, & habēs sonū nō semp sonat. Cum aūt operet possibile audire, & sonet possibile sonare, tunc scdm actū audit' simul fit & scdm actū sonus. Quorū dicet vtiq; aliqnis hoc quidē auditionē esse, hoc vero sonationē. 138

139. ¶Si igit est motus & actio & passio in eo qd' agit, necesse est & sonū & auditū q scdm actum in eo qd' est scdm potentiā esse. Actiui em & motiui actus in patiente fit. Vnde nō necesse est mouens moueri. Sonatiui quidē igitur actus aut sonus sonatio est, auditiui aūt aut auditus auditio est. Duplicit em auditus & duplicit sonus. 139

140. ¶Eadē aūt ratio est & in alijs sensibus & sensibilibus. Sicut em actio & passio in patiente sed nō in agente, sic & sensibilis actus & sensituui in sensitiuo est. Sed in q; 140

busdam quidē & nominatū est, vt sonatio & auditio, in quibusdā aūt nō nominatū est sed alterū, vísio em̄ dicit̄ vísus actus, quę ✓o est coloris nō nominatū est, & gustatiui gustus
141 est, humoris autē nō nominatū est. 141. ¶Qm̄ aūt vnus quidem est actus sensibilis & sensitiui, esse autē alterum est, ne cesse simul corrūpí & saluarí sicut dictū est auditū & sonū & humorē igit̄ & gustū & alia símilit̄. Dicta autē scdm po-
142 tentia nō necesse est. 142. ¶Sed priores philosophi hoc nō bene dicebant nihil opinantes neq; albū neq; nigrū esse sine vísu, neq; humorē síne gustu. Sic quidē em̄ dicebant recte, sic autē nō recte. Dupliciter em̄ dicto sensu & sensibili his quidē scdm potentiā, illis vero scdm actū. De his quidē accidit qd̄ dictū est sed in alteris nō accidit, sed illi símplicit̄
143 dicebāt de dictis nō símplicit̄. 143. ¶Si aūt símphonia vox quędā est vox autē & auditus est sicut vnum & est sicut nō vnū aut idē, pportio aūt est símphonia; necesse est & auditū rationē quandā esse. Et, ppter id corrumpit vnūqdq; excellens acutū & graue auditū & in humoribus gustū, & in coloribus vísum fortiter fulgidū & opacū, & in olfactu fortis odor & dulcis & amarus, tanq̄ ratio quędā sit sensus. Vnde & delectabília quidē sunt dum dicunt̄ síncera & mixta entia ad rationē, vt acutū aut dulce aut sallitū, delectabília em̄ tunc oīno autē magis q; mixtū est símphonía q; acutū & graue. Tactus aūt calefactibile & frigorabile, sed sensus ra-
144 tio est. Excellētia aūt cōtrístant aut corrūpunt. 144. ¶Vnusquisq; quidē igit̄ sensus subiecti sensibilis est q est in sensitiuo inquātū sensitiuū, & díscernit subiecti seusibilis differētias,

vt albū qdē & nigrū visus, dulce ꝙ̄o & amarꝝ gustus. Simili
aūt se habet hoc & in alijs. 145. ¶Qm̄ aūt & albū & dulce & 145
vnūqdꝙ sensibiliū advnūqdꝙ discernim⁹ qddā & sentim⁹ qa
differūt, necesse est igit̄ sensu, sensibilia em̄ sūt. 146 ¶Quare 146
& manifestū qm̄ caro nō est vltimū sensitiuū. Necesse em̄ es
set tangēs ipsum discernēs discernere. Neqꝝ vticꝙ sepatis cō
tingit discernere ꝙ alterꝝ sit dulce ab albo, sed optet aliquo
vno vtraꝝ manifesta esse. Sic em̄ & hoc quidē ego, illud aūt
tu sentis, manifestū vticꝙerit qm̄ altera ab inuicē sunt. Opor
tet aūt vnū dicere qm̄ alterū, alterꝝ em̄ dulce ab albo. Dicit
ergo idē, q̄re sicut dicit, sic & intelligit & sentit. Q̄ quidē igit̄
nō possibile sepatis iudicare separata palā. Qd' aūt neqꝝ in
sepato tpe hinc. Sicut em̄ idē dicit ꝙ alterū bonū & malū, sic
& qñ alterꝝ dicit, qm̄ alterū tūc & alterū, nō scd̄m accidēs ip
sum qñ. Dico aūt puta nūc dico qm̄ alterū nō tñ qm̄ nūc al
terū, sed sic dicit & nūc & qm̄ nūc. Simul ergo. Quare inse
pabile & in insepabili tpe. 147. ¶At ꝙ̄o ipossibile est simul 147
scd̄m cōtrarios motus moueri idē aut in diuisibile & indiui
sibili tpe. Si em̄ dulce sit, mouet sensum aut itellectū, amarū
aūt cōtrarie, & albū alit̄. Ergo simul qdē & nūero indiuisibi
le & insepabile ꝙ iudicat, scd̄m esse aūt sepatū. Est igit̄ quo-
dāmō ꝙ diuisibile diuisa sentit, est aūt qd' indiuisibile, scd̄m
esse quidē enim diuisibile, loco aūt & nūero indiuisibile.
148. ¶Aut nō possibile, potentia quidē em̄ idē & indiuisibi 148
le contraria, scd̄m esse autē non, sed in operari diuisibile &
impossibile est, & albū & nigrū esse simul. Quare neqꝝ spe
cies pati ipsorum si hmōi est sensus & intelligentia.

149 149. ¶Sed sicut qđ vocant quidã punctũ aut vnũ aut duo, sic & indiuisibile. Scđm ꝙ quidẽ igit̃ indiuisibile vnũ discernens est & simul, scđm vero ꝙ indiuisibile, bis vtitur eodẽ signo simul. Inquãtũ qdẽ igit̃ ꝙ duobus vtit̃ tertio, duo indicat & sepata sunt vt in sepato. inquantũ ỹo vnum, vno & simul. De principio quidẽ igit̃ scđm ꝙ dicimus posse sentire

150 animal determinatũ sit hoc modo. 150. ¶Quoniã autẽ duabus differẽtiis diffiniunt maxime animã, motu qđ scđm locum & in eo qđ est intelligere & sentire. videt̃ aũt & intelligere & sape tanꝙ quoddã sentire esse, in vtrisꝙ em̃ his anima iudicat aliqd & cognoscit eoꝝ quæ sunt. Et antiq sapere & sentire idẽ esse aiũt, sicut Empedocles dixit ad presens voluntas aget̃ & in hominibus & in alijs, vnde eis semp sapere altera prestat. Idẽ autẽ his vult & id qđ est Homeri, Talis em̃ intellectus est in terrenis hominibus. Qualem ducit

151 in diem pater virorũꝙ deorũꝙ. 151. ¶Omnes em̃ hi intelligere corporeũ sicut sentire opinant̃, & sentire & sapere simile simili, sicut scđm principia ratiõibus determiamus. Et tamẽ oportuit simul ipsos de deceptiõe dicere, magis ꝓprium em̃ est animalibus, & plurimũ tempus in hoc pficit anima. Vnde necesse aut vt quidã dicũt omia quę videnť esse vera, aut dissimilis tactũ deceptionẽ esse, hoc em̃ contrariũ ei qđ simile simili cognoscere. Videt̃ aũt & deceptio & sci-

152 entia contrariorũ eadẽ esse. 152. ¶Q̃ quidẽ igit̃ nõ idẽ sit sapere & sentire manifestũ est, hoc quidẽ em̃ in omibus est, illud aũt in paucis animaliũ est. Sed neꝙ intelligere in quo est & recte & nõ recte; recte quidẽ prudentia & scientia aut

aut opinio vera; nō recte aūt cōtraria horū. Neq; hoc est idē cū ipso sentire. Sensus quidē em̄ ,prioꝝ semp verus est, & oīmbus ineſt anialiᵇ. Intelligere aūt cōtingit & falso, & nulli ineſt cui nō & ratio. 153. ¶Fantasía em̄ alterū est & a sen- 153
su & ab intellectu, & hoc nō fit sine sensu & sine hac non est opinio. Q; aūt nō est ea dē fantasía & opinio manifestū, hæc quidē em̄ passio in nobis est cū volumus, pre oculis em̄ facere sicut in recordatiuis positi & idolū sunt faciētes. Opinari aūt nō in nobis est, necesse em̄ falsum aut verū dicere.
154. ¶Amplius aūt cū opinamur difficile aliqd aut terribile 154
statim cōpatimur, similiť aūt est & si cōsidendū. Scdm fantasiam aūt similiť nos habemus, sicut si essemus cōsiderantes in pictura difficilia & cōsidentia. Sunt aūt & ipsius acceptionis differētie sciētia-opinio & prudētia, & cōtraria horū de quoꝝ differētia altera sit ratio. 155. ¶De eo aūt qđ est intel- 155
ligere qm̄ alterū est ab eo qđ est sentire. Huiᵘ aūt aliud fantasía esse videť aliud opinio. De fantasía determinantes sic & de altero dicendū est. Si igitur fantasia est scdm quā fantasma aliqđ nobis fieri dicimus, & si non aliqd scdm metaphoram dicimus vna quædā potētia est harū aut habitus- scdm quā discernimᵘ aut verū aut falsum dicimus. hmōi autem sunt sensus opinio scientia-& intellectus. 156. ¶Q; q- 156
dem igiť non sit sensus-manifestū ex his est. Sensus quidē em̄ aut potentia aut actus est, vt visus & visio. Fantasiať aūt aliqd & nullo horū existente-vt quę in somnis. Postea scdm potentiam sensus qusdē semp adest viuentibus & nō orbatis, fantasia autē nō. Si vero ei qđ actu idē, oīmbus vti cōtin

geret bestiis fantasiam inesse, videt autē nō bestiis vt formi-
cę aut api aut vermi. Postea hi quidē verī semp, fantasię autē
plures falsę. Amplius autē non dicimus cū opemur certe cir
ca sensibile qm̄ videt hoc nobis homo sed magis cū nō ma-
nifeste sentimus tunc & aut verus aut falsus. Et qđ quidē di
157 ximus apparent & dormiētibus visiones. 157. ¶At vero
neq; semp vera dicentiū neq; vna erit vt scientia aut intelle
ctus. Est em̄ fantasia & vera & falsa. Relinquit igit̄ videre
si opinio sit. Fit em̄ & opinio & vera & falsa. Sed opinioni q
dem inheret fides. Non em̄ cōtingit opinantē de qbus non
videtur credere. Bestiarū autē nulli inest fides, fantasia autē
multis. Amplius si omnē opinionē cōsequat̄ fides, fidē autē
suasum esse, suasionē autē ratio. Bestiaq; autē quibusdā fan-
158 tasia inest, ratio vero nō. 158. ¶Manifestum igit̄ qm̄ neq; opi
nio cum sensu, neq; p sensum neq; complexio opinionis &
sensus erit fantasia. Propter hoc & manifestū q nō alia quę
dam est opinio, sed illa quæ quidē cuius est & sensus. Dico
autē ex albi opinione & sensu copulatio fantasia est. Nō em̄
ex opinione quidē albi est, ex sensu boni. Apparere igit̄ est
159 opinari, qđ qnidē sentit̄ nō scđm accidens. 159. ¶Apparet̄
autē & falsa, de qbus simul acceptionē veram habent. Et vi-
detur sol vnius pedis, sed creditus est maior esse habitatio-
ne. Accidit igit̄ aut abijcere suiipsius verā opinionē quā ha
bebat saluatā salua re non oblitū neq; de credente aut si ad
huc habet eandē necesse verā & falsam. Sed falsa facta est
cum lateat transcendēs res, nō ergo vnū aliqđ horū est, neq;
160 ex his fantasia. 160. ¶Sed qm̄ accidit moto hoc moueri al

terũ ab hoc. Fantasia aũt motus videt esse, & nõ sine sensu fieri, sed in his quę sentiũt, & quorũ sensus est. Est aũt motũ fieri ab actu sensus. 161. ¶Et hũc simílẽ necesse est esse sen 161
sui, erit vtiq; fantasia ipsa motus non sine sensu cõtingens. Neq; nõ sentientibus ineſſe, & multa est scdm ipsam facere & pati habẽs & esse verã & falsam. Hoc autẽ accidit, ppter hoc q; sensus, ppriorũ quidẽ est verus, aut q̃pauciſſimũ hũs falsum. Scdo aũt accidere hoc & hoc iam cõtingit mentiri. Qd' quidẽ em̃ albũ nõ mentit, si aũt hoc albũ aut aliud mentitur. Tertio aũt cõmuniũ & conseq̃ntiũ accidentia qbus in sunt, ppria. Dico aũt vt motus & magnitudo accidũt sensibilibus circa quæ est maxime iam decipi, scdm sensum motus aũt ab actu factus differt a sensu q ab his tribus sensib⁹. Et primus quidẽ pñtis sensus verus alij aũt pñtis & absentis erũt vtiq; falsi, & maxime cũ procul sit sensibile. Siqdẽ igit nihil aliud habet q̃ dicta sunt nisi fantasia, hoc aũt est qd' dictum est. Fantasia vtiq; erit motus a sensu scdm actũ factus. 162. ¶Qm̃ aũt visus maxie sensus est, & nomẽ a lumine ac 162
cipit, qm̃ sine lumine nõ est videre, & qm̃ manẽt, & similes sunt sensibus, multa scdm ipsos opant aialia, alia quidẽ qa nõ hñt intellectũ vt bestię, vlia ẏo ex velamẽto intellectus aliqñ passione aut egritudine aut somno vt hoies. De fantasia quidẽ igit q est & ppter qd est dictũ sit intantũ.

¶Liber tertius de anima habet duos tractatus. Primus cõtinet quatuor capitula. In primo ostendit differentiam intellectus a sensu.

1 
E animę aũt ea parte qua cognoscit atq; sapit, siue sit sepabilis siue non sepabilis magnitudine, sed ratione. Considerandũ deinceps est quã differentiã habent quoq; pacto tandẽ sit intelligere
2 z. ¶Si igitur ipsum intelligere sit vt sentire, aut pati q̃ddam erit
3 ab ipso intelligibili, aut aliqd aliud tale. 3. ¶Vacare igit̃ ipsa passione, sed forma susceptiuam esse oportet & potentia talem. Sed nõ illã esse, & similitudinẽ subire cũ sensu, vt quẽadmodũ sese habet ad sensibilia sensus. Sic sese habet
4 ad intnlligibilia intellectus. 4. ¶Quare necesse est ipsum cũ vniuersa intelligat non mixtũ esse. Sicut Anaxa: dixit, vt superet atq; vincat; id est vt cognoscat atq; precipiat. Alienum nãq; cum apparet iuxta ꝓhibet atq; seiũgit. 5. ¶Quo
5 sit vt neq; vlla sit ipsius natura, nisi ea solũ qua possibilis est, is igitur q̃ intellectus aniæ nuncupat̃. Dico aũt nũc eũ quo ratiotinat̃ ania & existimat, nihil est actu prorsus eor̃, quæ
6 sunt antea q̃ intelligat ipse. 6. ¶Quocirca neq; cũ corpore mixtũ ipsum esse consentaneũ est ratiõi, qualis em̃ quidã' fieret calidus aut frigidus & instrumẽtum aliqd' ipsius esset ꝓfecto, sicut est sensus, nũc aũt ipsius nullũ, ꝓrsus est instrumentũ. Atq; bene rectęq; censent, q formaꝝ locũ aniam inquiũt esse. Attamẽ neq; tota est locus, sed intellectiua neq;
7 est actu, sed potentia forme. 7. ¶At q passionis vacuitatẽ nõ similem esse seusitiui atq; intellectiui patet in sensuũ in

ſtrumẽtis atq; in ipſo ſenſu. Senſus em̃ ex vehemente ſenſi
bili ſentire nõ poteſt. Auditus aũt nanq; nõ audit ſonũ poſt
magnos ſonos & viſus nõ videt, neq; odoratus non olfacit
poſt vehemẽtes colores atq; odores. At intellectus aliquo
valde intelligibili intellecto, non minus ſane, ſed magis per
cipit intelligitq; inferiora, ſenſitiuũ em̃ nõ eſt ſine corpore,
at intellectus ab eodẽ eſt ſepabilis. 8. ¶Factus aũt vnũq; dq; 8
pinde atq; is q dicit actu ſciens, qd' quidẽ dum accidit cũ ip
ſe per ſeipſum opari poteſt, eſt quidẽ & tũc q̃dãmõ poten
tia. Sed nõ perinde vt erat antea q̃ didiciſſet vel inueniſſet,
atq; tũc ſeipſum etiã intelligere poteſt. 9. ¶Cum aũt aliud 9
ſit magnitudo, aliud magnitudinis eſſe, & aliud aqua, aliud
aquæ eſſe, & in alijs itidẽ multis, nõ enim vniuerſis hic mo
dus accomodat. Sed ſuut in q̃bus hæc ipſa ſunt eadẽ nõ di
uerſa, aut alia ſane, aut parte quidẽ eadẽ. Sed aliter ſeſe ha
bente carnem & eſſe carnis diſcernit. Caro nãq; nõ eſt ſine
materia. Sed pinde atq; ſimũ, hoc eſt in hoc. 10. ¶Senſitiua 10
igitur parte calidũ diſcernit & frigidũ, quoꝝ quædã eſt ra
tio caro, alia ꝟo eſſe carnis diſcernit aut ſepabili, aut ſeſe ha
bente ad ſeipſam, pinde atq; ſeſe habet cũ extenſa fuerit li
nea flexa. 11. ¶Rurſus in his & quę in abſtractiõe cõſiſtũt, 11
eadẽ eſſe vident, rectum em̃ ſe habet vt ſimũ, eſt em̃ ipſum
cũ cõtinuo ſemp. Q; ſi quiddítas ſit diuerſa aliud profecto
eſſe recti, aliud eſt ipſum rectũ vt ibi. Sit em̃ qualitas. Qua
re ſit vt hæc etiã alia vel alio modo ſeſe habẽte parte diſcer
nat. Oẽmino igitur vt res ſepabiles ſunt a materia, ſic ſeſe ha
bente & ea quæ ſunt circa intellectũ ipſum. 12. ¶Dubita- 12

hīt aūt nō iniuria qſpiā quonā modo intelliget intellectus, ſi ipſe quidē ſimplex ſit ac paſſionis expers, nihilq; habeat cū vllare prorſus cōmune ſic Anaxagoras aſſerit intellige re aūt pati q̄dā ſit vt diximus. Quo nanq; qppiā eſt vtriſq; cōmune, hoc nimirum alterū agere alterū pati videt. 13.

13 ¶Præterea ambiget qſpiā, ſi ipſe etiā intelligibilis ſit. Nam
& aut cæteris rebus inerit intellectus, niſi alia ratiōe ſit intelli-
gibilis ipſe. Intelligibile autē vnū q̄dā eſt ſpecie, aut aliqd
ipſe mixtū habebit, qd ipſum intelligibilē pinde atq; cætera
facit. 14. ¶At eīm ipſum pati diuiſum eſt prius vna quadā
14 & ratione cōmuni. Atq; intellectus potentia quidē eſt quodā
& modo intelligibilia ipſa, actu vero nihil eſt eor; antea q̄ in-
telligat ipſe oportet aūt in ipſo nihil eſſe pinde atq; in tabu-
la nihil eſt actu ſcripta anteaq̄ in ipſa ſcribat, hoc eīm in ipſo
15 fit atq; accidit intellectu. 15. ¶Eſt etiā intelligibilis & ipſe; vt
& intelligibilia cuncta; nam in hiſce quidē quæ ſine materia
ſunt intelligēs & id qđ intelligit idē eſt, etēm idē eſt cōtem-
16 platiua ſcientia, & id qđ ita ſub ſciētiam cadit. 16. ¶Sed cur
& nō ſemp intelligit cōſideranda eſt cauſa. In his autē quę ma
teriam habent vnūqđq; intelligibiliū potētia eſt. Quare il-
lis quidē nō inerit intellectus, nam intellectus taliū potentia
ſine materia eſt, ipſe autē intelligibilis ratione ſubibit.

ANTIQVA TRANSLATIO.

1 E parte aūt animæ qua cognoſcit ania & ſa
& pit, ſiue ſepabili exiſtente, ſiue nō ſepabili
& ſcdm magnitudinē, ſed ſcdm rationē, conſi
derandū quā habet differentiā & quomo-

do quidē sit ipsum intelligere. 2. ¶Si igit̄ est intelligere si- 2
cut sentire aut pati aliqd vtiq; erit ab intelligibili aut aliqd
hmōi alterū. 3. ¶Impassibilē ergo oportet esse, susceptiuū 3
aūt speciei & potētia hmōi sed nō actu. Et similit̄ se habere
sicut sensitiuū ad sensibilia, sic intellectiuū ad intelligibilia.
4. ¶Necesse est itaq; qm̄ oīa intelligit imixtū esse sicut di 4
cit Anaxagoras vt impet, hoc aūt est vt cognoscat despectū
intus apparēs em̄, phibebit extraneū & obstruet. 5. ¶Qua 5
re neq; ipsius est esse naturā neq; vnā, sed aut hoc q; possibi
lis sit vocatus itaq; animæ intellectus. Dico aūt intellectum
quo opinat̄ & iutelligit ania, nihil est actu eor; quæ sunt an
teintelligere. 6. ¶Vnde neq; miscerī est rationabile ipsum 6
corpori. Qualis enim aliqs vtiq; fiet aut calefactus aut frigi
dus, si organū aliqd erit sicut sensitiuo nūc aūt nullū est. Et
bene iam dicentes sunt animā esse locū specierū, nisi q; non
tota sed intellectiua neq; actu sed potētia species. 7. ¶Quo 7
niam aūt nō similis sit impassibilitas sensitiui & iutellectiui,
manifestū est ex organis & sensu. Sensus em̄ nō pōt sentire
ex valde sensibili, vt sonū ex magnis sonis, neq; ex fortibus
odoribus & coloribus, neq; videre neq; odorare. Sed intel-
lectus cū intelligat aliqd valde intelligibile nō minus intel
ligit infinita sed & magis. Sensitiuū quidē em̄ nō sine corpo
re est, hic aūt sepatus est. 8. ¶Cū aūt sic singula fiat, vt sciēs 8
dicit̄ q; scdm actū, hoc aūt cōfestim accidit cū possit opari p
seipsum. Est quidē igit̄ & tūc potētia q̄ddāmō, nō tn̄ similit̄
añ addiscere aut inuenire, & ipse aūt seipsum tūc pōt intelli
gere. 9. ¶Qm̄ aūt aliud est magnitudo & magnitudinis esse 9

& aqua & aquæ esse & sic in multis alijs, nō aūt in oīibus.
In quibusdā em̄ idem est esse carnis aut carnē aut alio ergo,
aut aliter habente discernit. Caro em̄ nō sine materia, sed si
10 cut simū, hoc in hoc. 10. ¶Sensitiuo quidē igit̄ calidū & fri
gidum iudicat & quor̄ ratio quędā caro, alio aūt & sepato,
aut sicut circūflexa se habet ad seipsam cū extensa sit, carni
11 esse discernit. 11. ¶Iterū autē in his quæ abstractione sunt
rectum sicut simū, cū cōtinuo em̄ est. Qđ autē qd erat esse,
si est & altcrū recto esse & recto alio. Sit em̄ dualitas altero
itaq; aut aliter habente se iudicat. Oīmino ergo sicut sepabi
12 les res a materia, sic & quæ circa intellectū sunt. 12. ¶Du-
bitabit autē vtiq; aliqs si intellectus simplex est & impassi-
bilis, & nulli nihil habet cōne sicut dicit Anaxagoras. quo-
modo intelliget si intelligere pati est. Inquantū enim aliqđ
13 cōe vtriscq; est, hoc qdē agere, illud ꝯo pati videt. 13. ¶Am
plius aūt si intelligibilis & ipse, aut em̄ alijs inerit itellectus,
si nō scđm aliud ipse intelligibilis est, vnū autē aliqd intelli-
gibile. Si autē sit mixtū aliqd habebit qđ facit intelligibile
14 ipsum sicut anima. 14. ¶Aut pati scđm cōmune aliq̄d diui
sum est prius, quoniam potentia qnodāmodo est iutelligi-
bilia intellectus, sed actu nihil anteq̄ intelligat, oportet au
tem sic sicut in tabula nihil est scriptū actu, qđ quidē accidit
15 in intellectu. 15. ¶Et ipse aūtq; intelligibilis est sicut intelligi
bilia. In his em̄ quę sunt sine materia idem est intellectus &
qđ intelligit̄ sciētia nanq; speculatiua & sic scibile idem est,
16 nō antē semp intelligendi causa cōsiderata. 16. ¶In haben
tibus autē materiā potentia vnūq̄dq; intelligibiliū est, qua-

re quidē illis nō inerit intellectus, sine materia em̄ potentia est intellectus taliū, illud aūt intelligibile erit. ¶Noua

¶Capitulū scdm in quo phūs declarat naturā intellectus agentis & possibilis.

CVm aūt in oīm natura sint quædā, quor̄ alterū qdē vnicuic̄ generi materies est, qd̄ id esse patet qd̄ est potētia illa cūcta, alterū v̄o causa est, & efficiens; oīa nimirū efficiendo atc̄ agēdo talē subiēs rationē qualē ars cōditionē ad materiam subit. Necesse est & in ania differētias has easdē inesse. 17

18. ¶Atc̄ quidā est itellectus talis vt oīa fiat, qdā talis vt oīa agat nec̄ efficiat, q qdē vt habit⁹ est quidā & p inde ac lumē. Nam & lumē colores, q̄ sunt potētia actu colores quodāmō facit. 18

19. ¶Et is intellectus sep̄abilis est, & nō mixtus, passionec̄ vacat, cuius sit subiecta actus. Semp em̄ id qd̄ efficit atc̄ agit prestabil⁹ est eo, qd̄ patit̄, & ipsum priucipiū oīno materia. Sciētia aūt ea, quæ est actu, est idē qd̄ res. 19

20. ¶Ea v̄o q̄ est potētia in vno prior est tp̄e. Absolute aūt nec̄ tp̄e, sed nō nūc quidē intelligit, nunc aūt nō intelligit. Sep̄atus vero id est solum qd̄ est atc̄ id solū est im mortale ꝑpetuūc̄. Non aūt recordamur. Quia hoc qdē expers est passiōis, itellectus v̄o passiuus extinguit̄ & sine hoc nihil intelligit. 20

21. ¶Indiuisibiliū igit̄ intellectio in hisce cousistit circa quæ falsitas nō est. At in qbus & falsitas iam & veritas ineſt in hisce cōpositio quædā iā est cōceptiuū intellectus. Quasi ipsi sint vnū. Atc̄ vt Empedo: dixit. Multor̄ certe capita admirabile dictu, Ceruicibus sine sunt exorta in lu 21

minis aura. Illa tñ dulcis post hoc cõcordia iũgit. Sic & hæc
sepata cõponi solent vt in incõmensurabile & diametr. zz.
22 ¶Q; si eor; esset, q̃ fuerũt vel erũt sit cõpositio, & tp̃us insup̃
intelligit, atq; addit, falsitas em̃ in cõpositiõe semp consistit
nam si albũ nõ albũ esse dicat, ipsum tũ non albũ cõponit, li-
cet autẽ diuisionẽ etiã oĩa dicere, attñ falsitas aut veritas
nõ solũ cõsistit in hoc cleon est albus. Sed in his etiã cleon e
rat vel erit albus. Id ỹo; qđ singulos dictos cõceptus cõpo-
23 nit vnũq; facit, ipse est intellectus. zȝ. ¶Cum aũt duplicit in
diuisibile dicat, aut potẽtia; aut actu nihil, phibet intellectũ,
cũ longitudinẽ intelligit, indiuisibile intelligere, & in indiui
sibile tpe, est em̃ indiuisibilis actu, & tp̃us p̃inde, atq; longitu
do diuisibile ac indiuisibile est, nõ igit dici põt, qd in vtroq;
tp̃is dimidio intelligebat, nõ est em̃ si nõ diuisio fiat, nisi po-
tentia. At cũ vtrũq; seorsum intelligit, diuidit simul & tp̃us,
atq; tunc vt longitudines illa intelligit. Q; si longitudinẽ vt
ex verisq; cõstantẽ intelligat, in eo quoq; tp̃e nimir; ipsa in-
telligit, qđ ex vtrisq; pari modo tp̃ibus cõstat atq; cõponit.
24 z4. ¶Q; ỹo nõ quãtitate, sed forma est indiuisibile id indi-
uisibile tp̃e & anię indiuisibili p̃cipit atq; intelligit p̃ accidẽs
aũt, & nõ hoc sane, quo illa diuisibilia sunt, id quo intelligit
& tp̃us, in quo intelligit. Sed hoc quo indiuisibilia sunt, inest
em̃ & in his indiuisibile q̃ddam, at fortasse nõ sepabile, qđ
quidẽ vnũ tam tempus ipsum q̃ ipsã longitudinẽ facit, atq;
id in oĩ sane cõtinuo & tp̃e & longitudine similiter inest.
25 zȝ. ¶Punctũ aũt oĩsq; diuisio, & id qđ est sic indiuisibile
p̃inde atq; priuatio cognoscit manifestũq; euadit. Similis

esse videt, & in alijs ratio. Hoc enim mo malu cognoscit, atq; etiam nigrum cotrario nacq; quodamo cognoscit. Id aut qd cognoscit potentia nimirum esse, & in ipso potentia inesse oportet. Q; si causarum alicui nullu sit omino cotrariu, illa seipsa, perfecto cognoscit, & est actus & etia sepabilis. 26. ¶Est aut dictio qdem qppia de quopia, quem admodu affirmatio. Atq; omnis est vera vel falsa. At intellectus no omis. Sed q est ipsius qd est ad formam accomodati est verus, & no qppia de quopiam dicit. Sed vt visio, ppria ipsius est vera. Si vo album hominem esse dicat, no semp est vera. Sic sese habet ea, quæ sine materia sunt. 27. ¶Scietia aut ea, que est actu, est idem qd res, ea vo quæ est potentia, in vno prior est tempore. Simplicit aut neq; tpe. Sunt enim vniuersa que fiunt, ex eo, qd actu est. 26 27

ANTIQVA TRANSLATIO

OVonia aut sicut in omi natura est aliqd, hoc quidem materia vnicuiq; generi, hoc aut est potentia omia illa; alterum aut causa & factiuum q in faciendo omia, vt ars ad materiam substinuit, necesse est & in anima has esse differetias. 18. ¶Et est intellectus hic quidem talis in omia fieri, ille vo in omia facere sicut habitus quidem & sicut lumen, quoda enim mo & lume facit potetia exntes colores actu colores. 19. ¶Et hic intellectus sepabilis & impassibilis & immixtus substatia actu ens. Semp enim honorabilius est agens patiente, & principiu materia. Idem aut est scdm actum scientia rei. 20. ¶Quæ vero scdm potentiam tempore prior in vno est, omino aut neq; tempe, sed no aliqn quidem intelligit 17 18 19 20

alíqñ aũt nõ íntellígit. Sepatus autẽ eſt ſolũ in hoc qđ vere eſt, & hoc ſolũ ímortale & ꝑpetuũ. Nõ remíníſcímur aũt ꝙa hoc quídẽ ímpaſſíbíle, paſſíuus ỽo íntellectus corruptíbí-
21 lis, & ſíne hoc níhíl íncellígít anía. 21. ¶Indíuíſíbílíũ quídẽ ígíť íntelligentía in his eſt, círca quæ nõ eſt falſum. In ꝙbus autẽ & falſum íam & verũ eſt, cõpoſítío quædã íam íntellectíuũ eſt ſícut eoꝝ quędvnũ fiũt. Sícut Empedocles díxit. Vere multoꝝ quídẽ capíta ſíne ceruíce germínauerũt, poſtea cõpoſíta ſunt cõcordía. Sic & hæc ſepata cõpoſíta ſunt, vt aſíuuetron & díametros, & vt ſímetron & díametron. 22.
22 ¶Sí aũt factorũ & futurorũ tꝑus & íntellígens & cõponẽs, falſum eñ ín cõpoſítíõe ſemꝑ eſt, & nãꝙ ſí albũ nõ albo, aut ſí nõ albũ albo cõponít cõtíngít aũt & díuídentẽ dícere omnía. Sic etgo eſt nõ ſolum falſum aut verꝝ ꝙ albus cleon eſt, ſed & ꝙ erat, aut erít, vnũ aũt facíẽs hoc íntellectus eſt vnũ-
23 qđꝙ. 23 ¶Indíuíſíbíle autẽ qñ duplícíť potẽtía aut actu eſt, níhíl, phíbet íntellígere índíuíſíbíle cũ longitudínẽ ítelligat Indíuíſíbílís eñ actualíter eſt, & in tꝑe índíuíſíbílí. Símíliter eñ tꝑus díuíſíbíle & índíuíſíbíle longitudínẽ, nõ eñ eſt dícere alíqd ín medío íntelligere vtrũꝙ, nõ eñ eſt níſí díuídať ſed aut potẽtía ſeorſum aut vtrũꝙ íntellígens dímídioꝝ, díuídít & tẽpus ſímul tũc aut in longitudíne. Sí ỽo eſt ſícut ex
24 vtríſꝙ & ín tꝑe eſt qđ in vtríſꝙ. 24. ¶Q aũt nõ ſcđm quantítatẽ índíuíſíbíle eſt ſed ſpecíe, íntellígít & índíuíſíbílí aníæ & índíuíſíbíle tꝑe, ſcđm accídẽs aũt & nõ ínquantũ ílla díuíſíbílía, qđ intellígít & ín quo tꝑe, ſed ínquantũ índíuíſíbílía. Ineſt aũt vtíꝙ hís alíqd índíuíſíbíle ſed forte nõ ſepabile qđ

facit tempus vnũ & longitudinẽ,& hoc ſimiliť in oḿi eſt & cõtinuo & tpe &longitudine. 25. ¶Punctũ aũt & oḿis diui 25
ſio & ſic indiuiſibile monſtrať ſicut priuatio,& ſimilis ratio in aliįs eſt,vt quo mõ malũ cognoſcit aut nigrũ cõtrario eḿ aliquo mõ cognoſcit. Oportet aũt potẽtia eſſe cognoſcens & eſſe in ipſo,ſi ꝓo alicui nõ ineſt cõtrariũ ipſum cognoſcit ſeipſum,& actu eſt & ſepabile. 26. ¶Eſt aũt dictio quidẽ ali 26
qd de alio ſicut affirmatio vera eſt aut falſa oḿis, intellectꝰ aũt nõ oḿis,ſed q eſt ipſius qd eſt ſcdum hoc qdꝰ aliqd erat eſſe verus eſt,& nõ aliq de aliquo,ſed ſicut videre ꝓpriį verum eſt,ſi aũt homo albũ aut nõ,nõ verũ ſemp,ſic aũt ſe habent quæcũq; ſine materia ſunt. ¶Idẽ aũt eſt ſcdm actũ ſcíẽ- 27
tia rei,quę ꝓo ſcdm potentiã tpe prior eſt in vno,oḿino aũt neq; tpe. Fiunt eḿ ex actu ente oḿia quæ fiũt ¶Noua
¶Capttulũ tertiũ in quo oſtendit modũ qua intellectus intelligit aſſignãdo decẽ ſenſus & itellectus cõuenientias.

SEnſibile aũt ad actum ex potentia ſenſitiuũ ip 28
ſum deducere actuq; videť efficere. Non eḿ patiť ac alterať. Quapter alia quædã eſt hæc ſpecies motus. Nam motus actus eſt impfecti, at actus ſimpliciť q qdẽ eſt rei pfecte, alius eſt oḿino diuerſuſq; ab illo. Sentire igiť ipſi dicere ſolũ ac intelligere ſimile eſt. Dũ aũt ſenſus iocundũ aut moleſtũ diſcernit quaſi affirmauerit aut negauerit. Tum pſequiť aut fugit. 29. ¶Atq; de 29
lectari aut dolere, eſt opari ipſa mediãte ſenſus ad bonum aut ad malũ vt talia ſunt;& fuga & appetitus,q eſt actu hoc ſunt. Et nõ alind eſt appetitiuũ, aliud fugitiuũ, nec alia ſunt

ista a sensitiuo, q̃q̃ ipsoꝝ ratio nõ est eadẽ sed diuersa. 30.

30 ¶Aniæ aũt quæ est principiũ est ratiocinandi ipsa fantasmata pinde atq; sensibilia sensui ipsi subijcitur, atq; cũ bonũ aut malũ esse dicit affirmando, aut negando tum fugit aut pse-
tur. Quapropter ipsa ania sine fantasmate nunq̃ intelligit.

31 31. ¶Fit aũt & hic pinde vt ibi, nam aer quidẽ pupillã talem efficit, ipsa aũt aliud & auditus simsli mõ, ipsum ỽo vltimũ vnũ quidẽ est, & medietas vna, & ipsius plures sunt ratiões, quo vero diiudicat atq; discernit calidũ a dulci differre, deinde & prius est & nunc etiã est dicendũ, est em̃ vnũ qd ip-

32 sum, & ita vnũ vt terminus. 32. ¶Atq; hęc ipsa vnũ sunt aut similitudinẽ ratiõis, aut nũero quẽ hñt ad vtrũq;, vt illa inter sese habẽt. Quid em̃ interest, si quo nam pacto discernit aut ea, quę sub eodẽ genere collocant, aut cõtroria dubitemus vt albũ ac nigrũ. Si igit vt est A. qd' est albũ ad B. qd' est nigrum sit, C. ad D, quare mutato ordine cõparationẽ etiã eo rundẽ vere facere licet. Si igit. C.D. sint vnũ, ipsa, pfecto sese habebũt pinde atq;. A.B. vt sint idẽ & vnũ, nõ eandẽ autẽ habeant rationẽ & illa simili mõ, eadẽ erit oñino ratio. & si

33 A. quidẽ sit dulce. B. ỽo albũ. 33. ¶Intellectiuũ igit ipsas formas in fantasmatibꝰ ipsis intelligit. Et vt in illis ipsi definitũ est id qd' fugiendũ est vel sequẽdũ, sic & sine sensu cũ in fantasmatibus est moueť, sentiens em̃ signũ face datum ignem esse, videnscq; ipsum cõmuni sensu agitari motu cognoscit hostem accidere, at nõnunq̃ hisce. quæ sunt in anima fantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi videns ad ea, quæ

34 sunt pñtia ratiocinať at; deliberat de futuris. 34. ¶Et cum

dixerit hic vt ibi rem eam esse quæ voluptatẽ aut dolorem affert, tũ fugit aut ꝓsequit. 35. ¶Et omino aliqd agit, ipsum etiam verũ ac falsum, quę sine actione sunt, in eodẽ genere sunt, in quo sunt bonũ ac malũ, sed absoluti differũt atq; cuiuspiam ratiõe. At vero res eas, quæ vocitant ob abstractionem abstracte, hoc pacto intelligit; nam vt si qspiã simitatẽ non vt est simitas quo qdẽ pacto ꝓcipi sepata nõ potest. Sed vt cõcauitas est intelligeret actu, sine ea cũ ipsã intelligeret carnẽ in qua concauitas est. Sic cũ res intelligit mathematicas, tũ sepatas ipsas vt separatas intelligit. 36. ¶Omino aũt is intellectus, q actu intelligit, res ipse est vti diximus. Sivero fieri possit vt aliquã ipse nõ sepatus a magnitudine sepatarum rerũ intelligat nec ne, cõsiderandũ est postea. 35 36

ANTIQVA TRANSLATIO.

Isibile aũt sensibile ex potẽtia existente sensitiuo actu agens, nõ em̃ patit̃ neq; alterat̃ Vnde alia hęc species motus, motus enim impfecti actus. Simpliciter aũt actus aliter est q ꝓfecti. Sentire quidẽ igit̃ simile est ipsi dicere solũ & intelligere. Cũ aũt delectabile, aut triste, aut affirmans aut negans, ꝓsequit̃ aut fugit. 29. ¶Et est delectari & tristari agere sensitiua medietate ad bonũ aut malũ inquantũ talia & fuga aut & appetitus hæc quæ scdm actũ & nõ alterũ appetitiuũ & fugitiuũ; neq; ab inuicẽ neq; a sensitiuo, sed esse alterꝝ est. 30. ¶Intellectiue aũt anię fantasmata vt sensibilia sunt, cũ aũt bonũ aũt malũ affirmat aut negat, & fugit aut ꝓsequit̃, ꝓpt̃ qd̃ neq̃q̃ sine fantasmate itelligit aia. 28 29 30

31 31. ¶Sicut ẽm aer pupillã hmõi facit, ipſa aũt alterũ, & audi
tus ſimiliť ſed vltimũ vnũ & vna medietas, eſſe aũt ipſi plu-
ra. Quo aũt diſcerni; quo differt dulce & calidũ dictũ eſt q-
dem & prius. Dicendũ aũt & nũc, eſt ẽm aliqd vnũ, ſic aũt &
32 terminus. 32. ¶Et hoc, pportionali, aut nũero ens vnũ habet
ſe ad vtrũq; ſicut illa adinuicẽ. Quo ẽm differt homogenea
iudicare aut cõtraria, vt album & nigrũ. Sit igiť ſicut a albũ
ad b nigrũ g ad d ſicut illa adinuicẽ, quare & pmutatim. Si-
cut igiť g d vni ſint exiſtentia ſic habebũt ſicut & a b, idẽ qui
dem, eſſe aũt nõ idẽ, & illud ſimiliť. Eadẽ aũt ratio eſt, & ſi a
33 quidẽ dulce ſit, & b ℣o albũ. 33. ¶Species quidẽ igiť intelle
ctus in fantaſmatibus intelligit. Et ſicut in illis determinatũ
eſt, ipſi imitabile vl' fugiẽdũ & extra ſenſum, cũ in fantaſma-
tibus fuerit, mouet' vt ſentiens qd' fugibile eſt, qa ignis con-
trariũ cognoſcit vidẽs qd' mooet' qm̃ impugnans eſt, aliqñ
aũt quæ ſunt in auia fantaſmatibus aut intellectib⁹ & tanq;
34 vidẽs rationat' & deliberat futura ad preſentia. 34. ¶Et cũ di
35 xerit vt ibi letũ aut triſte, hic fugit aut imitat'. 35. ¶Et om̃ino
in actione & qd' ſine actione eſt verũ & falſum in eodẽ gñe
eſt cñ bono & malo, ſed ĩ eodẽ q; ſimplicit' differt & ea quo
dam. Abſtractione aũt dictã intelligit, ſicut ſimũ ſcdm q; ſi-
mum nõ ſepate. Inquantũ aũt curuũ ſicut mathematica nõ
ſepata tanq; ſi ſepata ſint intelligit illud. Om̃ino aũt intelle-
36 ctus q ſcdm actũ res eſt itellectus. ¶Vtrũq; aũt cõtingit ali-
quod ſepatorũ intelligere ipſum exiſtentẽ non ſepatũ a ma
gnirudine, cur nõ conſiderandũ poſterius. ¶Noua.

¶Capitulũ quartũ de natura animę.

NVnc aũt ea quæ de anima dicta ſunt quaſi ad quedã capita redigentes, rurſus dicam⁹ animã ipſam ea vniuerſa quodãmõ eſſe, quæ ſunt, nam ea quæ ſunt, aut intelligibília ſunt, aut ſenſibília ſunt, atq; ſcientia quidem eſt res ea quodã modo, quæ ſub ipſam ſciẽtiam cadũt; ſenſus aũt ipſe ſenſibiles. Verũ quo pacto id ita eſt quæraẽ oportet. 38. ¶Scindiẽ igiẽ in ipſas res ſcientia atq; ſenſus. Is quidẽ q eſt potẽtia in res potentia tales, is vero q eſt actu in actu ſimiliter tales, & ſcientia parí modo, ſenſitiuũ aũt aniæ & id qđ ſcientís affici poteſt, hæc potẽtia ſunt, hoc quidẽ id qđ ſub ſcientiã cadit, illud vo ſenſibile. At q neceſſe eſt aut res ipſas aut formas in ania eſſe. At nõ ſunt in ea res ipſe, p fecto. Nõ emẽ ipſe lapis in ania, ſed forma lapidis ineſt. Qua re anima eſt vt manus, manus emẽ inſtrumentorũ eſt inſtrumentũ & intellectus formarũ eſt forma, & ſenſus itidẽ ſenſibiliũ forma. 39. ¶Cũ autẽ nulla res ſit preter magnitudines ſepata, vt videẽ res ipſe ſenſibiles, in ipſis, pfecto ſenſibilib⁹ formís ipſe ſunt intelligibiles formę, tũ earũ rerũ, quę abſtracte vocanẽ, tũ eorũ etiã ſenſibiliũ quæ ſunt habitus atq; affectus, iccirco & q nõ ſentit nihil diſcere vel itelligere poteſt, & qui cõtemplaẽ neceſſe eſt vna cũ fantaſmate cõtempleẽ. Ipſa nanq; fantaſmata veluti ſenſibília ſunt attamẽ ſine matería. Eſt aũt aliud fantaſía ab affirmatiõe negatiõeue, verũ emẽ vel falſum cõplexio eſt conceptũ intellectus. At mentis primí cõceptus quo queſo differẽt, vt non fantaſmata ſint. At neq; cęteri ſunt fantaſmata, nõ tñ ſine fantaſmatib⁹ ſunt.

37 38 39

NVc autē de ania dicta, recapitulantes dicamus iterū, qm̄ia ea quæ sunt quodammodo est ania, aut em̄ sensibilia quæ sunt, aut intelligibilia. Est aūt scientia quidē scibilia quodāmō, sensus aūt sensibilia, qualiter aūt hęc sunt oportet inqrere .38. ¶Secaī em̄ scientia & sensus in res, quę quidē potētia est in ea quę sunt potentia, quæ vero actu, in ea quæ sunt actu, aniæ aūt sensitiuū, & qd̄ scire potest, potentia bæc suut, hoc quidē scibile; illud vero sensibile. Necesse est aūt aut ipsa aut species esse, ipsa quidem igit̄ nō sunt, nō em̄ lapis in aniua est sed species, quare anima sicut manus est. Manus em̄ est organū organoꝝ, & intellectus species specieꝝ, & sensus species sensibilium. 38

39. ¶Quoniā aūt neqꝫ res nulla est preter magnitudines, sicut videnī sensibilia sepata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & qua abstractiōe dicunī, & quæcūqꝫ sensibiliū habitus & passiones, & ob hoc neqꝫ non sentiens nihil, nihil vtiqꝫ addiscet neqꝫ intelliget. Sed cū speculeī, necesse simul fantasma aliquod speculari. Fantasmata aūt sicut sensibilia sunt preter qꝫ sunt sine materia. Est aūt fantasia alterū dictione & negatione, cōplexio em̄ intellectuū est verū aut falsum. Primi aūt intellectus qd̄ differēt vt nō fantasmata sint, aut neqꝫ alij fantasmata, sed nō sine fantasmatibus 39

NOVA TRANSLATIO.

TRACTATVS SECVNDVS HABET QVATVOR capitula. In primo inquirit & determinat qd̄ sit principium motus sc̄dm locū in animalibus.

CVm aũt anialiũ anima hisce duob⁹ sit diffi- 40
nita, discernendi inquã potentia, qđ quidẽ
est opus officiũq; mentis atq; etiã sensus &
insup etiã mouẽdi motu ad locum accomo
dato potenria, de seusu quidẽ & intellectu
hęc sint determiata ac ptractata. Deinceps aũt de eo, quod
mouet qd nam sit ipsius aniæ cõsiderem⁹ oportet, vtrũ vna
quędã ipsius sit pars sepabilis magnitudine vel ratiõe, an ip
sa anie tota, & si pars sit alıqua, vtrũ sit alia quædã, ppria pre
ter has, quæ dici solent & eas, quas diximus, an istarũ aliqua
vna. 41. ¶Atq; hic existit cõtinuo dubitatio, dubitabitq; nõ 41
iniuria quispiã quonã partes aię & qđ oporteat dicere nam
infinite quodãmõ & nõ he solũ esse vident quas diuidẽdo
quidã dixerũt ratiõis inquã pticipes & irascendi ac cupien-
di principiñ, velut alij ratiõis pticeps & rationis expers. Per
differẽtias em̃ quibus hasce diuidũt & sepant partes & alie
partes esse vident, q̃ maiorẽ inter sese q̃ dicte distantiã hñt,
vegetatiua inquã q̃ qdẽ & plantis & vniuersis anialibus in-
est & sensitiua quã nec rõnis expertẽ nec vt eiusdẽ pticipẽ
qsq̃ facile ponet. Preterea imaginatiua, q̃ ratiõe qdẽ ab om-
nibus est diuersa. 42. ¶Cui ỹo sit iniũgẽda vt sit idẽ qđ illa; 42
aut a qua est seiũgenda vt sit alia ab illa magnã dubitationẽ
habet, pfecto, si qs seiunctas anię partes sepatasq; ponat. In
sup appetitiua qnę & ratione & vi alia diuersaq; sine dubio
ab vniuersis esse videt, absurdũ aũt est hanc a cęteris diuel-
lere partib⁹, sit em̃ & in participe ratiõis volũtas, & in rõne
vacante cupiditas atq; ira. Q; si tres in ptes diuidit ania in
vnaq̃q; pfecto partiũ inerit appetitus.

43 43. ¶Sed vt redeam⁹ vnde digressi sumus, qd est id qđ mo
uent ipsum, an anima loco, quo de nūc disputatio nostra est
instituta, motu nancꝫ eo, quo incremēta decremēracꝫ susci-
piunt q quidē omīb⁹ animantīb⁹ inest, id mouere sane videt,
qđ vniuersis inest eisdē principiū inquā gnandi ac nutrien-
di, de respiratiōe aūt expiratiōeue & somno atꝫ vigilia po-
sterius cōsiderare oportet, nam & hec ipsa magnā dubita-
44 tionem difficultatēcꝫ habēt. 44. ¶Nūc est de motu ad locū
accomodato cōsiderandū, qd nam id tandē sit qđ ipsum ani
mal motu mouet ꝓgrediendi, patet itaqꝫ non esse ipsam po
tentiā nutriendi. Nam alicui⁹ gratia semꝑ hic motus efficit,
estcꝫ cū imaginatiōe vel appetitu, nihil em̄ nō appetens aut
45 fugiens hoc motu cietur, nisi forsan vi. 45. ¶Preterea plan-
te quoꝫ tali cierent, pfecto motu partēcꝫ aliquā ad hūc mo
tum vt instrumentū habere. Pari modo nec ipsum sentien-
di vim motus huiusce principiū esse cōstat. sunt em̄ anima-
lium multa, quæ sensum quidē habēt manent tñ & semꝑ im
mobilia sunt. Q; si natura nihil facit frustra neꝫ necessario
rum qcq̄ omittit nisi in anīalibus membris captis ac impfe-
ctis atꝫ animaliū hæc & pfecta sunt & nō mēbris capta cu-
ius id iudiciū est & generant em̄ & statū decremētaqꝫ susci-
piunt haberēt & eas ipsa, pfecto partes quæ, ꝓgrediēdi sunt
46 instrumēta. 46. ¶At ꝙo neꝫ ratiocinandi vis & id qđ est in
tellectus appellat principiū est mouēdi. Intellectus em̄ con
templatiuus nihil eorū quę sub actionē cadunt cōtemplat,
neꝫ dicit quicq̄ omino si sit fugiēdū an ꝑsequendū. At mo-
tus semꝑ aut fugientis aut ꝑsequētis ꝙpia est. Actiuus etiā

cum rem aliquã huiuſcemodi cõtemplaẽ, inde iam fugere, aut perſequi iubet, attñ ſi res illa terribilis ſit cor ipſum mouetur, ſin afficiens voluptate, pars aliqua alia corpis agitaẽ. 47. ¶Preterea intellectus nõnunq; iubet, remq; fugere aliqd aut pſequi dicit, at nõ obtempat homo neq; mouet; ſed agit cupiditate, vt in ipſo fieri ſolet incõtinẽte. Omnino aũt pſepe fieri videmus, vt nõ medeaẽ hiſce q medicinã habet, nec hiſce cõficiat ſtatuã, q ſtatuariã habet artẽ, ppterea q nõ ars ipſa neq; ſcientia. Sed aliqd aliud hanc habet vim & potentiam ipſam artẽ aliqd ſcientiãq; agaẽ. 48. ¶At ꝟo necap petitus auctor atq; particeps huius eſt motiõis, cõtinentes em̃ q̃q̃ appetunt atq; cupiunt, nõ tñ agunt ea quæ cupiunt, ſed intellectũ ipſum ſequunt̃ rationiq; obtẽperante. 47 48

ANTIQVA TRANSLATIO.

QVoniam aũt anima ſcd̃m duas diffinita eſt potentias, quę animaliũ eſt, & diſcretio, qd̃ intelligentię opus eſt & ſenſus & adhuc in mouendo ſcd̃m locũ motũ. De ſenſu quidem & intellectu determinata ſint tanta. De mouente aũt qd forte ſit anię ſpeculandũ eſt, vtrũ vna quædã pars ipſius ſit ſepabilis aut magnitudine aut ratiõe, aut omis anima, & ſi pars aliqua, vtrũ ppria quædã ſit preter cõſuetas dici & dictas, aut harũ vna aliqua ſit. 41. ¶Habet aũt dubitatiõẽ mox quomodo oportet partes animæ dicere, & quot. Modo em̃ quodã infinite videnẽ, & nõ ſolũ quas dicunt quidã determinantes rationatiuã irascibilẽ & appetitiuã. Hij aũt rationẽ habentẽ & irascibilẽ. Scd̃m em̃ differentias p quas 40 41

has ſepant &alie,videnť partes maiorẽ his differentiam ha
bentes,de qbus & nũc dictũ eſt. Vegetatiua aũt quę &plan
tis ineſt & oĩbus viuentibus & ſenſitiua,quã neq; ſicut ir-
rationabilẽ neq; ſicut rationẽ habentẽ ponet qs vtiq; facile
Adhuc aũt & fantaſtica quę pars eſſe quidẽ ab oĩbus al-
42 tera eſt.42. ¶Cuí aũt harũ eadẽ vel altera ſunt habet multã
dubitationẽ,ſi aliqs ponat ſepatas partes animę. Adhuc aũt
&appetitiua quę & rãtiõe & potentía altera videť vtiq; eſſe
ab oĩbus,& incõueniẽs vtiq; hanc ſequeſtrare. Irrationati
ua eĩ voluntas ſit & in irrationabili cõcupiſcentia & ira. Si
43 aũt tria in anima,in vnoquoq;erit appetitus.43. ¶Et etiã de
quo nũc ſermo inſtat, qd forte mouens ſcdm locũ anial eſt.
Scdm quidẽ igiť augmentũ &decrementũ motũ,q oĩbus
ineſt,videbiť vtiq; mouere gñatiuũ &vegetatiuũ. De reſpi-
ratiõe aũt & expiratiõe & ſomno & vigilia poſterius pſpici
44 endũ,hñt eĩ dubitationẽ multã.44. ¶Sed de motu ſcdm lo
cum qd ſit monens anial ſcdm,p ceſſiuũ motũ cõſiderandũ,
q; quidẽ igiť nõ vegetatiua potẽtia maniſeſtũ. Semp ppter
aliqd motus hic, & aut cũ fantaſia aut appetitu eſt,nihil eĩ
45 nõ appetẽs aut fugiens mouet,ſed aut violentia. 45. ¶ Am-
plius & plante vtiq; mote eſſent & vtiq; haberẽt aliquã par
tem organicã ad motũ hunc. Similiť aũt neq; ſenſitiuũ,mul
ta eĩ ſunt anialiũ quę ſenſum quidẽ hñt,manentia aũt imo
bilia ſunt p ſinẽ. Si igiť natura facit fruſtra nihil, neq; deficit
in neceſſarijs,niſi in orbatis & impfectis,hmõi aũt anialiũ p
fecta & non orbata ſunt,ſignũ aũt eſt,qa gñatiua ſunt & au
gmentũ hñt & decrementũ,quare & haberent vtiq; partes

organicas processionis. 46. ¶ At ꝟo neq; ratiocinatiua & vo 46
catus intellectus est mouēs. Speculatiuus quidē igit nihil
speculat actuale, neq; dicit de fugibili & psequibili. Semper
aūt motus aut fugiētis aut psequētis aliqd est. Sed neq; cū
speculatus fuerit aliqd hmōi iam precipit aut psequi aut fu
gere, puta cū multotiēs intelligit terrigile aliqd aut delecta
bile, nō iubet aūt timere sed cor moueť. Si autē delectabile
altera aliq; pars. 47 ¶ Amplius & p̄cipiēte intellectu & dicen 47
te intelligētia fugere aliqd aut psequi nō moueť, sed scdm
cōcupiscentiā agit vt incōtinens. Et totalit videmus qm̄ hns
medicatiuā nō sanat tanq; alteri⁹, ppriū sit agere scdm scien
tiam sed nō scientie. 48. ¶ At ꝟo neq; appetit⁹ hmōi motus 48
dictus est, abstinentes em̄ appetētes & cōcupiscētes nō ope
rantur quor⁹ appetitū hnt sed cōsequunť intellectū.

¶ Capitulū secūdum enunciatiuū principij
motus localis animaliū.

Idenť igit duo hec esse mouētia vel appe
titus vel intellectus, Si qs imaginationē vt
quandā intellectionē esse ponat, nā vt ho
mines magis imaginationē q̄ scientiā ple
rumq; sequunť, & in ceteris anialib⁹ nō intellectio neq; ra
tio, sed imaginatio inest. Hec igit ambo intellectus & appe
titus mouendi motu dicto principia sunt. 49. ¶ Intellectus 49
is inquā qui alicuius gratia ratiocinať, quicq; principiū est
agendi; atq; hic fine ab intellectu contemplatiuo differt, ap
petitus etiam omnis alicuius est gratia, cuius enim est appe
titio id est principiū intellectus actiui at ipsum vltimū prin-

cipium est actionis, quare non sine ratiõe principia mouendi videntur hæc esse duo appetitus inquã & mens ea, quæ principiũ est agendi. Ipsum em̃ appetibile mouet, & ppter ea mens mouet qđ appetibile ipsius principium est. 50.

50 ¶Imaginatio quoq; cũ mouet non absq; appetitiõe mouet. Vnum igit̃ est id, qđ mouet ipsum inquã appetitiuũ nam si duo intellectus atq; appetitus moueret per aliquã communem vtiq; formam moueret, nunc aũt intellectus quidem non videt̃ absq; appetitu moueri, voluntas em̃ appetitus est quidã, atq; cũ fit motus per ratiõnẽ & etiã per voluntatem fit. Appetitus aũt absq; ratiõe mouet. Cupiditas em̃

51 & ipsa quidam est appetitus. 51. ¶Intellectus igit̃ rectus est omnis, at appetitus atq; imaginatio & recta est & non recta. Quocirca semper quidẽ ipsum appetibile mouet, hoc autẽ est aut vere bonum aut apparens bonum, attamẽ nõ omne bonum mouet, sed id qđ sub actionem cadit, sub actionem autẽ cadit, qđ aliter sese habere etiam potest. 52.

52 ¶Patet igitur talem animę vim atq; potentia principiũ esse mouendi, quæ quidẽ est ea quam appetitũ cõsueuimus appellare. Constat eos oportere, qui partes animę diuidũt. Si modo potentias ipsas diuidant atq; separẽt, cõplures ipsas esse concedere nutriendi principium sentiendi intelligẽdi deliberandi, & appetendi hæc em̃ plus inter sese differũt, q̃

53 potentia cupiendi, ac irascendi. 53. ¶Cum aũt appetitiões inter sese contrarie fiant. Quod quidẽ tum fit, cum ratio cupiditasq; contrarie sunt. Idq; fieri solet in hisce quę sentiunt atq; percipiunt tp̃us, mens em̃ ob futurũ retrahere iubet.

Cupiditas vero presens ipsum persequit, nam qđ iam afficit voluptate id & simplicit afficere voluptate, & absolute bonum esse videt ex eo sane quia futurum nō percipitur.

54. ¶Specie quidē vnum id est profecto quod mouet appetitū inquā vt appetitiuū est atq; appetibile omniū est mouentium primū. Hoc em̄ mouet & nō mouet mente at imaginatione perceptum numero vero plura sunt ea, quę mouent. At vero cum tria sint in animaliū motu, vnū id quod mouet. Scđum id quo mouet, & tercium id qđ mouet atq; id quod mouet sit duplex, nam aliud est imobile, aliud mouet atq; mouetur, immobile quidē id bonū est quod sub actionem cadit, id vero quod mouet atq; mouetur est ipsum principium appetendi, mouet enim id quod appetit ea ratione qua appetit. Et appetitio est motus quidam vel operatio. Id autē qđ mouet est animal ipsum, at quo mouet appetitus vt instrumento, Id iam corpori tribuendū est. Quo circa de ipso tūc est cōtemplandū, cū de cōmunibus animæ corporisue opibus atq; officijs cōtemplabimur. 54

55. ¶Nunc vt in summa dicamus id, quod mouet vt instrumentum, ibi est collocandū vbi idem principij rationē finisue subit, vt in cardine sit. Hic em̄ conuexum & concauum est, quoꝝ alterum finis alterū principium est. Quapropter alterum quiescit alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuersa. Magnitudine vero non separant, vniuersa nāq; pulsu tractuq; mouent. Iccirco oportet perinde atq; in circulo aliquid manere & hinc incipere motum. 55

56. ¶Omnino igitur vti dixi mns, hoc sui ipsius motiuū est animal, quo est appetitiuum 56

At appetitiuũ ſine imaginatione non eſt, omis aũt imagina
tio aut rationis, eſt particeps, aut eſt ſenſitiua, atq; huius &
beluę particeps ſunt. At enim cõſiderandũ eſt etiã, qd nam
ſit id, qđ imperfecta animalia motu ciet, qbus ſenſus ineſt,
tantũmodo tactus, atq; inueſtigandũ eſt; ſi his etiã inſit ima
ginatio cupiditaſue nec ne. Etem̃ dolor atq; voluptas his in
eſſe videtur. Q; ſi hęc inſunt, & cupiditatẽ neceſſe eſt eiſdẽ
ineſſe. At quonã pacto his imaginatio ineſt. An aſſerendũ
eſt vt videtur hæc & in his ineſſe imaginationẽ inquã atq;
cupiditatẽ verũ vt indeterminate mouent̃ ſic & hęc ipſis in
57 ſunt indefinite. 57. ¶Imaginatio igit̃ ſenſitiua ratione etiã
in expertibus vti diximus animalibus ineſt. At deliberatiua
his ineſt tantũ, in qbus ratio ineſt, nam vtrũ hoc agat an hoc
Rationis iam opus atq; officiũ eſt. Atq; neceſſe eſt vno quo
dam metiri, maius em̃ pſequit̃. Quare poteſt vnũ ex pluri
bus fantaſmatibus facere, & hæc eſt cauſa ſane, cur non om
nis imaginatio videt̃ opinionem habere, quia eam quę eſt
ex ratiocinatiõe nõ habet, at hæc illam nimium habet. Qua
propter deliberatiuũ appetitus nõ habet. Vincit aũt inter
dum appetitus, mouetq; voluntatẽ, interdũ hæc illum, appe
titus inquã appetitũ vt ſpera cũ in continentia ſit atq; ſemp
ſuperior magis eſt princeps mouetq; natura, quo fit vt tres
58 iam motus efficiant̃. 58. ¶Ea vero ratio, cui ſcientie tribuun
tur non mouet, ſed manet. cum autẽ extimationũ ac ratio
numq; alia ſit vniuerſalis, alia ſingularis, illa nãq; dicit õme
bonũ honoribꝰ eſſe afficiendũ, hęc vero dicit aut me bonũ
eſſe. Hæc iam opinio mouet, non illa vniuerſalis, qn potius

ambe mouent, at illa qescens magis, hęc aũt nõ qescens.

¶Antiqua transłatio.



Identur autẽ duo hęc mouentia aut appetitus aut intellectus, si aliquis fantasiã posuerit sicut intellectũ quẽdam. Multa eñ preter scientiã sequunt fantasias, & in alijs animalibus non intellectiua neq; ratio est, sed fantasia vtraq;, hec ergo motiua scdum locũ intellectus & apetitus. 49. ¶Intellectus aũt qui propter aliquid ratiocinatur & qui practicus est, differt autẽ a speculatiuo scdm finem. Et appetitus propter aliqd omnis est. Cuius eñ appetitus hoc principium practici intellectus. Vltimũ autẽ principium actionis. Quare rationabiliter hec duo vident mouentia appetitus & intelligentia practica. Appetibile enim mouet, & propter hoc intelligentia mouet, qa principium huius est qd appetibile. 50. ¶Et fantasia aũt cum moueat non mouet sine appetitu. Vnum igitur mouẽs quod appetimus, si eñ duo, intellectus & appetitus mouebant, scdm cõmunem vtiq; aliquam speciem mouebant. Nunc autẽ intellectns non videtur mouens sine appetitu, voluntas enim appetitus est. Cum autẽ scdm rationẽ mouetur & scdm voluntatem mouetur. Appetitus autẽ mouet preter rationẽ, concupiscentia enim appetitus quidã est. 51. ¶Intellectus quidẽ igitur omnis rectus est, appetitus autẽ & fantasia recta & non recta. Vnde semper quidem mouet appetibile. Sed hoc est bonum aut apparens bonũ, non omne autẽ sed actuale bonũ. Actuale aũt est cõtingens & aliter se habere.

49 50 51

52 52. ¶Qđ quidē igitur huiusmodi potētia mouet aniæ quæ vocaī appetitus manifestum est. Diuidentibus autē animę partes si scdm potentias diuidant & separent valde multe fiunt, vegetabile sensitiuum intellectiuum consiliatiuū adhuc appetitiuū, hæc enim plus differunt abinuicem q̄ con-
53 cupiscibile. 53. ¶Quoniam aūt appetitus fiunt contrarij ad inuicem, hoc aūt accidit cū ratio & cōcupiscentia contrarie fuerint, fit autē in ipsis sensum habētibus. Intellectus quidē igitur propter futurum retrahere iubet, cōcupiscentia aūt propter ipsum iam. Videtur enim q̄ iam delectabile & simpliciter delectabile & bonum simpliciter propterea q̄ non
54 videtur q̄ futurum. 54. ¶Specie quidem igitur vnum erit mouens appetibile aut appetitiuum, primum autē omniū appetibile, hoc em̄ mouet cum non mouet eo q̄ sit intellectiuum aut imaginatiuum, numero autē plura mouentia. Quoniam autē tria sunt vnum quidē mouens, secundū aūt quo mouet & tertium qđ mouetur. Mouens autē duplex, aliud quidem īmobile, aliud quod mouetur. Est autē īmobile actuale bonum, mouens autē & quod mouet appetitiuum, mouetur enim qđ appetit scdm q̄ appetit, & appetitus actus aut motus quidē est. Quod autē mouet anial est, quo vero mouet organo appetitus iam hoc corporeū. Vnde in cōmunibus animæ & corporis operibus considerandum
55 est de ipsis. 55. ¶Nunc autē vt in summa dicatur mouens organice vbi principiū & finis, illud velut glingissimus, hoc est giboſum & concauum, hoc quidem finis, illud vero principium, vnde aliud quidē gescit, aliud vero mouet, ra-

tione quidem altera entia, magnitudine vero inſepabilia. Omnia enim pulſu & tractu mouent propter quod oportet ſicut in circulo manere aliquid, & hic incipere motum.

56. ¶Quinimo quidē igitur ſicut predictum eſt inquantū appetitiuū animal, ſic ipſius motiuū eſt. Appetitiuum autē non ſine fantaſia. Fantaſia aût omnis aut rationalis aut ſenſibilis eſt, hac quidē igitur & alia animalia participant. Conſiderandum autē & de impfectis quid mouens eſt, quibus tactus ſolum ineſt ſenſus, vtrū contingat fantaſiam ineſſe his aut non, aut & concupiſcentiam. Videt enim letitia & triſtitia ineſſe, ſi aût hæc & concupiſcentiā neceſſe. Fantaſia aût quomodo vtiq; inerit, aut ſicut mouentur indetermiate, & hęc inſunt quidē indeterminate autē inſunt. 56

57. ¶Senſibilis quidem igitur fantaſia ſicut dictum eſt & in alijs animalibus ineſt. Deſideratiua autē in rationalibus ineſt. Vtrū enī aget hoc aut hoc iam rationis eſt opus & neceſſe vno menſurare, maius enim imitat. Quare poteſt vnū ex pluribus fantaſmatibus facere. Et cauſa hæc eius q; opinionē non putari habere, quoniam eam quę ex ſillogiſmo non habet, hęc autē illam propter quod deliberatiuū nō habet appetitus. Vincit autē & mouet aliquādo deliberationē, aliquādo aût mouet ſeipſum ſicut ſpera appetitus appetitum, cum in cōtinentia fuerit. Natura autē ſemp quæ ſurſum principalior eſt & mouet vt tribus lationibus iam moueat. 57

58. ¶Scientificum autē non mouet ſed manet. Quoniā autē hæc quidem vniuerſalis exiſtimatio & ratio; alia vero particularis, hæc quidem enim dicit q; oportet talem tale agere, hæc aût 58

q̄ hoc quidem tale & ego talis, iam hæc mouet opinio, non quæ vniuersalis aut vtraq̄, sed hæc quidem quiescens magis, hæc autē non. ¶NOVA TRANSLATIO.

¶Capitulū tercium in quo cōparat potentias vegetatiuam & seusitiuā ad animata illas habentia.

59 NEcesse est igitur omne qđ viuit animamq̄ habet nutriendi vim habere ab ortu generationeue vsq̄ ad interitū corruptionēue suam, necesse est enim omne quod est ortum acretionem & statum & decretionē habere, quę quidem vt patet sine notritione fieri nequeūt, necesse est igitur vniuersis his, quæ accrescunt atq̄ decre-
60 scunt inesse potentiam nutriendi. 60. ¶At non in oīibus viuentibus necesse est sensum esse. Etēm ea possunt tactū habere, quor̄ corpus est simplex, quæ non sine materia formarum sunt susceptiua, neq̄ fieri potest vt sine hoc sensu animaliū quicq̄ in rerum sit ratione. Animal autē necesse est sensum habere, si nihil facit frustra natura, nam vniuersa quæ natura conficiuntur gratia sunt alicuius, aut sunt casus eorum, quæ alicuius causa fiunt. Si igitur corpus quod habet vim gradiendi non haberet sensum. Corūpetur sane, & non ad suum proficiscere tur peruenireteq̄ finem, quem quidem opus esse nature constat. Quo nāq̄ pacto nutrietur, īmobilibus enim adest nutrimentū eo in loco, vbi sunt
61 orta, quo nutriri possunt suapte natura. 61. ¶Eerri aūt nequit vt corporum quicq̄ mobile atq̄ ortum animam quidē habeat discernentemq̄ mente, Sensu autē vacet. Cur enim

nō habebit, aut eī animę aut corpori idipsum melius erit, at neutri videt melius esse, illa nancꝫ ob hoc non intelliget magis. Illud antē non ob idipsum magis persistet. 62. ¶At vero necꝫ corpus quiccꝫ ingenitū animatū sensum habere necesse est, nullum igitur vti diximus non īmobile corpus habet animam absꝫ sensu. Atꝫ si sensus habet, necesse est ipsum vel simplex corpus vel mixtum esse, sed fieri non potest vt sit simplex, nō enim habebit tactum, at hunc sensum ineſſe necesse est. 63. ¶Quod quidē ex hisce ꝑspicuū euadere potest, nam cū animal oīe cōrpus sit animatū, corpusꝫ oīe taugibile sit. Tangibile aūt sit id, qd̄ est sensibile tactu, necesse est & animalis corpus vim habeat sentiēdi tangendo, si debeat ipsum animal cōseruari. Cęteri nancꝫ sensus ꝑ alia quędā externa sentiunt. Odoratus inquā visus ac auditus. Tangens aūt nisi sensum habeat, nō poterit alia quidē fugere, alia autē capere. Qd̄ si ita fieri nō potest, vt ipsum animal cōseruet. Quapropter & ipse gustus quasi tactus est quidā. Est em̄ alimenti sensus. At alimentū corpus est qd̄ tactu percipitur. 64. ¶Sonus autē & color & odor nō nutriunt, nec acretionē decretionēue faciūt. Quare necesse est ipsum gustum tactum quēdam esse, ga rei tangibilis ac nutritiue est sensus. Hi igit sensus necessarij sunt animali, atꝫ ꝑspicuū est fieri non posse vt sit animal absꝫ tactu. At cęteri sensus boni sunt gratia & definito iam generi non cuiuis animalium sine vllo discrimine. Sed cuidam vt gradiendi necesse est insint, nam si conseruari debeat, nō solum tangendo, sed eminus etiam sentire ipsum oportet.

63

64

seruari debeat, non solum tangẽdo; sed eminus etiam sen-
65 tire ipsum oportet. 65. ¶Quod quidẽ erit si per extremũ sentire medium possit hoc pacto vt a sensibili quidẽ mediũ, ab hoc autẽ ipsum patiatur ac moueatur. Nam vt in motu ad locum accomodato fieri solet, cũ per multa efficitur, primum nanq; mouens pellit sensum pellendoq; facit vt illud pellat id, quod deinceps post illud est collocatũ, sitq; hoc pacto motus per medium atq; primũ qnidẽ pellit & non pellitur. Vltimũ autẽ pellitur & non pellit. Medinm vero pellitur atq; pellit, & interdum plura sunt media, interdũ pauciora. Sic & in alteratione fieri solet hoc excepto duntaxat id inquã quod alterat eodẽ in loco manere, velutí si quispiam in ceram tinxerit, vsq; ad id mota est vsq; quo tinxit, lapis autẽ non mouetur; at aqua ad distantiam longam. Aer autẽ ad longiorem mouetur atq; agit & patitur, si maneat sitq; vnus & non diuisus. Quapropter & de reflexione melius est aerem a figura colore pati, quousq; sit vnus, est aũt vnus ipso leui qui egredientẽ visionem frangi atq; reflecti censere. Qnocirca cursus hic mouet visum, pin de atq; signum, qđ in ceram imprimit transmitteret vsq; ad finem.

ANTIQVA TRANSLATIO.

59  Egetabilem quidẽ igitur animam necesse habere omne quodcũq; viuit & habet animam a generatiõe vsq; ad corruptionem, necesse est enim qđ generatur augmentũ habere & statum & decrementũ, hoc autẽ sine alimẽto esse impossibile, necesse igitur inesse vegeta-

bilem potentiam in oĩbus generatis corruptibilibus. 60 ¶Sensum autẽ non necesse in oĩbus viuentibus, neq; eĩ quorũcunq; simplex corpus contingit habere tactum, neq; sine hoc possibile esse nullum animal, neq; quæcũq; non susceptiua speciẽ sine materia. Animal autẽ necesse est sensum habere si nihil frustra facit natura, propter aliquid eĩ omnia quæ sunt natura subsistunt, aut concidentia sunt eorum quæ sunt propter aliquid. Si igitur omne ꝓcessiuũ corpus non habet sensum corrumpetur, vtiq; & ad finem non vtiq; veniet qui est nature opus quomodo enim aletur, manentibus quidẽ enim existit q̃ vnde nata sunt. 61 ¶Non potest autẽ corpus habere quidem animam & intellectum discretiuum sensum; sensum aũt non habere non mansiuũ existens, generabile aũt. At vero neq; ingenerabile; quare eĩ non habebit, aut enim animæ melius aut corpori, nunc aũt neutrũ est, hoc quidẽ nõ magis intelligit, hoc autẽ nihil erit magis propter illud, nullum ergo habet animã corpus non manens sine sensu. 62, ¶At vero si habet sensum necesse est corpus esse aut simplex aut mixtum. Impossibile autẽ est esse simplex, tactum enim nõ haberet. 63. ¶Est autẽ necesse hunc habere hoc aũt ex his manifestũ. Quoniã enim animal corpus animatũ est, corpus autẽ tangibile, tangibile autẽ qđ sensibile tactu, necesse & animalis corpus tactiuum esse si debet saluari animal, alij enim seusus ꝑ altera sentiũt vt olfactus visus auditus. Tactiuũ autẽ nisi habeat sensum non hæc poterit quidẽ fugere, illa aũt accipere. Si vero hęc impossibile est saluari animal. Propter qđ & gustus est si-

60 66

61

62

63

cut tactus quidam, alimentū autē corpus tangi possibile.

64 64. ¶Sonus autē & color & odor nō alunt neq; faciunt augmentū neq; decrementū, quare & gustum necesse est tactum esse quēdam, quia tangibilis & vegetatiui sensus, hij quidē igitur necessarij sunt animali, quo & manifestum q̄ non possibile sine tactu animal esse. Alij aūt propter bonū & generi animaliū iam nō cuicūq; sed quibusdā vt processui necesse inesse. Si em̄ debet saluari nō solum oportet tactu sentire sed & de longe.

65 65. ¶Hoc aūt erit si per mediū sensitiuum fuerit eo q̄ illud quidē a sensibili patiatur & mouetur, ipsum autē ab illo. Sicut enim mouens scd̄m locum vsq; alicubi p̄mutare facit, & depellens alterū facit vt pellat, & est per medium motus & primū quidē mouens depellit & non depellit, vltimū aūt solū depellitur non pellens, medium autē vtraq;. Multa autē media sic in alteratiōe, preter q̄ vnum manens in eodē loco alterat, vt si in ceram tinxerit aliquis, vsq; ad id mota est vsq; quo tinxit. Lapis autē nihil sed aqua, vsq; quo procul. Aer autē ad plurimū mouet, & facit & patitur si maneat & vnus sit. Vnde & de repercussione est melius q̄ visum egredientē repercuti aerem pati a figura & colore vsq; quoq; quidē sit vnus. In leui autem est vnus propter quod iterū hic visum mouebit, sicut vtiq; si in cera sigillum ingrederetur vsq; ad finem.

NOVA TRANSLATIO.

¶Capitulū quartū in quo philosophus reddit causam, quare corpus animalis impossibile est esse simplex seu ex vno elemento.

ET quí perſpícuũ eſt fieri nõ poſſe corpus animalis ſimplex ígneũ ínquã aut aqueũ aut aereũ, nam nullus alius ſenſus abſq; tactu haberi poteſt. Corpus enim anĩalis omnis, vt dictum eſt vim hebet ſentiendí tangendo, cętera autẽ elementa preter terram inſtrumẽta ſenſus fieri poſſunt, atq; omne tale per aliud ſentiendo ſenſum nimirũ efficit, & per media, at tactus in tangendo ſenſibília ſua conſiſtit. Quapropter & hoc nomie nũcupaſ, atq; tametſi cętera quoq; ſeuſuũ inſtrumẽta tactu ſentiũt, t amẽ per aliud mediũ ſentiunt, at ípſe tactus p ſe ípſum ſolus ſentire videtur. Quibus efficiſ vt nullum taliũ elementorꝝ corpus ſit anĩalis, at vero neq; terreũ eſſe poteſt. Tactus eñ velutí mediocritas eſt omniũ tangíbiliũ & inſtrumentũ ípſius non modo terre differẽtias eſt ſuſceptiuũ, ſed etiã calidi frígidiq; cæterorũq; omnium tangibiliũ. Et ideo neq; oſſibus neq; pilís neq; talibus partíbus vllís oñino ſentímus, quia terrea ſunt hinc & plante omniũ ſenſuũ ſunt vt patet exptes, quía & ípſe terreę ſunt, abſq; tactu fieri nõ poteſt, vt alíus quiſq; ſit ſenſus, huius aũt inſtrumentũ ſenſus neq; terre eſt neq; cęterorꝝ vllíus elementorꝝ. 67. ¶Hæc cum ita ſint, patet anĩalia neceſſario morí, cum hoc ſolo ſenſu tactus priuantur, neq; eñ fieri poteſt vt hunc ſenſum non animal habeat, neq; ſi anĩal eſt alíum ſenſum preter hunc habere neceſſe eſt. Et propterea fit vt cętera quidẽ ſenſibília non corrumpant ſuis exuperatiõibns animal, color inquam ſonus & odor, ſed ípſa tantũ ſenſuũ inſtrumenta, niſi per accidens

66

67

Vt ſi ſimul cum ſono pulſio actuſq; fiat,& ſi a rebus quæ videntur atq; ab olentibus alia moueant, quæ tactu corrumpunt,ſapor etiã hoc ſane corrũpit, quo ſimul accidit ipſum tangibile eſſe,exuperationes autẽ tangibiliũ vt calidorum frigidorũ &hmõi ipſum interficiant atq; interimant animal

68 68, ¶Exuperatio em̃ ſenſibilis cuinſuis ſenſus deſtruit inſtrumentũ atq; deuaſtat, quare & tangibile exuperans ipſum deſtruit tactum,At hoc ſenſu diffinitũ eſt animal, ſine nãq; tactu fieri non poſſe vt ſit animal demonſtrauimus. Quam ob rem exuperatiões eorum quæ tactu percipiunt, non ſolum inſtrumentũ ipſius ſenſus verũetiam animal ipſum interimunt atq; corrũpunt, quia neceſſe eſt animal hunc ſolum habere. Cęteros autẽ ſenſus animal habet,nõ vt ſit,ſed vt bene ſit vt antea diximus. Viſum enim habet vt videat. Quoniã & in aere &in aqua &omnino in perſpicuo degit. Guſtum autẽ ob id,q; voluptate afficit aut dolore,vt in alimento ea ſentiat & cupiat ac moueatur,& auditum vt aliquid ſignificetur. Linguam preterea vt ipſum aliquid alij p ipſa ſignificet.

ANTIQVA TRANSLATIO

66 QVod autẽ impoſſibile ſit ſimplex eſſe animalis corpus manifeſtũ eſt dico autẽ puta igneum aut aereum. Sine quidẽ em̃ tactu neq; vnum contingit animaliũ ſenſum habere,corpus em̃ tactiuũ animatũ omne ſicut dictum eſt,alia autẽ preter terram,ſenſitiua quidẽ vtiq; fient,oẽmia autẽ eo q; per alterũ ſentire faciunt ſenſum & p medium. Tactus aũt eſt in tangendo ipſa propter qd̃ & ha

bet hoc nomen,& tamẽ alij ſenſus tactu ſentiunt ſed per al
tera,hic autẽ videtur ſolus per ſeipſum, quare huiuſmodi
elementorũ nullũ vtiq; erit corpus animalis neq; itaq; ter-
renum.Omnium em̃ tangibilium tactus eſt ſicut medietas
& ſuſceptiuus ſenſus,non ſolum quęcũq; differentię terre,
ſed calidi & frigidi & aliorũ omnium tangi poſſibilium. Et
propter hoc oſſibus & capillis & huiuſmodi partibus non
ſentimus,quia terre ſunt. Et plante etiam ob hoc neq; vnũ
habent ſenſum quia terre ſunt.Sine autẽ tactu neq; vnum
poſſibile eſt animaliũ eſſe, hic aũt ſenſus nõ eſt; neq; terre,
neq; alius elementorũ nullius.67. ¶Manifeſtũ igit quoniã 67
neceſſe hoc ſolo priuata ſenſu anialia mori,nec enim hunc
poſſibile eſt habere non animal exiſtens, neq; cum ſit ani-
mal alium neceſſe eſt habere preter hũc.Et propter hoc q̃-
dem alia ſenſibilia excellentijs non corrũpuntanimal,vt co-
lor,& odor,& ſonus,ſed ſolum ſenſus niſi ſcd̃um accidens,
puta ſi ſimul cum ſono depulſio fiat & ictus,& a viſis & odo
re alia mouentur quæ tactu corrũpunt.Et humor aũt ſcd̃m
q̃ accidit ſimul tactiuum eſſe ſic corrumpit. Tangibiliũ aũt
excelleutia vt calidorum aut frigidorũ & durorũ corrum-
pit animal. 68. ¶Omnis quidẽ em̃ ſenſibilis ſuperfluitas 68
corrumpit ſenſum,quare & quod tangi poteſt tactum,hoc
aũt tacũ determinatũ eſt viuere. Sine em̃ tactu monſtratũ
eſt q̃ impoſſibile eſt animal eſſe. Vnde tangibilium excel-
lentię non ſolum corrumpunt ſenſum ſed animal, quia ne-
ceſſe ſolum habere hunc. Alios autẽ ſenſus habet animal ſi
cut dictum eſt,non propter eſſe,ſed propter bene,vt viſum

quia in aere & in aqua vt videat omino autē quoniā in diaphano. Gustum autē habet propter delectabile & triste vt sentiat quod in alimento & concupiscat & moueatur. Auditum autē vt significetur aliquid ipsi. Linguam aūt habet quatenus significet aliquid alteri.

FINIS TERTII LIBRI

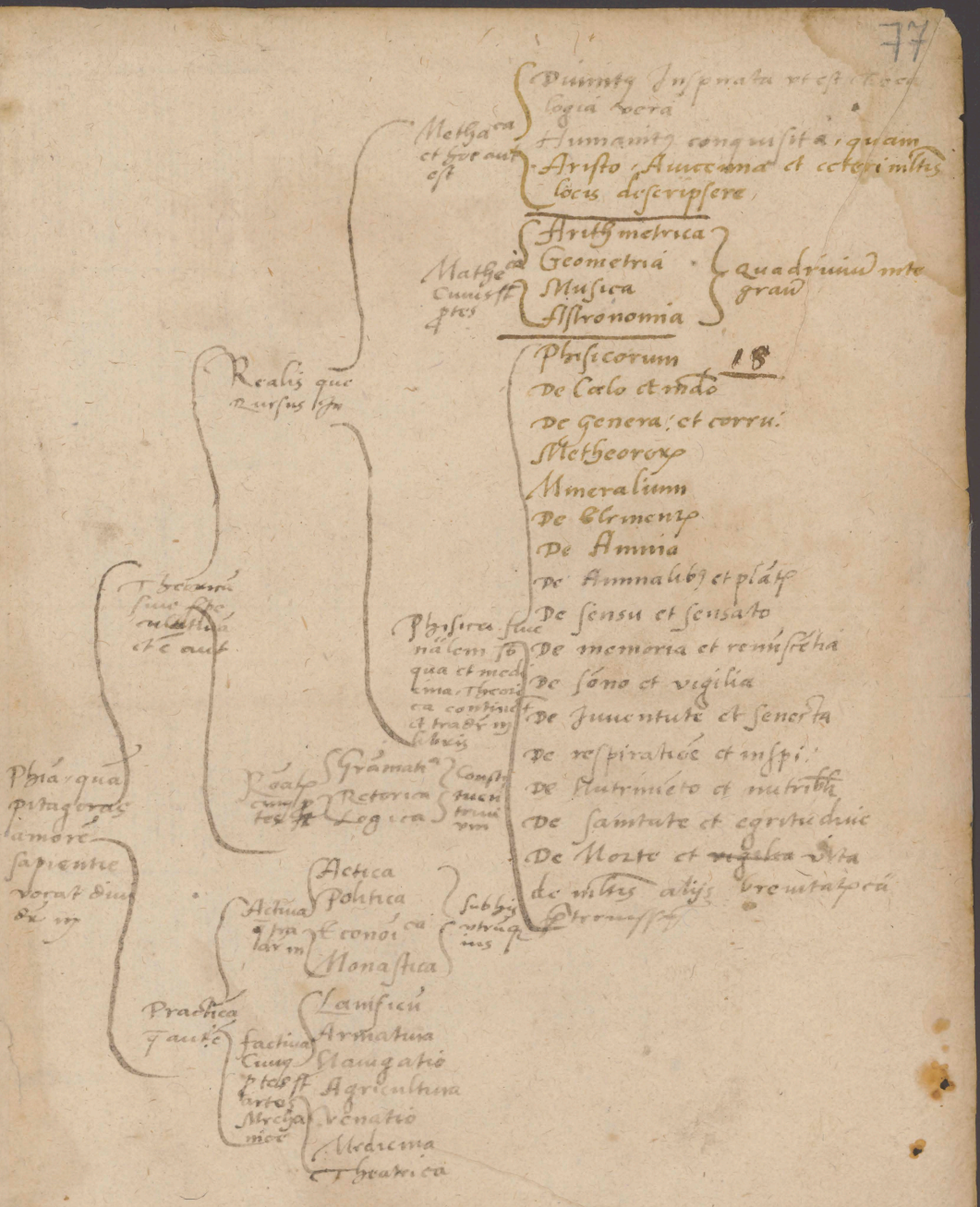
AD LECTOREM EPYGRAMMA, IN NOuam Aristotelis librorū de anima translationem.

Mancus Aristoteles veteris quoq; sordidus author
Barbarie, paucis ante legendus erat.
At studio genitus Graiia de gente ioannes.
Restituit priscis barbara verba sonis.
Nescio sed grates Volfgango quo venerando.
Persoluit dignas nostra iuuenta modo.
Consulat vt multis fert qui nobile doctis.
Ingeniis præsens imprimeretur opus.
Et sua tu passim monumenta in margine cernes.
Inueniet q; tuus quę volet hic animus.
Si te igitur pernosse iuuat doctissime lector.
Altiloqui Sophię dogmata celsa viri.
Mox age clara cohors, emitur q munere paruo.
In manibus frequens sit liber iste tuis.

¶Impressum Cracouię, in edibus domini Ioannis Haller. Anno post virgineum partum, 1519.

Bibl. Jag.

Anno Dñi 1640


Diuinity Inspirata vt est Theologia hæra
Humanitq̃ congruisit a quam Aristo Auerroma et cæteri multis locis descripsere
Methaca et hoc aut est
Arithmetrica
Geometria
Musica
Astronomia
Mathe Cumsstptes 4
Quadriuiu mte grau
Realis que Bursius hsp
Phisicorum 18
De Celo et mdo
De Generat et corrui
Metheoroy
Mineralium
De Elmenty
De Anima
De Animalibj et plãtis
De sensu et sensato
De memoria et reminiscentia
De sono et vigilia
De Juuentute et Senectu
De respiratõe et inspi.
De Nutrimeto et nutribli
De Samtate et egritudine
De Morte et vegeta vita
de multis aliis breuitatis cã
Phisica fluẽ
Phisica nalem sõ qua et medicina Theorica cõtinet et tradr in libris
Subtijs ptroniss
Thrcam sine speculatiã et c aut
Phiarqua Pitagoras amorẽ sapientie vocat diuinã rem
Gãmatica
Rethorica
Logica
Cõstituentium
Gãmat Cumptes 3
Actiua Vsuallium
Actica
Politica
Economica
Monastica
Practica Tantũ
factiua Cumptes artes Mrchan mor
Lanificiũ
Armatura
Slaugatio
Agricultura
venatio
Medicina
Theatrica